

A Soproni Szemle szerkesztő bizottsága mély megrendüléssel jelenti, hogy

Dr. Kelényi Ferenc

*a soproni Óvónőképzőintézet csoportvezető tanára, a Soproni Szemle olvasószerkesztője
1975. október 18-án 60. évében váratlanul elhunyt.*

A Soproni Szemle újjászületésétől, 1955-től végezte az olvasószerkesztői teendőket hozzáértéssel, meggondoltan, lelkiismeretesen. Ezenkívül neveléstörténeti cikkeivel állandóan munkatársa volt folyóiatunknak. Utolsó ilyen cikke a felszabadulás utáni soproni óvónőképzés történetéről szól, befejező részének megjelenését már nem érthette meg.

EMLÉKÉT KEGYELETTTEL ŐRIZZÜK.

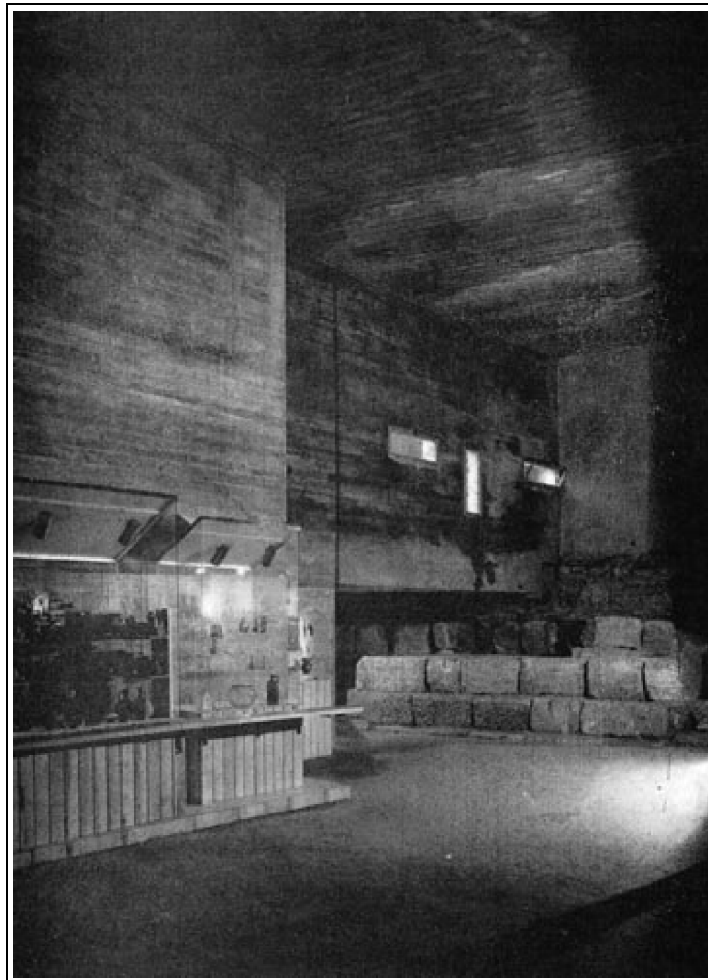
1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Entz Géza: Három évtized műemlékvédelme Sopronban

1. Egész Európában különleges figyelem fordul a középkori városok és városközpontok felé. Ez év májusában a Műemlékek és Védett Területek Nemzetközi Tanácsának, az ICOMOS-nak közgyűlése e témát tűzte kollokviuma elé. A világ minden tájáról összesereglett szakemberek Rothenburgban, Németország egyik legfestőibb és legépebben megmaradt középkori városkájában beszéltek a kérdés elvi és gyakorlati problematikájáról és mutatták be eddigi eredményeit. Nem kétséges, hogy napjaink műemlékvédelmének egyik legégetőbb és legjellemzőbb feladatáról van szó, amely a világszerte fenyegető sebességgel fellépő városiasodás, iparosodás és forgalmi nehézségek következtében követel sürgős intézkedéseket és megnyugtató megoldást. Jó érzés, hogy hazai műemlékvédelmünk már közvetlenül a második világháború pusztításai után felismerte e problémakör fontosságát és szinte azonnal megtette a szükséges kezdeményező lépéseket. Erre a budai vár siralmas romba dőlése egyenesen rákényszerítette. Az ott évek során kialakult kutatási, tervezési és kivitelezési módszerek mintát adtak hasonló, máshol végzendő feladatok számára is.

Így került sor Sopronra, Buda után legtöbb középkori műemlékkel rendelkező városunkra, amelynek rekonstrukcióját kiemelt tevékenységként az 1957-ben véglegesen létrejött Országos Műemléki

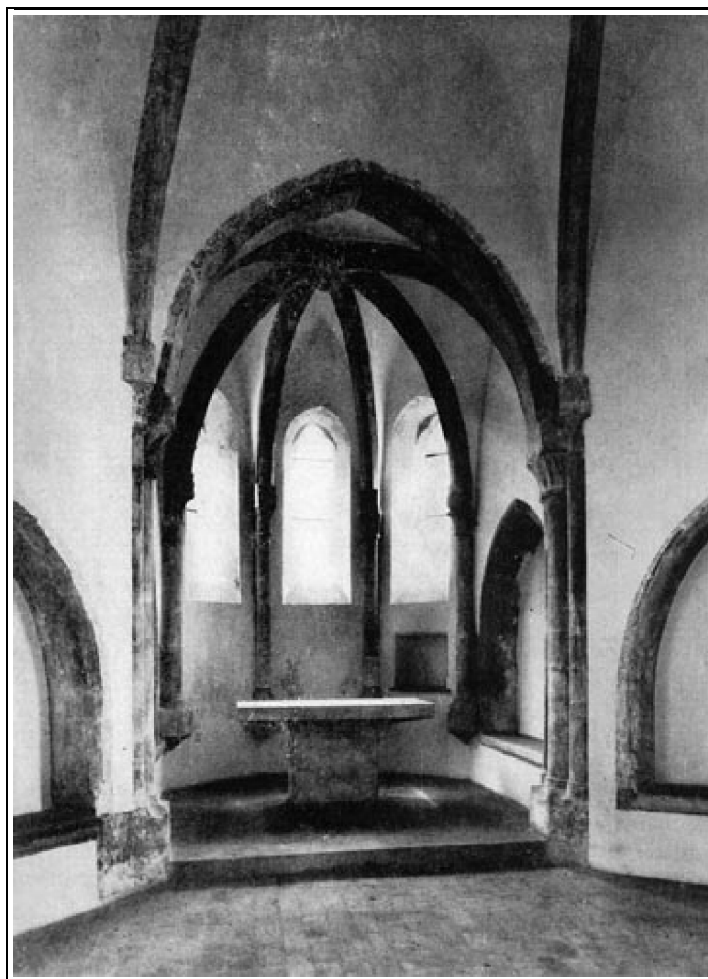
Felügyelőség vállalta és azóta is folytatja. Különleges ösztönzőként hat Sopronban a várossá válás közelgő 700. évfordulója. A szóban forgó széles távlatú cél nem kezdetben és nem egy csapásra, hanem fokozatosan alakult ki. Eleinte csak egyes, kiemelkedő értékű, a háborúban megsérült vagy egyéb szempontból előtérbe kerülő emlékek helyreállítása indult meg. Rövidesen világossá vált azonban, hogy a város páratlan lehetőséget nyújt az egyediek mellett a komplex feladatok korszerű megoldására. A helyi tanáccsal és a kulturális szervekkel már igen korán meginduló és egyre mélyülő együttműködés ugyancsak lényegesen hozzájárult a városrekonstrukció nehéz, de gazdag eredményekkel kecsegtető, nagyvonalú céljának kibontakozásához és gyakorlati megvalósításához. A helyi kutatási és tervezési munka megszervezése, az urbanisztikai tartalmú hatósági műemlékvédelem kibontakoztatása és ezekkel párhuzamosan a soproni építésvezetőség kifejlesztése a megteendő út szükséges mérföldkövei lettek.

2. A Sopronban végzett harminc éves műemléki tevékenység vizsgálatát és értékelését összetett és bonyolult volta miatt számos oldalról lehet megközelíteni. Mondanivalómat egy kérdés köré szeretném csoportosítani: hogyan gyarapították a szóban forgó helyreállítások tudásunkat a város történeti és művészeti fejlődéséről és ez ismeretgazdagodásból milyen általános, a helyi viszonyokon túlmutató következtetések vonhatók le?

291 Római fal az Előkapunál

Mindenekelőtt megállapítható, hogy Sopron a felvetett szempontból aránylag kedvező kiindulási helyzetben volt. A település történetét megvilágító írásos források nemcsak nagy mennyiségben maradtak reánk, hanem legrégibb és legfontosabb hányadukat a város ki is adta. Nincs még egy olyan városunk, amelynek középkori okleveles emlékei ilyen teljességgel és ilyen színvonalon hozzáférhetőek. A város régi épületei is már régen felhívták magukra a figyelmet. Az utcahálózat, a városfalak és a templomok középkori mivolta nem volt kétséges. A bel- és külváros lakóházai ugyan az 1676-i nagy tűzvész után, de a XVIII–XIX. század folyamán is lényegesen módosultak, középkori eredetük mégis legtöbb esetben legalább valószínűsíthető volt. Mindennek ellenére már 292 az első, korszerű módszerekkel kutatott és megtervezett helyreállítások során oly nagy számú és oly becses részletek kerültek napvilágra, amelyek az egyedi vonásokon túl szélesebb körű összefüggéseket villantottak fel. Csak a Szt. György templom belsejére, a volt ferences kolostor káptalantermére és az Új u. 16. számú házra utalok, amelyek e különálló műfajok szerkezeteiről és formáiról s rajtuk keresztül a soproni gótikáról nem sejtett változatosságú, merőben új felvilágosítást nyújtottak, további munkákra serkentettek. Ezek és a hozzájuk hasonló kezdeti eredmények a bel- és a külvárosban vezettek ahhoz az elgondoláshoz, amely már a városszerkezet teljes összefüggéseinek felderítésére irányult s ezen belül a nagy középületek részletes megismerését, a városerődítés, valamint a lakóházak történeti és művészeti fejlődésének pontos megragadását tűzte ki célként. Így a három évtizedes műemlékvédelmi tevékenység nem egyedi eredmények elszigetelt sorára vezetett, hanem a műfajok kibontakozásán túl a város ó-, közép- és újkori életének, kultúrájának mozgására, szerves alakulására vetett világot. A teljes kép korántsem formálódhatott még ki, bőven akadnak tekintélyes hiányok, amelyek közül nem egy talán soha nem lesz felszámolható, mégis az eddig elvégzett munkák nyomán Sopron várossá fejlődésének, különböző korok által megteremtett képének körvonalai kezdenek a maguk hajdani valóságának megfelelően kibontakozni. A nagy tömegű leletek pedig nemcsak a lakóházak különböző típusainak megismerését teszik lehetővé, hanem az írott források és a valóságos emlékek közötti űrt is fokozatosan áthidalják.

293A helyreállított Szt. Jakab kápolna belseje

A rómaiak Scarbantia nevű városa helyileg is közvetlen előzménye a középkori Sopronnak. Az I–II. századi municipium lényegesen túlterjedt a mai belvároson. Legtöbb részlete a városház környékén került elő. Ennek keleti homlokzata előtt, a lebontott mozi helyén teljes épségben maradt meg egyik széles, kikövezett útja, amelyhez két oldalt épületek csatlakoztak. Néhol több méteres magasságú falaik hazánkban egyedülálló ritkaságok. A Városház utcában feltárt, több periódusú épületek egy része valószínűleg annak a szentélynek lehetett tartozéka, amelyben a kapitóliumi triász, a jelenleg a Fabricius-házban látható monumentális Juppiter-, Juno- és Minerva-szobrok voltak elhelyezve. A városháza nyugati oldalán, a jelenlegi Beloianisz téren lehetett a fórum. Ehhez tartozhatott az a hatalmas építmény, amelynek maradványai ez évben kerültek elő a bencés templom szentélye mellett. A tér északi sorát elfoglaló patrícius házak alatt mindenütt megtalálható a korábbi római város házainak maradványa. A IV. században, Nagy Konstantin idejében vált szükségessé a város újabb erősítése, amely pontosan a középkori belváros területét fogta tojásdad alakban körbe. Az Előkapunál bukkant ki a kéttornyos kapu. A hatalmas kváderekkel burkolt, szinte három méter vastag falgyűrűt kívül íves, belül egyenesen záródó tornyok sora erősítette. A Lenin körút ún. kisrondellás szakaszán az egyik torony alatt a falat kögerendákkal fedett folyosó töri át, amely gyalogbejáratként szolgálhatott. Tőle északra az ún. nagyronde llás szakaszon több

méter magasságban áll a nagyméretű kváderekből álló falazat. A falgyűrű a régi városnak csak egy kisebb hányadát öleli körül és nem alkalmazkodik annak szabályos rendszeréhez. E körülmény a Városház utcai szakaszon különösen szembeötlő, ahol a széles út ferdén szalad a városház fal alá. Az e területen végzett régészeti kutatás fényt derített a népvándorlás korábbi századainak helyi településrendszerére is. Az V. és a VI. században a késő római város elhagyott, dűledező épületei között, részben maradványaik fölött a szétszedett római kövek, téglák, tetőcserepek felhasználásával összetákolt, szerény házacska fogadták be a háborús veszélytől rettegő, bizonyára már erősen kevert [294](#)lakosságot. A kemencék és fűtőcsatornák még halványan tükrözik a római élet egykor oly magas színvonalú, hasonló berendezéseit. A Városház utcai ásások által feltárt települési nyomok Szent Szeverinus legendájának egykorú leírásait, az állandó és súlyos áldozatok követelő ellenséges támadások sújtotta városi lakosság nyomorúságos tengődését elevenítik fel.

A VII. és a X. század közötti három évszázadból a város e pontján hiányzik az élet. A feltöltődött romok fölé csak Scarbantia hatalmas városház magasodott. Ezt tornyaival együtt még felhasználható állapotban találták a honfoglaló magyarok. A városház mindegyik oldalán éveken át végzett régészeti kutatás alapján egyértelműen megállapítható, hogy a X. században a római erődítésre támaszkodó, azt megerősítő, gerendavázis, agyagból vörösréteget építettek, hatalmas palánkfalat emeltek. Az így kialakított ispáni vár lett a középkori Sopron magja. Az ún. vörös sánc keletkezési idejének meghatározását a leletek mellett világosan meghatározza a Városház utcai ásás, ahol a sánc rétege közvetlenül a népvándorlás kori réteg feltöltődése fölött helyezkedik el. Az így kialakult rétegmetszet része lesz a szóban forgó terület műemléki bemutatásának. Ugyancsak az ispáni vár korszakára vall az Előkapu alatt feltárt és konzervált római városkapu, ahol a kettős torony közét abban az időben falazhatták be. Így a római épületeknek a korai középkorban oly gyakran tapasztalható felhasználását e részlet is hatásosan bizonyítja. A XIII. század végén királyaink többször is utasítják Sopron lakosságát, hogy javítsák ki a régi városházakat, amelyek azonban e kezdetleges megoldásban nem tudták korszerűen betölteni hivatásukat. Így a XIV. század első felében I. Károly király vámadománya lehetővé tette a ma is meglévő hármassalgyűrű kiépítését. A középső falat közvetlenül a római városházra ültették úgy, hogy a tornyokat kívülről ívesen, belülről nyitottan képezték ki. A pártázatos fal mögött, a vörös sáncba mélyítve készült a belső, majd előtte a külső falgyűrű. A római városház ilyen közvetlen felhasználása, ha nem is egyedülálló, de ritka megoldás, amelynek egyik legtanulságosabb példája a középkori Sopron. A kis- és nagyroncellás szakasz helyreállítása e sajátosság messzemenő figyelembe vételével történt. Különösen hatásos a nagyroncellás szakasznak az a része, ahol a középkori köpenyezés és magasítás elpusztult, és így a hatalmas kváderköves római fal mintegy emeletmagasságban látható a védelmet nyújtó betonhéj mögött. A középkori erődítés elrendezésének teljes kialakítását adja vissza az Előkapu fal- és árokrendszerének bemutatása a városház előtt.

[295](#)A Kolostor u. 5. sz. ház présházának ablaka

3. A XIII. század második felében az ispáni vár gyűrűjében fejlődik ki a belváros úthálózata az északi piactérrel és a déli sóház melletti térrel. A ferences templom, a Tábornok-ház, a régi zsinagóga az Új utcában, a várostorony az Előkapunál már jelzik a település szerkezetének formálódását. Az Új utca 18. számú ház (SSz. 1970, 86–92) régészeti vizsgálata valószínűvé teszi, hogy a lakóházak egy része eleinte keskeny kőalapra fából épülhetett. A Tábornok-ház viszont a vörös sáncra helyezkedő lakótornyával, kapualjának korai ülőfülke-párjával a patrícius házak művészi igényű és színvonalú, emeletes kiképzését már a XIII. század végén tanúsítja. A ferences templom külső helyreállítása során kiderült, hogy nemcsak szentélye, hanem csarnokhajója is még a késői Árpád-korban keletkezett. Újonnan előkerült növénydíszes nyugati ajtaja, valamint a szentélyrekesztőnek a Templom utca úttestje alól kiemelt töredékei arra vallanak, hogy a templom első épületének a XIV. század első harmadára tehető befejezése egybeesett a kolostor káptalantermének érett gótikus kialakításával. Ugyancsak a XIII–XIV. század fordulóján emelték a díszesen kiképzett [296](#)régebbi zsinagógát (Új u. 22), amely mintegy két emberöltővel előzte meg a korábban felfedezett, 1370 körül épült újabbikat (Új u. 11; SSz. 1958, 289–298). A műemléki helyreállító munkának köszönhető, hogy a szintén nemrég konzervált és restaurált Szent Jakab kápolna ma már nem áll társtalanul a XIII. század második felében, hiszen vele szinte egy időben és szorosan kapcsolódóan indultak meg a

belváros késői Árpád-kori egyházi és világi építkezései.

A XIV. század a város szerkezetének és képének kialakulása tekintetében döntő jelentőségű. Sopron ősi központjának műemléki rekonstrukciója elsősorban a lakóházakra irányította a helyreállító tevékenységet. A helyszíni kutatások világosan kimutatták, hogy a telkeket kezdetben csak félszélességükben építették be, s így az utca felé a házak oromfalukkal néztek. A telek másik felét valaminő kerítés zárta le. Az emeletes házak földszintjét présházak töltötték ki, amelyekbe az utcáról hosszú, szögletes ablakpár által közrefogott, csúcsíves ajtók vezettek. A lakószobák az emeletet foglalták el. A legszebb szobát az utca vagy az udvar felől jellegzetes kapcsolt ablakok világították meg. Ez a falvakra emlékeztető beépítési mód uralkodó jellegű lehetett, bár a korai, ülőfülkés kapualjú patrícius ház, akkori kifejezéssel „palota” sem hiányzott (Tábornok-ház; Templom u. 12). A század második felétől kezdve, de főként 1400 körül a telkek teljes szélességükben beépülnek kapualjjal vagy ezenkívül még egy traktussal. A kapualjakban tömegesen jelennek meg a változatosan kiképzett ülőfülkesorok, az emeleteken pedig a mérműves csúcsíves vagy a kőkeresztes ablakok. A XV. század folyamán befejeződik az utcák és terek megszakítás nélküli beépítése. A telekszélességek teljes kihasználása következtében a lakóházak homlokzatuk egész szélességével fordulnak az utcák, illetve terek felé. A piacot szegélyező patrícius házakra második emelet kerül. E nemből a legjelentősebb a Fabricius-ház hátsó, várfalra támaszkodó szárnyának négy, ülőfülkés, kőrácsos ablakpár által megvilágított, mennyezetes nagyterme. Az építészeti szerkezetet, a nyílásokat és a falfelsíkokat a házak külső és belső felületén gyakran díszítő festés emeli ki. A város szőlőművelésének és borkereskedelmének beszédes bizonyítékai a pillérekkel megosztott vagy egyterű, boltozott pincék, amelyek kiemelkedő szépségű, ma is borozónak berendezett példái a Hátsókapu utca 2. és a Beloianisz tér 4. számú házakban foglaltat adnak a középkori polgári élet e jellegzetes megnyilvánulásairól. A XIV. század legvégén Szent György tiszteletére felépül a patrícius alapítású egyhajós kápolna, amely az előtte vonuló utcának máig megmaradt nevét adta. A már eltűnt karcsú homlokzati középtornyot egy-egy magas, csúcsíves kapu veszi közre, orommezejükben a lovagszent és antiochiai Margit életéből vett, domborművű ábrázolással. A XVII. századi barokk átépítés után alakult ki a mostani dómtemplom homlokzata, amelynek helyreállítása során bukkant elő a két timpanonrelief, országunknak egyedüli ilyen nemű, eredeti helyükön álló, viszonylag ép emlékei.

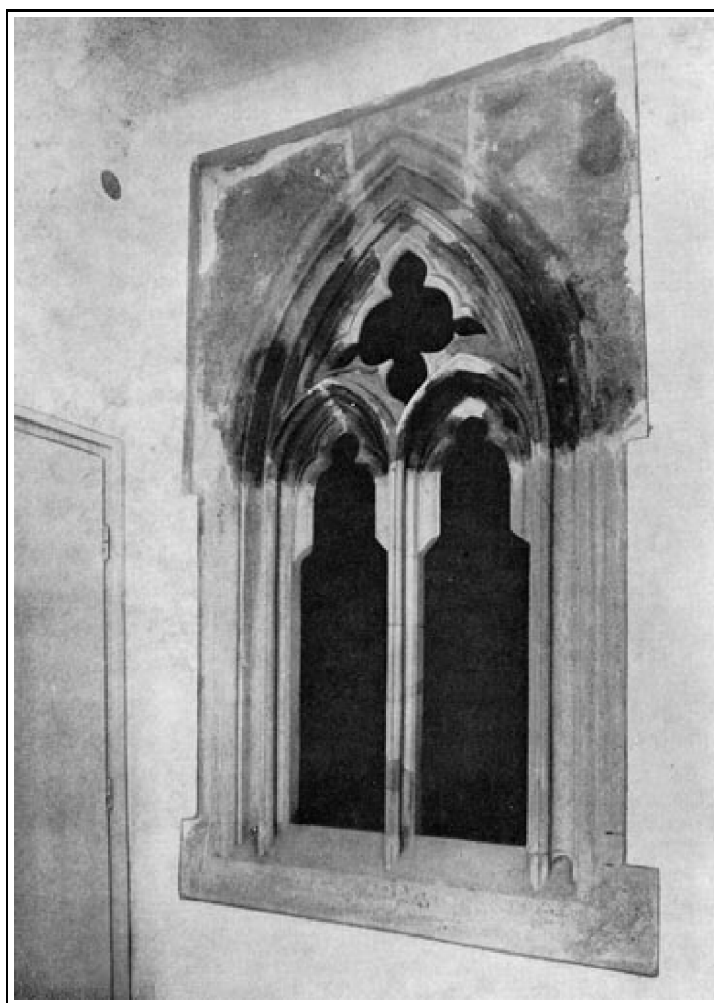
297 Kapcsolt ablakok a Szt. György u. 3. sz. házon

4. Az érett gótika korában a belvárossal egyidejűleg fejlődött a külváros is. 1400 körül emelik a Szentlélek-templomot jellegzetes hatszögletes tornyával, a műeméki helyreállítás rendjén előkerült eredeti nyugati és töredékes déli homlokzatával. Az épület közelebbi és távolabbi környékén a Szentlélek, a Pozsonyi, a Halász és a Balfi utcákban, valamint a belváros hajdani várarka ez irányba eső, külső szélén egymás után kerültek elő a gótikus lakóházak. A kapcsolt ablakok korai megoldására nyújt tanulságos példát a Pozsonyi utca 3. számú ház még a XIV. század közepéről. Az épület három-négy emberöltővel később erkélyes emelettel és gerendamennyezettel gazdagodik. Ez utóbbi a 298XVI–XVII. században oly kedvelt gerendamennyezetek legkorábbika. A Halász utca 1. számú gótikus épület szinte a maga eredeti mivoltában bontakozott ki a kutatás által lehántott, későbbi átalakítások burka alól. Meredek kőoromzatai közt megőrizte egykorú tetőszékét is a nyírbátori református templom mellett e megoldás egyedüli későgótikus példáját. Az emeletes, széles oldalával az utca felé forduló építmény híven tükrözi a középkori oltárjavadalmas házak szerkezetét és gazdag formavilágát (belső pálcátagos ajtó). A város legszebb és legnagyobb gótikus borospincéje a Balfi utca 15. számú, felépítésében barokk átalakítású ház alatt húzódik. A Rejpál-ház XV. századi épületét az 1500-as évek második felében alakították át. Oldalhomlokzatán és csúcsíves, széles kapuja fölött finoman faragott és festett reneszánsz kőkeretes ablakok nézegetnek a belváros felé. Emeleti szobájában a késői értéktelen stukatúra alól tarka színekben pompázó, festett mennyezet került napvilágra. A deszkák hatalmas mestergerenda által összefogott, egy

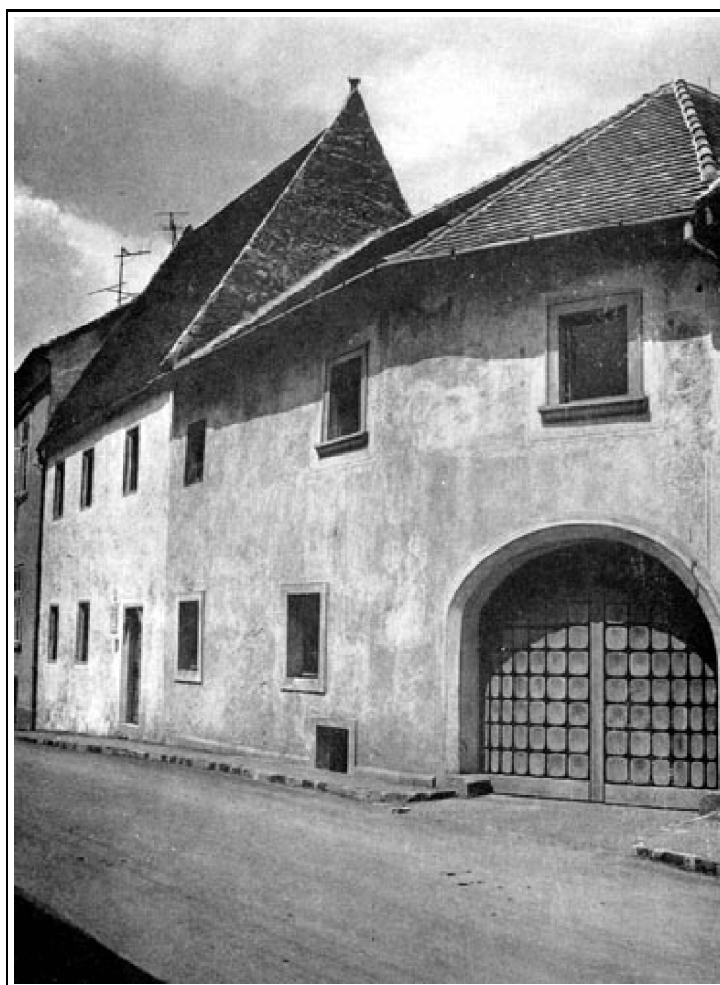
színnel festett gerendák közé ékelődnek. A ház e legelőkelőbb szobájának falát is hajdan festés borította. A Rejpál-ház a hazai polgári reneszánszról olyan korszakban ad hírt, amikor az ország túlnyomó hányadában végvári harcok dúltak s művészi igényű építkezésekre alig kerülhetett sor.

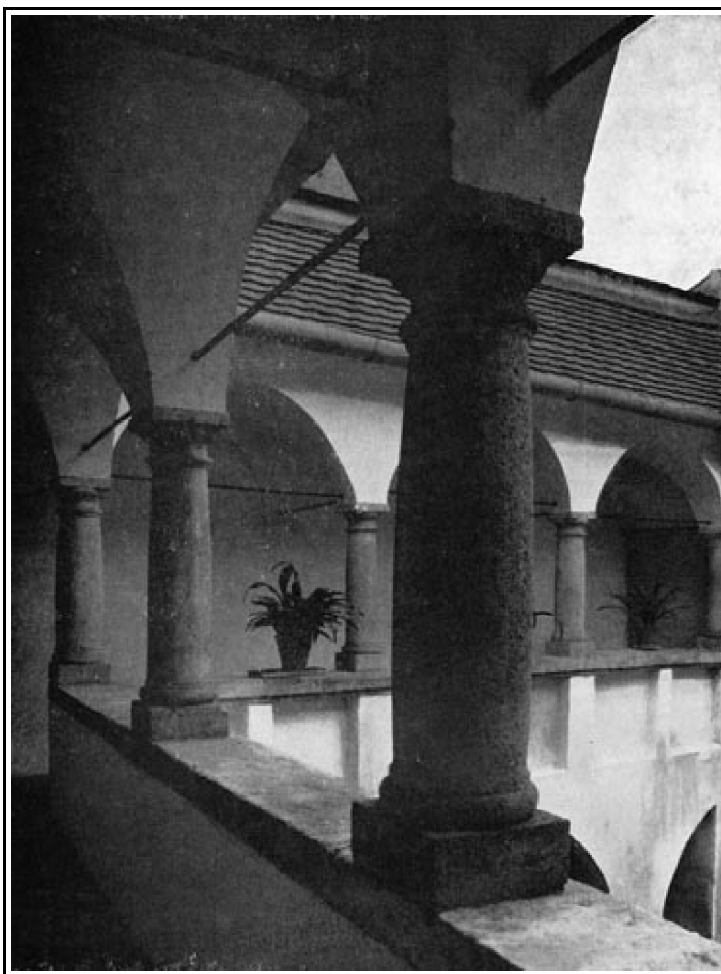
Ülőfülkesor a Templom u. 7. sz. ház kapujában

299 Az Új u. 10. sz. ház emeleti gótikus ablaka

300A Halász u. 1. sz. javadalmas ház

301A Caesar-ház udvari emeleti árkádjai

5. Sopron újabb, jelentős építési korszaka az 1676-i nagy tűzvész utáni nagyszabású helyreállítással kezdődik. A bel- és külváros népes és egyre nagyobb számban ismertté váló, késő reneszánsz oszlopos, árkádos udvari, növényi 302díszítésű könyíláskeretei, a gerendamennyezetek ma is igen sok esetben kiszabadítható, remek faragásokkal ékesített sorozatai jelzik azt az utat, amelyet a város polgári építésze a XVII. század végén és a következő elején szélesre tárt. Ekkor alakult ki Sopron ma is meglévő képe, amely egyúttal a középkori szerkezetek és formák nagy részének elbontását és eltüntetését jelentette. A késő reneszánsz és barokk homlokzatok, kapuk, udvarok a középkori maradványokat lehetőleg bemutató műemlékvédelmi munkák ellenére továbbra is uralkodó jelleggel szabják meg a városképet. A kutatások majdnem mindenütt ráakadnak a XVIII. századi díszítő festésre, amely a barokk, rokokó vagy copf kereteket virágfüzérekkel, szalagos csokrokkal tölti ki. Ezekhez olykor stukkós tükrű mennyezet vagy boltozat járul. Nem kétséges, hogy a XVIII. században magas színvonalú szobafestő gyakorlat bontakozott ki, amely szinte minden akkori építkezés belső festési igényét kielégítette. Alakos kompozíciók sem hiányoztak, amint ez az Új u. 18 számú ház emeleti szobáiban művészi fokon valósult meg a középső terem mitológikus jelenteiben és a papagájos meg a római császárok medaillonjaival ékesített két kisebb helyiségben vagy a Lenin körút 9. sz. ház alakos, a Caesar-ház finom indás stukkóiban (SSz. 1973, 368). A XVIII. századi ipartörténetnek is kitűnő építészeti példája a Bécsi út 5. számú teljesen ép pékműhely,

amely mint a helybéli múzeum tartozéka eredeti berendezésével ritka tanúja a 200 év előtti pékmesterségnek.

303 Az Új u. 21. sz. ház emeleti gerendamennyezete

6. A három évtizede folyó soproni műemlékvédelem a korszerű módszer hármas, kutatást, tervezést és kivitelezést egybehangoló feladatkörének ellátásával párhuzamosan igyekszik biztosítani egyrészt a város változatos építéstörténetének tisztázását, értékeinek bemutatását, másrészt a történeti városközpont további életének fejlődését egyes épületeiben csakúgy, mint egészében. A tudományos és a műszaki problémák megoldása sok tekintetben váratlan és igen gazdag eredményt hozott. A budai vár háborús lerombolása nyomán megindult és még folyó helyreállítás a várnegyed valós középkori képét, ha töredékesen is, megfoghatóan és az elsüllyedt értékek nem remélt változatosságú felfedezésével és megőrzésével varázsolta a késői utókor elé. A fővárosi műemlékvédelem nyomán életre keltek azok a korábbi századokból megmaradt adatok, amelyek eddig jórészt nem voltak tárgyhoz köthetőek. A középkori magyar város, amelyet még nem is oly régen csak írásokból ismertünk, a maga tényleges mivoltában vált szinte egy csapásra érzékelhetővé, értékelhetővé. Ugyanez a folyamat ment vége Sopron műemléki rekonstrukciója kapcsán annál is inkább, mert a két vizsgált település között az egyedi jelenségeken túl számos szerkezeti és

formai párhuzamosság állapítható meg. A középkori városmag, utcahálózat és utcakép kialakulása, pl. a fél-, majd egész telek beépítésével, a lakóházak fejlődésével, egyes jellegzetes elemeik (ülőfülkék, kapcsolt ablakok) állandó alkalmazásával lényegében Budán is, Sopronban is azonos. Ha a színvonal e tekintetben a gótika idején Budán magasabb, a késő reneszánsz és barokk korszakban Sopron felé billen a mérleg. De bőven megtalálhatók a sajátos helyi, építészeti és művészeti megoldás példái is e határszéli településen a római-középkori kapcsolatokban, az európai értékű zsidó egyházi építészet szinte ép emlékeiben, a ferences templom országos viszonylatban legkorábbi csarnokhajójában és szentélyrekesztőjében, az Előkapu impozáns védőrendszerében, az itteni gótika sokban Ausztriához, illetve Bécshez kapcsolódó, sajátosan helyi művészeti gyakorlatában, a késő reneszánsz és barokk polgári építészet kibontakozásában, a gerendamennyezetek széles körű alkalmazásában, a XVIII. századi jó színvonalú szobafestés virágzásában, hogy csak a leginkább 304szembetűnő vonásokat említsem. A műemlékvédelmi tevékenység Sopron történetének és művészetének olyan egyedi jelenségeit és összefüggéseit tárta fel, mutatta be, amelyek korábbi ismereteinket megsokszorozták. A húsz évvel ezelőtt megjelent műemléki topográfia közölt anyaga és a ma rendelkezésre álló tudásunk között hatalmas különbség nyilvánul meg, amely a XVIII. század előtti város majdnem minden részletére kiterjed és a korábbinál lényegesen gazdagabb, átfogó értékelést tesz lehetővé. De a műemlékvédelem három évtizedes tervszerű működése a helyi eredményeken is messze túlmutat. Sopron műemléki rekonstrukciója döntően hozzájárul a magyar város múltjának általános ismeretéhez. Az évszázados városi fejlődés már nemcsak az írott források változatos, de meglehetősen egyoldalú, csak bizonyos szempontból felvilágosítást nyújtó tudósításai alapján ítéltető meg, hanem valóságos, hús és 305vér példák sorozatán keresztül. A budai és soproni középkori építészetet összekötő szálak, a párhuzamos jelenségek ugyancsak reális alapot nyújtanak általános következtetések levonására. Így a római, Árpád-kori, gótikus, reneszánsz, barokk Sopron utat nyit más városaink egykorú fejlődésének, építészeti, történeti és művészeti alakulásának vizsgálatához.

Ha egy várost érdeklí a múltja, jövője iránt is érdeklődni kell. Az élet nem áll meg, a város nem válhat múzeummmá. A műemléki tevékenység sem korlátozódhatik csak feltárássra és megőrzésre. Az egyes épületnek éppúgy, mint az egész településnek további életét, rendszeres, korszerű és a műemléki értékekhez méltó használhatóságát is biztosítani kell. A tudomány, a szakszerűség és a mindennapi, a jövőt is szem előtt tartó gyakorlat egybehangolása csakis a helyi hatóságok és a lakosság megértő, saját értékeit ismerő és szerető közreműködése által lehetséges. Így valószínűsíthető meg a ma oly sokszor emlegetett revitalizáció, újraélesztés korszerűen és maradandóan. Sopron műemléki rekonstrukciójának ez a tudományossal egyenértékű, gyakorlati célja, amelynek gyümölcse és remélhető záloga a műemléki értékű kisvárosok 1975-ben Sopronnak ítelt Európa-díja.

Barokk ház a Hátsókapu u. és a Lenin körút sarkán

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig

† Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / Kelényi Ferenc: A soproni óvónőképzés a felszabadulástól napjainkig / II. rész

II. rész

5. Sajnos ettől az időponttól kezdődően az iskola iratanyaga elkallódott, csupán elvétve akad egy-két ügyirat vagy statisztikai kimutatás, amelyekből csak igen vázlatos képünk alakulhat ki a középfokú intézet további életéről.

Lajos József mindössze egy évig állt az iskola élén, tőle *Németh Sándor* tanítóképző intézeti tanár vette át az igazgatást. Az intézet 1951 őszén a Ferenczi János utca 3. sz. alól a Deák tér (Ma Május 1. tér) 51. sz. iskolaépületbe költözött át.

1950/51-ben a pedagógiai gimnáziumok óvónői tagozatát országosan szakiskolai jellegű óvónőképző intézetté szervezték át. Ugyanakkor a korábbi évekéhez képest mind erőteljesebb óvodafejlesztésre, ill. óvónőhiányra tekintettel a tanulmányi időt 3 évre csökkentették. Ez tagadhatatlan visszalépést jelent

óvónőképzésünkben.

Az új tantervvvel kapcsolatban idézi Hermann Alice az MM 1953-as kollégiumi előterjesztéséből:[59\(1\)](#)

„...nem tükrözte az óvoda nevelő-oktató munkájának elvégzéséhez szükséges ismereteket. Más iskolatípusok (gimnázium, tanítóképző) tantervének mechanikus átvétele, annak szintén mechanikus csökkentése jellemezte. Az ismeretanyag (pedagógia, biológia, kézimunka) sok felesleges, elavult, a gyakorlattal semmi kapcsolatban nem lévő részt tartalmazott. Nem adta meg az óvodai munkához szükséges tudnivalókat (például lélektan, neveléstörténet, ének, egyes tárgyak szakmódszere). Alkalmat nyújtott arra, hogy a formalizmus elburjánozzék óvónőképzőinkben... [306](#)A szakjelleghiány élesen megmutatkozott. Az egyes tantárgyak anyagából éppen azok a részek hiányoztak, amelyek az iskola szakjellegét megadták volna...” Emellett „a tanterv zsúfolt, maximalista volt, ...a szaktárgyak teljes területét felölelő nagy anyagot a gyenge előképzettségű tanulók nem tudták elsajátítani a kevés heti óraszám miatt. Munkájuk kapkodó, tudásuk felszínes lett.”

Már 1946-ban országszerte több helyen megindultak a dolgozók esti óvónőképzői. Sopronban – mivel itt nappali tagozatos iskola működött – csak az 1951/52. tanévtől kezdve került szóba megnyitása.

A néhány, ebből az időszakból származó irat között fennmaradt a Győr-Sopron Megyei Tanács Oktatási Osztályának leirata (1294–4–1/1951. x/a sz.), amely a dolgozók óvónőképzője megszervezésének lehetőségéről tájékoztatja az intézet igazgatóját.[60\(2\)](#)

Ennek alapján 1951. június 24-én 18 soproni vállalatához, intézményhez és a Járási Tanács Oktatási Osztályához azonos szövegű körlevelet intéztek. Tájékoztatásul közölték:

„A dolgozók óvónőképzője az előadásokat délután 4 órakor kezd. Az iskola 3 éves és rendes óvónői oklevelet ad.

Az első osztályba felvételre jelentkezhetnek az üzemi, főleg nagyüzemi munkásnők és dolgozóparasztnők, akik életük 17. életévét 1951. szeptember hó 1-ig betöltötték és az általános iskola (polgári iskola, gimnázium IV. osztályát) VIII. osztályát elvégezték. A felvétel felső korhatára 45. életév.

A felvételhez szükséges még: 1. Jó zenei hallás, 2. hatósági orvosi bizonyítvány arról, hogy a jelentkezőnek beszédhibája, testi fogyatékosága nincs, és színérzéke jó.

Kérem, az üzemi bizottságot, hogy az üzemekben dolgozó nők között propagálja az iskolába való jelentkezést. Jelentkezni lehet augusztus 10-ig az áll. óvónőképző igazgatóságánál Ferenczi János u. 3. II. e. minden munkanapon 8–12 óráig, telefonon is. Bővebbet az igazgatóságnál.”

Az érdeklődés teljes hiánya miatt a jelentkezés határidejét 2 héttel meghosszabbították,[61\(3\)](#) de mindhiába. 1951. augusztus 27-én az óvónőképző igazgatója ezt jelenti a Megyei Tanács Oktatási Osztályának:

„Fenti rendelet értelmében a dolgozók óvónőképzőjének megszervezése érdekében körlevélben és személyesen többször is megkerestük az összes soproni üzemeket, tájékoztattuk a járási tanácsokat. A meghosszabbított határidőben még egyszer végigjártuk az Ü. B-ket, az eredmény néhány érdeklődő csak, tényleges felvételre azonban egy növendék sem jelentkezett. A három év tanulmányi idő és a heti húsz órarendi óra az üzemi munka mellett úgylátszik (!) túl sok, ezért nincs érdeklődő.”[62\(4\)](#)

Annál nagyobb sikere volt viszont az 1951 őszen indult soproni egyéves *óvónőképző szaktanfolyamnak*.

Sopron–Vas–Zala megyéből jelentkeztek felvételre olyan leányok, asszonyok, akik addig fizikai munkát végeztek. Itt még az általános iskola 8 osztályának vagy a polgári iskolának az elvégzését sem követelték meg, olyanok is jelentkeztek felvételre, akik az elemi iskola 4, 5 vagy 6 osztályát végezték csak el. A kulturális forradalom merész, de eredményes lépése volt ez.

307Lehetetlen meghatódás nélkül böngészni a felvételi kérelmeket,⁶³⁽⁵⁾ amelyekben 20 év körüli munkás- és parasztlányok, a 40. évhez közeledő gyermekes családanyák elpanaszolják addigi, nyomorúságos körülmények között eltöltött életüket, a kultúrálódástól való elzártágukat. Szinte minden felvételi kérelemből írójának határtalan tanulni vágyása, gyermekszeretete csendül ki.

Az első soproni egyéves óvónői szaktanfolyam 35-ös létszámmal indult. Közülük négyen végezték el a polgári iskolát, heten az általános iskola 8 osztályát, a többiek csak az elemi iskola 4–6 osztályát. Harmincan munkás-paraszt, ötven kisiparos származásúak voltak. Tanulmányaik megkezdésekor 150 Ft-os tankönyvsegélyben részesültek, s havonként 100–200 Ft ösztöndíjat kaptak az intézeti lakás, teljes ellátás mellett, tehát viszonylag gondtalanul tanulhattak. A 35 hallgató között 5 asszony volt.

Az intézet főépülete (Ferenczi J. u. 5)

Negyedévenként osztályozták őket. Félévig ötven morzsolódtak le, de külön érdekesség, hogy nem a legalacsonyabb iskolai végzettséggel ideérkezők. Mind az 5 gyermekes családanya kiváló eredményt ért el; a 30-as létszámból félévkor 1 hallgató bukott, de háromnegyed évkor és a képesítő vizsgán valamennyien eredményesen helyt álltak.

Az egyéves szaktanfolyam a következő, 1952/53 évben 2 osztállyal indult. Iratanyaga nem maradt meg, így még létszámukat sem tudjuk.

Az annak idején ott tanító tanárok véleménye megegyezik Hermann Alicével:⁶⁴⁽⁶⁾

308„Meg kell mondanunk, hogy bármilyen hiányosak is voltak ezek a gyorsalpaló, foltozgató képzési formák, a hiányokat, különösen a korai – 1946–49-es években – a résztvevők igen nagy lelkesedése pótolta. Azzal a komolysággal és áhitattal, amivel a faluról jött fiatal lányok a tudást magukba szívták, később

egyre ritkábban találkozunk. Az is nevezetes, hogy a dolgozók óvónőképzőjében⁶⁵⁽⁷⁾ végzetek (amint azt egy akkori képesítővizsgai jelentés is leszögezi) akárhányszor nagyobb hivatástudatot, nagyobb komolyságot mutattak a rendes nappali tagozat növendékeinél.”

Ehhez még hozzá kell tennünk azt is, hogy a soproni óvónőképző szaktanfolyamon végzetek többségének hősi erőfeszítése az oklevél megszerzése után sem lankadt: számosan közülük érettségiztek, pótolták mindazt, amit korábban mostoha sorsuk megtagadott tőlük. Kitűnően beilleszkedtek az óvónők nagy közösségébe, sőt sokan vezető beosztásban, osztatlan elismerés mellett mindmáig működnek.

A kevés megmaradt irat között fellelhető az óvónőképző nappali tagozatának 1952. június 12-i év végi osztályozó értekezleti jegyzőkönyve.⁶⁶⁽⁸⁾

Az 1951/52. tanévben az iskolának 2 első osztálya volt 43-as, ill. 34-es létszámmal. A tanulók nagy része (a létszámnak több mint fele) vonattal járt be a Sopron környéki községekből. Tanulmányi átlaguk gyenge: 2,7, ill. 3,1. Többen megbuktak, közülük négyen „az óvónői pályára alkalmatlanok, zenei hallás hiánya miatt.”

A II. osztály 28 tanulójából heten elégtelenek, de még a képesítőző III. osztályból (létszámuk 37 fő) is hárman már az osztályvizsgán megbuktak.

Ezek a számadatok is alátámasztják azt a korábbi megállapításukat, hogy – a tanári kar minden jószándékú erőfeszítése ellenére – az igen rövid képzési idő és a zsúfolt tanterv nem hozhatott megnyugtató eredményeket.

1952 őszén ismét változás következett be az óvónőképző intézet élén. Az igazgatást *dr. Friedrich Károly* gimnáziumi tanár vette át.

Az óvodahálózat fejlődésére, az egyre fokozódó társadalmi szükségletre utal az iskola tanulólétszámának évről évre történő fokozatos emelkedése.

Az 1953/54. és az 1954/55. tanévben is 1 első osztály mellett 2 második és 3 harmadik osztály indult; az iskola tanulólétszáma meghaladta a 200 főt. Az 1953/54-es tanév hirtelen létszámemelkedése annak a következménye, hogy Sopronba telepítették a megszüntetett balatonfüredi óvónőképző végző növendékeit is. 1955/56-tól aztán lényegesen csökkent a létszám, mert már előre vetette árnyékát a középfokú óvónőképzés megszüntetése. Új első osztályok ettől kezdve már nem nyíltak. 1958 őszén *Gubacsy Endre* vette át az igazgatást, s az 1958/59. tanév végén búcsúztatta az utolsó növendékeket.

Az 1953 elején megalkotott kisdóvási törvény (1953/III. tc.) szocialista oktatási-nevelési rendszerünk szerves részének, legelső láncszemének tekinti az óvodát. A törvényben kirajzolódott céloknak már nem felelhetett meg a 3 éves óvónőképzős szakiskola, sem a következő láncszem számára a tanítóképzés régi formája. Hamarosan ki kellett alakítani a felsőfokú tanító- és óvónőképzés új koncepcióját.

6. Pedagógia szakos kollégámmal, *Major László*val közösen – az országban elsőként – nyújtottuk be tervzetünket 1956 nyarán az Oktatásügyi Minisztériumba **309** az érettségire épülő tanító- és óvónőképző akadémiák felállítására vonatkozóan.⁶⁷⁽⁹⁾

Elképzeléseinket részletesen indokoltuk. Az óvónők és tanítók együttes képzésében elsősorban nevelési-oktatási rendszerünk két fontos alsófokú intézményének közelítésére, szerves összekapcsolására gondoltunk, amelyet – a gazdaságosság nem lebecsülendő szempontja mellett – az alapozó és szaktárgyak

együttes oktatása tovább erősít. Javaslatot tettünk tanszékek felállítására. Részletes óratervet is mellékelünk.

Szabados László „Felsőfokú óvónőképzés Sopronban” című alapos tanulmányában⁶⁸⁽¹⁰⁾ részletesen elemzi azt a széleskörű vitát, amely 1957-ben a Köznevelés hasábjain zajlott a felsőfokú tanító- és óvónőképzés pártolói és ellenzői között.

II. sz. gyakorló óvoda (Uszoda u. 9.)

A Művelődésügyi Minisztérium alapos előkészítő munkája nyomán 1958-ban jelent meg az Elnöki Tanács 26. számú törvényerejű rendelete, amely a felsőfokú tanító- és óvónőképző intézetek létrehozásáról intézkedik. Rövidesen megjelent a rendelet 187/1958 (MK. 23.) MM számú utasítása is.

1959. szeptember 8-ára Szabados László igazgatása alatt nyílt meg felsőfokú óvónőképző intézetünk a Ferenczi János u. 5. sz. épületben, amelyben az új, főiskolai oktatási forma céljainak megfelelően előzetesen belső átalakításokat végeztek.

Az oktatói kar létszáma az intézet megnyitásakor 18, a hallgatóké 111 fő volt. Az épület szomszédságában helyezkedett el a gyakorló óvoda 8 óvónővel, 4 óvodai csoporttal (kis-, középső, nagy- és vegyes csoport).

³¹⁰Nem kisebb feladat állt az oktató és óvónői kar előtt, mint hogy majdnem az egész Dunántúl számára képezzen olyan óvónőket, akik felsőfokú képzettségükkel eleget tudnak tenni az óvodával kapcsolatos megnövekedett társadalmi követelményeknek.

Szabados László hivatkozott cikkében részletesen ismerteti a Szervezeti és Működési Szabályzat idevonatkozó megállapításait, s ugyanezt tartalmazza az a képekkel gazdagon illusztrált egyíves tájékoztató is, amelyet a beiskolázás még eredményesebbé tétele érdekében 1963-ban adott ki az intézet.

Közülük csupán az oktató-nevelő munka fő formáira, a 2 éves tanulmányi idő 4 szemeszterre tagolódására, a kötelező és fakultatív előadásokra, a kötelező és fakultatív gyakorlati foglalkozásokra és a vizsgákra (kollokvium, szigorlat, államvizsga) utalok, amelyek az új rendszerű óvónőképzés főiskolai jellegét megadták.

Szervezeti kereteit illetően az intézet – a főiskolai tanszékekhez hasonló – *szakcsoportokra* tagolódott. Az indulás évében csak két – *pedagógiai, ének-zenei* – szakcsoport működött. (Az első tanév végén alakult

meg a *rajz-testnevelési*, majd 1960 őszén az *irodalmi-nyelvi* szakcsoport.)

Hermann és Szabados idézett tanulmányukban egyaránt hivatkoznak arra, hogy a felsőfokú óvónőképző a főiskolai oktatási forma mellett is megtartotta a középiskolai oktatásra jellemző kiscsoportos oktatást a gyakorlati képzésben és a készségtárgyakban, ahol az intenzív képzésnek ez a legcélravezetőbb formája. A kiscsoportos oktatás előnyeinek megtartása mellett fokozza az oktatók nevelőmunkájának eredményét a *csoportvezető tanári rendszer* kialakítása.

A 22–24 fős szemináriumi csoportlétszám kétfelé bontása nyomán az igazgató által kijelölt csoportvezető tanár átlagosan 11–12 hallgató ideológiai-szakmai fejlődésének, magatartásának a legfőbb felelőse, akihez minden ügyesbajos dolgukban is bátran fordulhatnak a hallgatók.

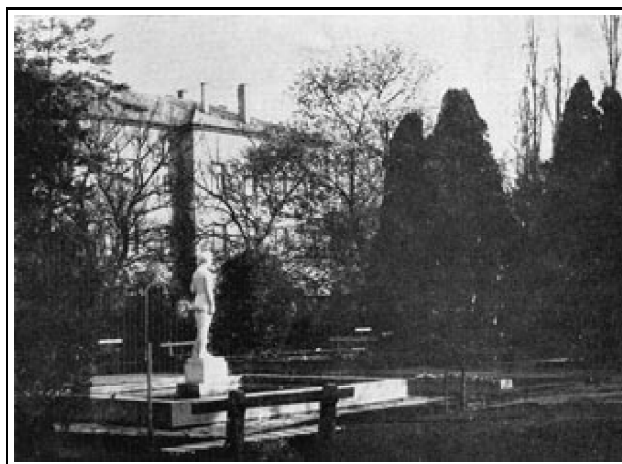
Már az első tanév végére létrehozta a Művelődésügyi Minisztérium a tanító- és óvónőképző intézetek országos szakbizottságait, amelyekben kezdettől fogva számos intézeti tanárunk közreműködött.⁶⁹⁽¹¹⁾

Mindamellet az 1959/60. tanév még csak „a megindulás és az útkeresés, valamint a tapasztalatok gyűjtésének az éve volt” – ahogyan egy későbbi, az intézet 5 évi működéséről készült összefoglaló igazgatói jelentés írja.⁷⁰⁽¹²⁾

Szükségesnek látszott már ekkor a színvonal emelése érdekében a beiskolázási propaganda megindítása. Egy ívlap terjedelmű röpcédulát⁷¹⁽¹³⁾ bocsátott ki az intézet igazgatója, melyben a Dunántúl érettségiző leányai elé tárja, az óvónői hivatás és az intézeti élet szépségeit, azzal a felhívással, hogy minél többen jelentkezzenek felvételi vizsgára. Az alkalmassági vizsgák már akkor is úgy zajlottak, mint a maiak, a felvételi vizsgán azonban a jelöltek nem magyar nyelv és irodalomból és történelemből vizsgáztak,⁷²⁽¹⁴⁾ hanem a vizsgabizottság előtt a jelöltnak a gyakorló óvoda egy-egy csoportjában kellett a gyermekekkel foglalkoznia: játszania, vagy mesét mondania, énekeltetnie a gyermekeket vagy tornásztatni őket. A bizottság elsősorban a jelöltnak a gyermekekkel való kapcsolatteremtési készségét vizsgálta, s ezt egészítette ki az a „beszélgetés”, amelynek során igyekeztek sokoldalúan megismerni a jelöltek személyiségét.

³¹¹Jóllehet ezt az eljárást a későbbiekben – gyakran indokoltan – sok támadás érte, s 3 év múlva el is vetették, tények igazolják, hogy a felvételre javasoltak általában jól megállták a helyüket az intézetben, majd később az óvónői pályán is.

Az 1960/61. tanév megindulása előtt az intézet igazgatója sürgeti a minisztériumot, hogy lakások vásárlásával tegye lehetővé a 7 üres – zömmel pedagógia szakos – tanári állás betöltését, hiszen rövidesen 2 teljes évfolyam oktatásáról kell gondoskodni. Mint írja: „Az intézet sorsa forog kockán...”, mert a város egész évi lakáskontingense 1960-ban mindössze 16 új lakás, s ebből az intézet számára egy sem jut.⁷³⁽¹⁵⁾

Intézeti parkrészlet

A tanárok lakáskérdésének megoldása még hosszú éveken át gondot okozott, az új tanév azonban mégis zökkenőmentesen megindulhatott. Az új tanintézmény útkeresését jelzi, hogy már 1960 őszén óratervmódosításra került sor, így a 4. félévi óraszám 24-re csökkent.⁷⁴⁽¹⁶⁾

1961 tavaszán már gyakorló óvodai óvónői képesítő vizsgákat is szervezett a minisztérium,⁷⁵⁽¹⁷⁾ elsősorban az intézetekben működő óvónők számára. A Kecskeméten tartott képesítő vizsgán intézetünkben 2 tanár vett részt a vizsgabizottságban, s gyakorló óvodánk 4 fiatal óvónője sikerrel képesítőzött.

Az intézet megindulása óta Sopronban folyik a német nemzetiségi tagozatos óvónők képzése. Egy, az MM-be felterjesztett jegyzőkönyvből⁷⁶⁽¹⁸⁾ tudjuk, hogy 1961-ben 1–1 első és második évfolyamos hallgatója volt ennek a képzésnek.

312Igen magas óraszám jutott az óvodai gyakorlati képzésre. Az első félévben heti 3, a másodikban 5, a harmadikban 10, a negyedikben 5 óra állt rendelkezésre a gyakorlati foglalkozásokra, az előkészítésre és bírálatra, mint az MM óratervvvel és vizsgarenddel kapcsolatos leiratából⁷⁷⁽¹⁹⁾ kiderül. Az óraszámok hetenként és félévenként: 33–31–32–25.

Az intézet igazgatósága 1961. július 25-i reformjavaslata⁷⁸⁽²⁰⁾ szerint alapvető változtatásra ugyan nincsen szükség, azonban szorosabb kapcsolatot kell teremteni a pedagógia és a szak módszertanok oktatása között. Sürgeti az anyanyelvi nevelés módszertanának az 1. félévre való áttételét. Bírálja az általános lélektan, a gyermeklélektan és a neveléstörténet programját. Az intézet az alábbi heti óraszámokat javasolja félévenként: 31–32–32–27.

Az 1961/62. tanév elején az MM-hez felterjesztett iratban⁷⁹⁽²¹⁾ kéri az intézet igazgatósága, hogy az eddig igénybe vett intézeti gyakorló óvoda, a Halász, Zsilip, Kossuth Lajos utcai óvodák mellett az Uszoda utcai városi óvodát is bekapcsolhassák a hallgatók gyakorlati képzésébe.

Ettől kezdve megindulnak a tárgyalások az Uszoda utcai 4 csoportos óvodának II. számú gyakorló óvodaként való végleges átvételére.⁸⁰⁽²²⁾ Az épület hivatalos átadása Sopron város részéről 1962. augusztus 10-én történt meg.⁸¹⁽²³⁾

Egy 1962. szeptember 26-án kelt, az MM-nek szóló intézeti felterjesztésből tudjuk, hogy az 1961/62.

tanévben 53 első és 54 másodéves levelező hallgatója volt az intézetnek. A vizsgákra való előkészítésük 4 konzultációs központban: Sopronban, Győrött, Szombathelyen és Kaposvárott történt. Az intézet igazgatósága – az alaposabb képzés érdekében – a levelező tagozaton a tanulmányi időnek 6 félévre való felemelését szorgalmazza.

A Művelődésügyi Minisztérium 1962. november 6-án kelt rendelete⁸²⁽²⁴⁾ intézkedik a tanító- és óvónőképző intézetek új elnevezése tárgyában. Addig a „Felsőfokú” jelző is szerepelt az intézetek nevében, ettől kezdve – a Népköztársaság Elnöki Tanácsának 22/1962. évi törvényerejű rendelete értelmében – ez a jelző elmarad, helyette az illető helységnév szerepel megkülönböztető jelzőként. Intézetünk hivatalos neve az addigi „Felsőfokú Óvónőképző Intézet, Sopron” helyett: „Soproni Óvónőképző Intézet.”

A már korábban hivatkozott 1964. március 7-én kelt intézeti jelentés az 1961/62-es tanévvel kapcsolatban a tananyag és az oktatási módszerek korszerűsítésére irányuló törekvést, az oktatók szakmai és ideológiai képzése, valamint a kulturális élet és a kollégiumi nevelőmunka javulását emeli ki, az 1962/63. tanévben pedig a tudományos kutatómunka intenzív megindulását tekinti a legnagyobb eredménynek. Az év végi jelentés⁸³⁽²⁵⁾ is kiemeli a nagyszabású Rousseau-émlékünnepély és kiállítás sikerét, de hasonló érdeklődés mutatkozott az Apáczai- és Brunszvik-évforduló megünneplése iránt is.

1963 tavaszán zajlottak le a felsőfokú intézetünkben végzetek szakmai továbbképzéssel egybekötött találkozói Győrött, Komáromban, Veszprémben, Szombathelyen és Nagykanizsán. Az ott elhangzott vélemények alapján is megállapítható volt, hogy végzett hallgatóink jól helytállnak az óvónői pályán.

313 Az év végi jelentés tárgyilagosan számol be az akkori intézeti munka túlszervezettségéről, az értekezletek túlzott gyakoriságáról. Ismét felveti a levelező tagozati képzés 6 félévre való felemelésének problémáját, de az MM e jelentést jóváhagyó leiratában⁸⁴⁽²⁶⁾ ez utóbbi kérdés felvetését nem tartja időszerűnek.

Az 1963/64. tanévben történt a pedagógiai szakcsoport háromfelé bontása. Önálló pedagógiai, módszertani és lélektani szakcsoport alakul a már meglévő többi szakcsoportok mellett, de még hosszú időn át nem sikerült – az intézet igazgatóságának többszöri felterjesztése ellenére sem – a marxista szakcsoport megszervezése. A pedagógiai szakcsoport bontását elsősorban az akkor már igen intenzíven folyó reformmunkálatokkal indokolták, amelyeknek a jászberényi konferencián történt összegezése nyomán 1964 őszén – az MM 140/1964. VI. sz. utasítása alapján – új tanterv lépett életbe. Az új tanterv az addigi 22 tantárgyat 16-ra csökkentette, pontosabban körvonala az elméleti és gyakorlati tárgyakat, az utóbbiak számát, illetőleg arányát emelte, könnyített a hallgatók túlterhelésén.

Könyvtári olvasótermek

1964 nyarán az intézet vezetését *Földi Lőrinc* gimnáziumi igazgató vette át. Az új, 1964/65. tanévre az MM 1964. június 16-án kelt leirata az Eötvös Loránd Tudományegyetem orosz nyelvi esti tagozatának megszervezését rendelte el intézetünkben.⁸⁵⁽²⁷⁾ Az orosz nyelvtanárok képzése – zömmel intézeti tanárokkal, kisebb számban az egyetem oktatóival – már az év őszén meg is indult de egy év múlva megszűnt.

³¹⁴Az 1965. március 4-én kelt intézeti félévi jelentésben⁸⁶⁽²⁸⁾ az igazgató sürgeti az intézet kibővítését. A korábbi évek terveihez hasonlóan egy szárnyépület létesítését tartaná megoldásnak, ahol kialakítható lenne egy – mindmáig nélkülözött – nagyobb terem, ahová beférne az egész ifjúság, nem is beszélve a kollégium szűkös elhelyezéséről, a tornaterem, könyvtár stb. hiányáról. Jelentésében kiemeli az intézet jó munkalégkörét, a csoportvezető tanári tevékenységet, bár még nem tartja kielégítőnek a munka arányos megosztását. Egyik évfolyamon sem dicsekedhettek a hallgatók a félévi tanulmányi átlaggal (3, 31, ill. 3,23), az I. évfolyamon 17, a II-on 20 hallgató bukott félévkor. A KISZ-munka értékelésénél egy meglepő mondattal találkozunk:

„Az itt-ott jelentkező avantgardizmust kell a jövőben megszüntetnünk...”

Földi Lőrinc felelős kiadásában és előszavával jelent meg 1965 nyarán az általam szerkesztett „Értesítő 1959–1965”,⁸⁷⁽²⁹⁾ mely 2 és fél ív terjedelemben igyekszik átfogó képet adni az intézet fejlődéséről.

Ma, amikor szinte mindegyik oktatónak van kutatási témája, érdekes adatnak számít, hogy 1965-ben az intézeti oktatók közül mindössze 10-nek volt publikációs tevékenysége; a művész-tanárok viszont kiemelkedő sikereket értek el különféle kórusfesztiválokon, ill. képzőművészeti kiállításokon.

Alig 2 évvel a pedagógiai szakcsoport szétválasztása után, 1965. augusztus 15-én az intézet igazgatójának felterjesztésére⁸⁸⁽³⁰⁾ a minisztérium hozzájárul a pedagógiai és pszichológiai szakcsoport újraegyesítéséhez.⁸⁹⁽³¹⁾

Az 1965/66. tanévben egy minisztériumi felmérés nyomán a tanári testület létszámát 4 fővel csökkentették, de mint a tanév végi jelentés mondja: „az oktató-nevelő munka színvonala nem csökkent, sőt erősödött a szakcsoporti kollektív munka, az együttműködés a szakcsoportok között.”⁹⁰⁽³²⁾

Ez a jelentés is panaszkodik az intézet zsúfoltságára. „Nincsen az intézetnek díszterme, az ünnepeket helyszűke miatt bérelt termekben kell lebonyolítani.” Szüksös a könyvtár elhelyezése is, de legrosszabb a kollégium helyzete, ahol 12–14 ágyas szobákban laknak a hallgatók. Megoldásként ismét az intézet szárnyépülettel való kibővítését javasolja. Felrója a minisztériumnak a nagyfokú tankönyvhiányt. Helyteleníti a záróvizsgák akkori rendszerét, mert „a záródolgozat megvédése illuzórikusnak bizonyult,” s szerinte a magas, 10%-os bukási arány is erre vezethető vissza.

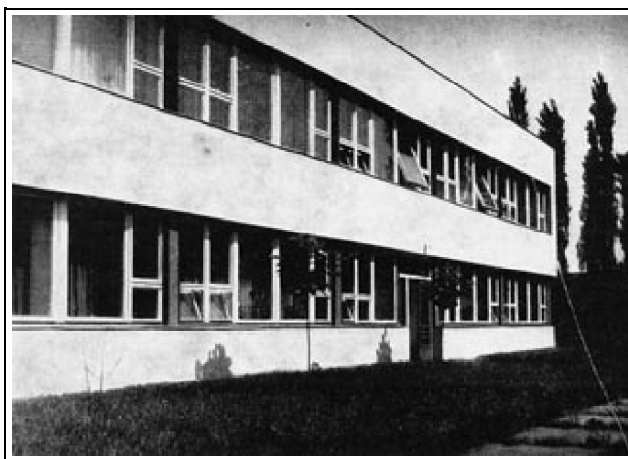
A széleskörű beiskolázási propaganda eredményeként az 1966/67. tanévre 543 hallgatói pályázat érkezett. Előképzettségük alacsony színvonalára utal azonban az az adat, hogy a pályázók közül a felvételi vizsgán 127-en nem jelentek meg. (Többségük bizonyára megbukott az érettségi vizsgán, ezért nem felvételizhetett.)

Egy 1966. október 30-án kelt intézeti jelentés⁹¹⁽³³⁾ arról értesítette a minisztériumot, hogy az intézet közvetlen szomszédságában lévő gyakorló óvoda helyiségeit kiigényelte a Belkereskedelmi Minisztérium vendéglátó szakközépiskola létesítése céljából. Kárpótlásul a város 1,5 millió Ft értékben egyedi tervezésű új óvodát épít az intézet telkén gyakorló óvoda céljaira.

³¹⁵Az 1966/67. tanév végi jelentés⁹²⁽³⁴⁾ arról számol be, hogy az Uszoda utcai II. sz. gyakorló óvoda felújítása miatt 4 óvodai gyermekcsoportot a központi épületben kellett elhelyezni, s ez méginkább súlyosbította az amúgy is nyomasztó tanteremhiányt. Ebben a tanévben már enyhült a tankönyvhiány, de még nem szűnt meg teljesen.

„A tanári és óvónői kar stabilitásának jó hatása érvényesült az oktató-nevelő munkában” – írja az igazgatói jelentés. A tanulmányi eredmények javultak, bár elgondolkodtató, hogy a 4. félévi 4.– átlag után az államvizsgán 13-an megbuktak, az átlag 3,24-re zuhant. A jelentés elsősorban a záródolgozatok megvédésének kialakulatlan gyakorlatával magyarázza ezt és felveti:

„A záródolgozatok státusát a tantervben rögzítetténél pontosabban kellene körülhatárolni. Nem kellene-e visszatérni a szakdolgozati koncepcióhoz, mert a jelenlegi helyzetben nem záródolgozatok szerepét töltik be. Mindez a Szakosztály segítségével történhet.”

I. sz. gyakorló óvoda (Ferenczi J. u. 5.)

Igen pozitív a gyakorló óvoda és a gyakorlati képzés értékelése, amelyben szerepe van a Módszertani Kabinet jó munkájának is. Ebben a tanévben már az intézet valamennyi oktatója végzett kutatómunkát. A

tanórák ellátása mellett erősen lekötötte a tanárok idejét a dunántúli óvónők továbbképzésének munkája, éppen ezért ennek ésszerű keretek közé szorítása kívánatos.

Minden eddiginél alaposabb és részletesebb az intézet Szervezeti és Működési szabályzata, melyet az intézeti tanács 1967. december 20-i ülése fogadott el. A legapróbb részletekig szabályozza az intézeti dolgozók státusát, feladatát, hatáskörét.

316 Már egy 1968. április 5-én kelt s a minisztériumhoz felterjesztett jelentésben⁹³⁽³⁵⁾ találkozunk az 1969 őszére tervezett soproni tudományos ülésszak tervezetével: Az intézet a program kidolgozására operatív bizottságot hozott létre. A bizottság programtervezetének „általános rendezési elvei” szerint a tudományos ülésszakot az ország valamennyi óvodapedagógiai szakemberének bevonásával a Tanácsköztársaság 50., felszabadulásunk 25. és felsőfokú óvónőképző intézetek fennállása 10. évfordulójának emlékére rendezik.

Az ideiglenes tervezet nagyjából felvázolja az ülésszak tematikáját, utal kiállítások szervezésére, sportrendezvényekre, közös hangversenyre, környékbeli kirándulásra, szakcsoporti találkozókra.

A rendezvényekre külföldi vendégek meghívását is tervezték: az NDK-ból a gothai óvónőképzőből és Újvidékről. Túlzott optimizmusra vall, hogy a programban már az új gyakorló óvoda felavatásának terve is szerepelt. Akkor még el sem hitték volna, hogy ezt a szép új óvodát csak 4 évvel később, 1972-ben foglalhatják el a gyermekek.

Az 1968. június 28-án kelt tanév végi jelentésben⁹⁴⁽³⁶⁾ olvashatunk először arról – a korábbi évek sok panaszával szemben –, hogy teljesen kifogástalan a tankönyvellátás. Ebben az évben az intézet 3 tanára bölcsészdoktori címet szerzett, több fiatal oktató, ill. óvónő pedig oklevélszerű egyetemi tanulmányokat folytat. A hallgatók tanév végi tanulmányi átlaga megnyugtató: 3,53, ill. 4,13, de az államvizsga átlaga itt is lényegesen csökkent, csupán 3,51.

1969-ben az MM irányelveket adott ki a pedagógusképzés korszerűsítésére. A vitaanyagot intézetünkben is szakcsoportonként megbeszélték, véleményezték, majd az összesített észrevételeket az igazgatóság az MM illetékes szakosztályához terjesztette fel. „A pedagógusképzésnek valóban 3–4 évtizeddel előre kell tekintenie” – szögezi le bevezetőjében a jelentés.⁹⁵⁽³⁷⁾ Különösen kiemeli az anyanyelvi műveltség fokozásának, a beszédtechnika fejlesztésének fontosságát. A kiadott vitaanyaggal ellentétben a matematika tantárgy bevezetése helyett a „Korunk természettudományi világképe” című komplex stúdiumot javasolja. Időszerűnek tartja a szak módszertanok tantárgypedagógiává fejlesztését. Felveti a felvételi vizsgák átalakításának tervét, s az alkalmassági vizsgára neurológiai vizsgálatok bevezetését is javasolja.

1969. február 25-e és március 8-a között a minisztérium illetékes szakosztálya ellenőrző vizsgálatot tartott az intézetben. Észrevételeit megküldte az intézetnek, majd a szakosztály vezetője személyesen is ismertette az intézeti tanács ülésén. A vezetést illetően két periódust említ: „a kezdeti autokratikus irányítás”-t, majd „a vezetés demokratikusabb szakaszát”-t. Fontosnak tartja a Szervezeti és Működési Szabályzatnak megfelelően a demokratizmus szélesítését, a párt- és szakszervezeti titkár bevonását az igazgatói tanácsba, a KISZ képviselőinek részvételét az intézeti tanácsban. Útmutatásokat ad a pedagógiai tárgyak eredményesebb oktatásához, a színvonal emeléséhez. Helyteleníti, hogy a nyelvi szakcsoport tanárait nem vonták be a módszertanok oktatásába. Megkérdőjelezi az önálló módszertani szakcsoport szükségességét. Túlzottnak tartja, hogy a könyvtár 82 féle folyóiratot járát 97 példányban, az Óvodai Nevelésből meg csak 1–2 példányt fizet elő az intézet. Kevésnek találja a kötelező irodalomként **317** kijelölt művek példányszámát a könyvtárban. Végül határidőt szab a legfontosabb teendők elvégzésére.

A minisztériumi észrevételekre tett igazgatói jelentés első mondata: „A demokratizmus szélesítését az intézet vezetése területén elvégeztük”, majd felsorolja az ezzel kapcsolatban tett intézkedéseket.⁹⁶⁽³⁸⁾ Megtörtént a pedagógiai tárgyak oktatásának átcsoportosítása. A jelentés így folytatja: „A szakcsoportok átszervezésével megvárjuk az 1970. évi tantervi reformot... Akkor oldjuk meg a Módszertani Szakcsoport sorsát is.”

Az 1969/70. tanévi munkaterv már konkrétan megjelöli a soproni intézeti napok pontos idejét. A tudományos ülőszakot 1969. november 10–11-én rendezték. Programja nagyjából megegyezett az operatív bizottság előző évi tervezetével. Az elhangzott előadások szövegét teljes terjedelmében ismerteti a Magyar Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei 1969. évi kötete.⁹⁷⁽³⁹⁾ Ez az 1963-ban indult s az MM kiadásában évről évre megjelent tanulmánykötet a magyar óvodapedagógia kérdéseivel foglalkozók számára a legszélesebb publikációs lehetőségeket biztosította. Az ülőszakon a minisztériumon, az Országos Pedagógiai Intézetben, a testvérintézeteken és a tanítóképzőkön kívül a gothai és az újvidéki óvónőképző is képviseltette magát.

Az intézet tv-stúdiója

1970. júniusában hirtelen elhunyt Földi Lőrinc igazgató.⁹⁸⁽⁴⁰⁾ Az igazgatói teendőket 1971. március 1-ig dr. Varjú Sándor megbízott igazgatóként látta el.

3181970-ben megjelent az új tanterv s már javában folytak az 1971-ben bevezetett új óvodai Nevelési Program előkészítő munkálatai, amelyekből több soproni intézeti tanár is kivette részét.

Hasznos intézeti kezdeményezésnek bizonyult a pedagógiai szakkör szervezése 1971. január 18-tól március 29-ig a pedagógus pályára készülő soproni és környékbeli érettségiző leányok számára. Az intézetünkben tartott 11 előadásból, ill. beszélgetésből álló programra – felhívásunk alapján – 20 leány jelentkezett. A tematika alkalmasnak bizonyult a pedagógus pálya iránti érdeklődés felkeltésére.⁹⁹⁽⁴¹⁾

„Óvónőképző intézetek zártláncú tv-vel való ellátása” címmel készült feljegyzést¹⁰⁰⁽⁴²⁾ terjeszt fel 1971. február 4-én az intézet az MM Pedagógusképző Osztályához, melyben részletesen taglalja a zártláncú tv pedagógiai felhasználhatóságának, hasznosságának a kérdését. A feljegyzést az indokolta, hogy a Pedagógusképző Osztály segítséget ígért az épülő új gyakorló óvodának zártláncú televízióval való felszerelésére. Az óvónőképző intézetek közül először a mi intézetünk kapott az országban ilyen felszerelést, amely 1973 óta – igen nagy perspektívát kínálva – áll a modern képzés szolgálatában.

1963-ig az intézet hallgatói a II. félév végeztével 2 hetes kötelező nyári „területi társadalmi gyakorlat”-on vettek részt: fizikai munkát végeztek különféle dunántúli termelőszövetkezetekben, ill. üzemekben. 1963-tól ennek a helyébe lépett az egyhetes országjáró kirándulás, szintén kötelező jelleggel. Ez az intézkedés a 125/1970 (M. K. 12) MM sz. utasítással bevezetett új tantervből véletlenül kimaradt. Ezt pótolta az 1971. február 24-én kelt MM 25.267/1971. VI. sz. rendelet¹⁰¹⁽⁴³⁾ kiegészítő utasítása: „A II. félév vizsgái után 7 napos országjáró tanulmányi úton kötelesek részt venni a hallgatók, a hazai tájak, a magyar múlt értékeinek és a szocialista építés kulturális és gazdasági eredményeinek megismerése céljából.”

1971. március 1-én Nagy Miklósné, az MM Pedagógusképző Osztálya korábbi főelőadója vette át az intézet vezetését.

A minisztérium 35.328/1971. VI. leirata már 1971. február 23-án felhívta az összes nevelőképző intézeteket Petőfi Sándor születése 150. évfordulójának 1973-ban történő megünneplésére.¹⁰²⁽⁴⁴⁾ Az igazgató elnökletével intézetünkben is megalakul a Petőfi-emlékbizottság. Tervezetében reprezentatív ünnepély mellett kiállítás („Petőfi Sopronban”), szavalóverseny és házi irodalmi pályázat szerepelt az alábbi témákkal: „A nő alakja Petőfi költészetében; Meghallgatásra szánt Petőfi-versek az óvodában; A nemzetköziség gondolata Petőfi műveiben.”

Több évi vajúdás után ebben az évben készült el intézetünk Nevelési Programja, melynek a vázát érdemes ide iktatni:

„Előszó.

A) Az intézetben folyó nevelőmunka célja és konkrét helyzete.

- a) világnézeti-politikai nevelőmunka,
- b) a hallgatók erkölcsi arculata, közösségi magatartása,
- c) a hivatástudat és hivatásszeretet kialakulása.

³¹⁹B) Nevelési követelményrendszer.

- 1. A világnézeti-politikai-társadalmi-közéleti tevékenységre nevelés feladatai.
- 2. Az értelmi nevelési feladatok.
- 3. Az erkölcsi nevelés feladatai.
- 4. Kulturális nevelési feladatok.
- 5. Technikai nevelés feladatai.

C) Az intézeti nevelési tényezők helye és feladatköre a hallgatók nevelésében.”

Már 1971 őszén megindultak a minisztériumban az 1973-as tanterv¹⁰³⁽⁴⁵⁾ előmunkálatai. Az „Óvónőképző intézetek” c. fejezetet intézetünk igazgatója, Nagy Miklósné szerkesztette. Az 1972. november 3-án kelt 37.371/1972. VI. sz. MM rendelet már bevezette az óvónőképzők IV. félévében, heti 2 órában a „Közüktatáspolitiká” című új tantárgyat, s az 1973-as tanterv emellett az I. félévben heti 2 órában a matematika, a III. félévben, heti 2 órában a „vezetéselméleti ismeretek” oktatását írja elő. A „Honvédelmi ismeretek” bevezetésére már korábban, 1968-ban, a 164/1968 (M. K. 15.) MM utasítással került sor.

Az 1972/73. tanévtől kezdődően módosította a minisztérium a felvételi vizsgák rendjét a tanító- és óvónőképzőkben.¹⁰⁴⁽⁴⁶⁾ A módosítás lényege az addigi gyakorlathoz képest az, hogy a jövőben magyar irodalomból nincsen szóbeli vizsga, csak írásbeli.

Az 1972–73. tanév felvételi vizsgáinak tapasztalatairól felterjesztett intézeti jelentésből kiderül, hogy ez a rendelkezés intézetünkben nem találkozott általános helyesléssel. Mint a jelentés mondja: „a bizottságok véleménye nem egységesen pozitív.”¹⁰⁵⁽⁴⁷⁾

A demográfiai hullám nyomán országosan megindult nagyarányú óvodafejlesztési program egyre több óvónőt igényelt. Ezt jelzi, hogy intézetünkben is kétszeresére emelkedett a levelező tagozatra felvételizettek száma.

1972. április 15-én jóváhagyta a minisztérium az idézett új Szervezeti és Működési Szabályzatát. Ettől kezdve vált önálló szakcsoporttá a marxista–leninista szakcsoport, így – a módszertani szakcsoport megszűnésével – a szakcsoportok száma 5 maradt (marxista–leninista, pedagógiai, nyelvi, ének-zene, rajz-kézimunka).

A már 1972 őszén átadott új I. számú gyakorló óvoda ünnepélyes felavatására 1973. április 2-án került sor. Nagy élményt jelentett, hogy az avató ünnepséget már a zártláncú televízió segítségével a főépületből nézhették végig az intézet hallgatói. Ez a modern technikai eszköz teszi azóta is lehetővé, hogy a dísztermet nélkülöző intézet ünnepségeit is televízión nézheti végig az intézet minden hallgatója és dolgozója.

1973-ban tárgyalta az intézeti tanács az MSZMP Központi Bizottsága oktatáspolitikai határozatainak intézeti végrehajtását, majd összegezte a tudománypolitikai irányelvek érvényesülésének tapasztalatait is. Ezeket a jelentéseket ³²⁰ felterjesztette az intézet igazgatósága a minisztérium Pedagógusképző Osztályához.

Megtudjuk belőlük, hogy az elmúlt években sokat javultak az intézetben a korszerű oktató-nevelő munka tárgyi feltételei. Befejeződtek a kollégium átépítésének munkálatai, bár végleges megoldást csakis új kollégium építése adhatna, tornaterem és díszterem is nélkülözhetetlen lenne. A pedagógiai kabinet és a pszichológiai laboratórium egyre jobban megfelel rendeltetésének. Technikai felszereltségünk jónak mondható. Értékes tevékenységet fejtenek ki állandó bizottságaink. A párthatározatok egyre jobb megismerése és adaptálása nyomán nőtt az oktató-nevelő munka marxista eszmeisége. Az oktatók publikációs tevékenysége egyre jobban kibontakozik és elősegíti a magyar óvodapedagógia fejlesztését.

Egyre javuló tendenciát mutat a szocialista tanár-diák viszony intézetünkben. A hallgatók önállósága, kezdeményező készsége mindinkább kibontakozik. Az előző éveknél aktívabbá vált a KISZ tevékenysége. A hallgatók mind nagyobb politikai-társadalmi-kulturális aktivitásának elismeréseként hozzájárult a minisztérium a diákkotthon kollégiummá válásához. Az ünnepélyes avatásra 1973. november 7-én került sor.

Az 1974/75. évi munkaterv nyomatékosan kiemeli: „Az elkövetkező tanév és az egész képzési ciklus alapvető feladata a nevelőmunka hatékonyságának fokozása, ...a hallgatók világnézeti és politikai nevelésének, materialista szemléletének erősítése.” Különösen fontosnak tartja, hogy „a szakcsoportok az oktatói tevékenység szerves részeként végezzék a hallgatók politikai nevelését, felhasználva a szaktárgyakban adódó lehetőségeket.” Nemcsak az intézeti tanács munkájában, hanem a különféle albizottságok és a szakcsoportok tanácskozásain is részt vesznek az ifjúság képviselői.

A Magyar Szocialista Munkáspárt ifjúságpolitikai állásfoglalása, az ifjúságról szóló törvény és a KISZ KB 1974 áprilisi határozatai alapján biztosítja az intézet igazgatósága a KISZ-szervezet, a hallgatóság önállóságának, öntevékenységének, aktivizálódásának feltételeit. „A nevelőmunka minden területén tovább kell fejleszteni a szakcsoportok közreműködését és felelősségét” – írja a munkaterv.

A hallgatók közoktatáspolitikai szemléletének fejlesztését ugyancsak fontos, állandó feladatnak tekinti. A közéletiségre nevelés egyik sajátos útjaként mind intenzívebben kapcsolódik be az intézet hallgatósága a város kulturális életébe. Az intézet tanárai oktatási módszereiket állandóan fejlesztik, a hatékonyság növelése érdekében felhasználják a modern audio-vizuális szemléltetés lehetőségeit. A hallgatók hivatásérzetének, hivatásszeretetének fokozását szolgálja a gyakorló óvodák munkájának jó megszervezése, az óvónői pálya szépségeinek megláttatása, a mesterségbeli tudás és fogások elsajátíttatása.

Az oktatói kar egyre szélesedő publikációs tevékenységét tükrözik az intézeti tudományos bizottság összesítő kimutatásai, valamint a kutatómunkának az országos pedagógiai kutatási témákhoz igazodó terve, mely egyre nagyobb távlatokat villant fel.

1975 tavaszán 22 intézeti tanár, 8 adjunktus, 18 gyakorló óvodai óvónő, 13 adminisztratív és 48 más technikai dolgozó fáradozik azon, hogy a nappali tagozat 234 és a levelező tagozat 350 hallgatója nyugodt körülmények közt készülhessen fel óvónői hivatására.

7. Az anyakönyvek tanúsága szerint felszabadulásunk óta a soproni középfokú felekezeti óvónőképzőben 51, az állami középfokú intézetben 423, a szaktanfolyamon 32173, összesen 547 óvónő szerzett oklevelet. Ugyanekkora időtartam alatt a felsőfokú intézet magasabb szintű képzése nyomán 2206-an szereztek óvónői képesítést (a nappali tagozaton 1515, levelezőn 691). Nemcsak e számok növekedő rendje, hanem a képzés színvonalának folytonos emelkedése is jelzi szocialista óvónőképzésünk biztató távlatait.

Hazánk felszabadulásának 30. évfordulója számvetésre, emlékezésre késztet bennünket. Most 75 éves a soproni óvónőképzés, ennek az intézménytípusnak a történetében ez a háromnegyed évszázad tekintélyes időtartamnak számít. 15 éve sorolta – Európában az elsők között – kultuskormányzatunk a felsőfokú intézmények sorába a magyar óvónőképzőket. A felszabadulás óta eltelt 30 év alatt óvónőképzésünk dinamikus fejlődött. Hisszük, hogy a soproni óvónőképzés – a hazai nevelőképzés szerény részeként – továbbra is eredményesen szolgálja szocialista köznevelési rendszerünk célkitűzéseit.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője**

Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 1. Az ismeretlen Fertő

1. Az ismeretlen Fertő

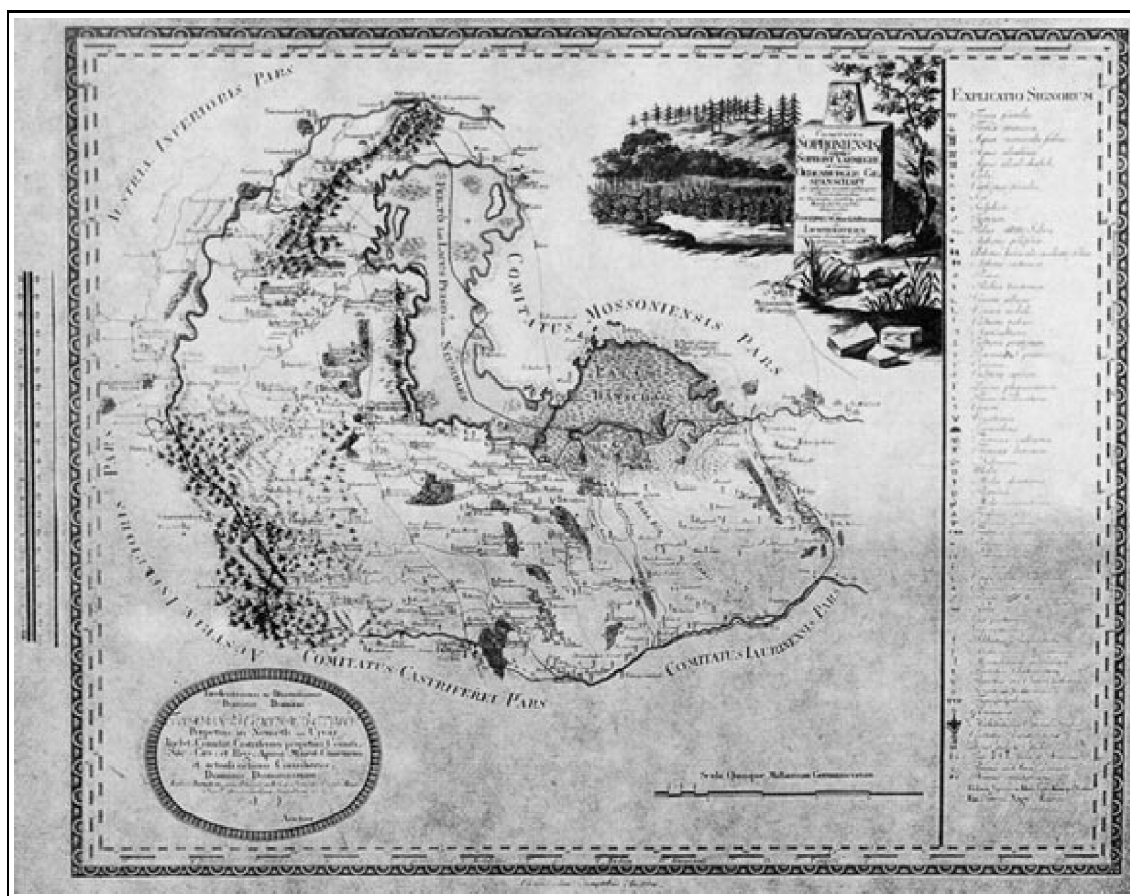
Az üdülőhelyek országos viszonylatban jelentkező túlszűfolttsága fordította a figyelmet a Fertő felé. A tónak nemcsak Sopron városa, hanem a környező tíz falu életében is jelentős szerepe van. Nincs település, amelyet többé-kevésbé ne érintene a nádgazdálkodás, halászat, öntözés, üdülés, sportolás vagy idegenforgalom. Érthető tehát, hogy a Fertő sorsának ügye a közérdeklődés előterében áll. A vízfelület nagyságát tekintve Európában az ötödik helyet foglalja el. Hazai viszonylatban a Balaton után nagyságra második tavunk. Rejtélyes, szeszélyes és kiismerhetetlen.

Keletkezését homály fedi, így kora is ismeretlen. Az irodalom a Fertőt az állandóan változó, asztatikus tótipusok közé sorolja.¹⁽⁴⁸⁾ Egyetlen hidrobiológiai tényező megváltozása hatással van a tó limnológiai sajátosságaira. A vízszint emelkedésével vagy süllyedésével nemcsak a tó víztömege változik meg, hanem kémiai összetétele is. A víztömeg csökkenése vagy növekedése természetesen a víz koncentrációját is megváltoztatja. A víz hőmérsékletének fagypont alá süllyedése az egész élővilág temetőjévé változtathatja a Fertőt. Nagy hideg és hosszú tél esetén alacsony vízállás mellett a tó fenéig befagy, aminek következménye a katasztrofális pusztulás.²⁽⁴⁹⁾ A nád rohamos terjedése a vízfelület teljes eltűnésével fenyeget. E jelenség szintén a vízszint magasságával függ össze. A felsorolt néhány példa is bizonyítja a vízállás változásának döntő szerepét a tó életében. Feljegyzések szerint a Fertő többször teljesen kiapadt, máskor pedig elöntötte a parti földeket.³⁽⁵⁰⁾ 1616-ban a nagy szárazság után Nádasdy Pál a „nádatok leégetvén, ezeken nagy mennyiségű szénát termelt.” 1683-ban a török seregek gyalog vonultak a Fertőn át Bécs ellen. 1736-ban egy ruszti szolgálófogadásból egy akó borért gyalog gázolt át a vizen. 1737-ben tovább ³²²apadt a víz a rendkívüli szárazság következtében, olyannyira, hogy minden irányban lehetett közlekedni a tó medrében. Moson megyéből kocsin jártak át Sopron felé. 1869-ben a fertőrákosiak száraz lábbal keltek át a tavon a boldogasszonyi búcsúra. Ennek emlékére épült a virágosmajori kápolna, amelynek falán egykor az alábbi feliratú márványtábla volt található: „A Boldogságos Szűz Mária tiszteletére és annak emlékeztetére, hogy a rákosi hívek a kiszáradt Fertő medrén át 1869. október 3-án tartották Boldogasszonyba az első búcsújáratot”⁴⁽⁵¹⁾ Az időközben eltűnt tábla szövegét a szerző jegyezte fel. A felsoroltakon kívül még hat esetben fordult elő rendkívül alacsony vízállás, sőt a tó teljes kiszáradása. A környékeliek művelni kezdték a mederfenéket és már utakat és házakat építettek, amidőn néhány év elteltével visszatért a víz, s ismét tó lett a szántóföldek helyén. Az apadás szélsőséges eseteiről szólva meg kell emlékeznünk az 1741 és 1941 közt eltelt 200 évben előfordult rendkívüli magas vízállásról, amikor annyira megemelkedett a víz, hogy a tó területe másfél-kétszeresére nőtt.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 2. A Fertő keletkezése

2. A Fertő keletkezése

A tó eredetére nézve számos, egymásnak ellentmondó vélemény látott napvilágot, amelynek egyike-másika nélkülözi a történelmi hűséget. Több mint száz elmélet ismeretes a Fertő keletkezésével kapcsolatban. A Hassinger bécsi földrajztudós által 1905-ben közölt elmélet szerint a Fertő a Duna egy holt ágából keletkezett a korai jégkorszakban. Küpper geológus szerint a teknő sokkal inkább tektonikus süllyedés által jött létre, amely a késői jégkorszakban vezetett a tó kialakulásához. Az első történelmi bizonyítékot a Fertőről Plinius szolgáltatta az időszámításunk szerinti első században (*Historia naturalis*): „A Noricumot határolják a *Peiso* tó és a bójok pusztaságai, amelyeket azonban most már a fenséges Claudius Sabaria és Scarabantia Julia város telepesei népesítettek be.”⁵⁽⁵²⁾

323A Fertő és a Hanság Sopron vm. 1793. évi térképén

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 3. A Fertő mint üdülőhely

3. A Fertő mint üdülőhely

A Fertőt és környékét földrajzi fekvése, szubalpin klímája, vízének gyógyhatása, természeti szépsége teszi alkalmassá üdülőttelep kialakítására. Ez a hazánkban ritka természeti kincs eddig kihasználatlanul hevert. Igaz, hogy tömegek fogadására nem is volt alkalmas. Az üdülőttelep kiépítése után a Sopronba látogató turista számára a műemlékek élvezetén túl üdülési, fürdési és sportolási lehetőséget is fog nyújtani majd a város. A soproni szőlőtermelő polgár leginkább azért kedveli a Fertőt, „mivel kigőzölgései által hasznos ködöt bocsátván nemes szőlőfajtákra, azokat hamarabbi érlelésre képzi.”⁶⁽⁵³⁾ 1839-ben Széchenyi István Bozon létesített fürdőt, amely azonban csak egy nyáron át üzemelt. Télre a fürdőszobákat a vízből kiemelték, s többé nem rakták vissza. Ennek példájára Ruszt is állított 1840-ben egy kényelmes fürdőházat, amely „mind a mai napig” működik.⁷⁽⁵⁴⁾ 1855-ben Sopronban megalakult a „Bozi Fürdő-Intézeti Egyesület”, amely Fertőbozon „modern” fürdőt épített. Az ünnepélyes megnyitás július 8-án volt. Az egyesület által kibocsátott meghívó „a tisztelt közönséget minél nagyobb és gyakoribb részvételre egész illedelemmel felkéri. A fürdő kényelmes használata céljából Sopron és Boz között naponként háromszor forduló bérkocsinak (omnibus) felállítása és a fürdődíjnak lehető legjutányosabb szabályozása által könnyítessék, azon kívül pedig a fürdővendégek igényeinek egy odarendelt közismeretszerű jó vendéglő és annak pontos szolgálatja által a lehetőségig elég tétessék.” A vendéglősnek árszabályát havonként a soproni főszolgabírói hivatalhoz be kellett terjesztenie ellenőrzés céljából, „hogy a közönség kárára túlságos nagy árak ne követeltessenek.”³²⁴ Néhány vendéglői ár 1855-ből: leves tésztával 3 krajcár, főzelék hússal 12 kr, borjú pecsenye 12 kr, egy csibe 40 kr, egy kacska 1 forint 12 kr, egy kappan (styriai) 2 frt., rántotta 8 kr, egy retek 2 kr, egy sült hal 12 kr, egy csésze kávé 10 kr, egy fél deci bor 8 kr, egy üveg móri bor 18 kr, egy szoba 24 órára 30 kr.⁸⁽⁵⁵⁾ A technika az azóta eltelt 120 év alatt nagyot fejlődött, az omnibuszt az autóbusz váltotta fel, de az omnibusz akkor naponként közlekedett, az autóbusz pedig ma csak hetenként kétszer jár ki a Fertőre. Rendszeres hajójárat a Fertőn nem volt. 1855-ben kísérlet történt Sopron és Moson vármegyék közt vitorlás hajójárat létesítésére. A menetrend szerinti forgalom augusztus 1-én indult Fertőrákos és Illmitz között, de a víz rohamos apadása miatt a közlekedést még ugyanabban a hónapban be kellett szüntetni.⁹⁽⁵⁶⁾ A XIX. század első éveiben Esterházy Miklós építtetett két nagyobb hajót az Eszterháza és Oggau közti épületfa-szállítás céljából, de a hajók csak rövid ideig voltak üzemben.¹⁰⁽⁵⁷⁾ Az 1801–1803. évi magas vízállást követő apadás teherhajók közlekedését nem tette lehetővé. A Fertő gazdag madárvilága és vadállománya egykor nagyszerű szórakozást nyújtott a vadászat kedvelőinek. A tó gazdag halállományára jellemző, hogy valaha 14–20 mázsát is fogtak egy húzásra. Most jó, ha 50–60 db-t vesznek ki. A XVIII. század végén a halászati jog egyrészt Sopron város és a Fertő melléki községek, másrészt a Kanizsaiak, utóbb az Esterházy és Széchenyi családok tulajdonát képezte.

Az első harcsát 1785-ben fogták ki, amely valószínűleg a Rábcán át a Dunából került a Fertőbe.¹¹⁽⁵⁸⁾

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 4. Leccapolási kísérletek

4. Leccapolási kísérletek

A tó csak a XIV. század elején vette fel kiterjedtebb, a maihoz hasonló alakját (vö. az 1793. évi térképet, 1. sz. kép). A leccapolás gondolata évszázadokon át foglalkoztatta mindazokat, akik valamilyen formában hasznot kívántak húzni az elképzelésből. A terv ismételten előtérbe került, valahányszor a tó részben vagy egészben kiszáradt. A tó vízállásának szeszélyes ingadozásában minden bizonnyal jelentős szerepe van a Duna vízszint-változásának. Az utóbbi idők megfigyelései szerint a Duna több száz méter vastag kavicsbordaléka és a Fertő régóta ismert úgynevezett „forrásai” közt kapcsolat van.¹²⁽⁵⁹⁾ „A jégen való

általuk még erős télen is veszedelmes a sok nyílt helyek miatt” – írja Drinóczy György 130 évvel ezelőtt. 1616-ban a nagy szárazság adta a gondolatot a lecsapolásra, de mielőtt a terv megvalósult volna, a vízállás újból rendkívüli módon megemelkedett. 1777-ben királyi szinten foglalkoztak a lecsapolással. A gondolatnak Mária Teréziát is igyekeztek megnyerni a szakértők, de már akkor is akadtak tudós férfiak, akik a lecsapolást gazdasági és közegészségügyi szempontból károsnak tartották. 1778-ban a helytartótanács Krieger főmérnökkel tervet készíttetett a tó lecsapolására, amelyet még vagy harminc követett, de kivitelezésre egyik sem került.¹³⁽⁶⁰⁾ Nem függ össze a lecsapolással, de mint a Fertő életében jelentős eseményt itt említjük meg, hogy a Nádasdyak 1658-ban Sarród és Pomogy közt a Hanyon át töltést építenek, a rajta közlekedőktől pedig ún. száraz vámot szednek.¹⁴⁽⁶¹⁾ E töltés szüntette meg a kapcsolatot a Fertő és a Hanság között, s tette lehetővé a Hanság későbbi lecsapolását. A Nádasdyak által emelt töltésen az ³²⁵Esterházyak az 1777. és 1780. években országotat építettek, s ezzel megteremtették az összeköttetést Sopron és Moson vármegye között.¹⁵⁽⁶²⁾

A Fertő-tavi hidrometeorológiai állomás

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 5. Vízsztabszabályozás

5. Vízsztabszabályozás

Évszázadok lecsapolási törekvéseit napjainkban a vízsztabszabályozás igyekezete váltotta fel. Minden tó életét döntő mértékben befolyásolja a vízsztbingadozás. Nem kivétel ez alól a Fertő tó sem, ahol az ingadozás mértéke eléri a 80 cm-t. Bennünket elsősorban az üdülés szempontjából érdekel a vízszt állandósításának kérdése, de sem a nádgazdálkodás, sem a halászat szempontjából nem közömbös a kérdés megoldása. E témakörben két kérdés vár tisztázásra. El kell döntení a vízpótlás mértékét és meg kell állapítaní a hiányzó víz mennyiségét. A vízhiány ismeretében kereshetjük a feltöltés módját. A tó vízsztbjének alakulását több tényező befolyásolja. Ezek részben pozitív, részben negatív előjelűek. Az elsőhöz tartozik a tóra közvetlenül eső csapadék (C), a felszíni hozzáfolyás (Hf), a talajszt alatti hozzáfolyás (Ht). Csökkenő tényezők a párolgás (P), az elvezetés (Lf) a föld alatti elfolyás (Lt). Egyenlet alakjában: $C + Hf + Ht - P - Lf - Lt = x$; ahol x a vízkészletváltozás, amely nem más, mint az érkező (+)

és távozó (–) vízmennyiségek különbözete. Ha x értéke 0, akkor a vízháztartás egyensúlyban van, ha negatív, apadás, ha pozitív, vízszintemelkedés következik be.¹⁶⁽⁶³⁾ Tájékoztatásul álljon itt néhány x érték: 1967-ben –260 mm; 1968-ban 326+13 mm; 1969-ben –50 mm; 1970-ben +150 mm. Itt említjük meg, hogy vízállásmérés a Fertőn 1850 óta van, de rendszeres mérés csak 1889-ben kezdődött. A fentiekből az is kitűnik, hogy a vízháztartási egyenlet alapján kiszámított x -érték helyessége az egyes tagok pontosságának függvénye. A kutatások összehangolása és a vízháztartási egyenlet tagjainak pontosabb meghatározása érdekében 1964-ben osztrák–magyar egyezmény jött létre. E célból az Északdunántúli Vízügyi Igazgatóság 1969-ben hidrometeorológiai állomást létesített a Fertőn (2. kép). Az ismertetett feladat érdekében a mérések egyidőben három helyen történnek: 1. a víz felszínén; 2. a náddal fedett tófelszínen; 3. a parti állomáson. Az egyes észlelőhelyeken az alábbi mérések folynak:

1. A tó felszínén:

- a) csapadékmérés (ombrométer és ombrográf műszerekkel);
- b) a levegő száraz és nedves hőmérsékletének mérése (termométer és termográf műszerekkel);
- c) a levegő páratartalmának mérése (higrométer, higrográf);
- d) maximum–minimum hőmérséklet mérése;
- e) vízhőmérséklet mérése a vízfelszínen és a tófenéken;
- f) párolgásmérés „A” típusú vizes kádban (területe 1,0 m²);
- g) szélesség, szélirány és szélökés mérése 8,0 m magasságban Fuess-féle műszerrel;
- h) szélesség mérése a víztükör fölött 1,0 és 4,0 m magasságban Robinson-féle műszerrel;
- i) rövid és hosszú hullámú globál, illetve reflex sugárzás mérése;
- j) látástávolság becslése;
- k) felhőzet becslése.

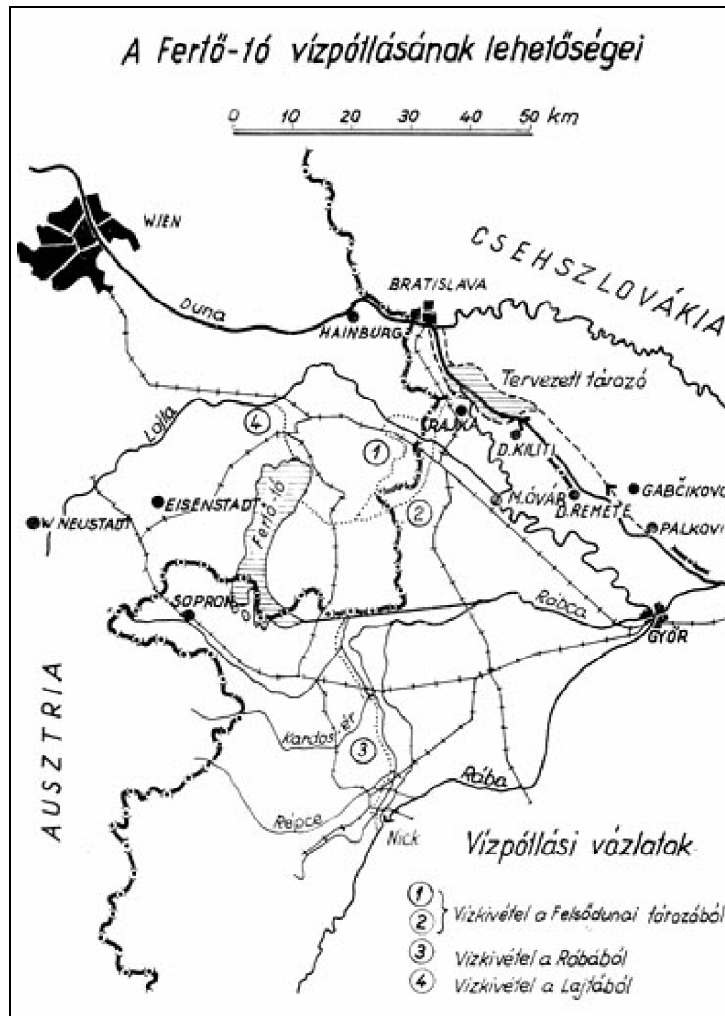
2. A náddal fedett vízfelszínen:

- a) párolgásmérés 5 db egyenkint 2×2 m méretű náddal betelepített kádban;
- b) párolgásmérés 1,0 m² felületű „A” típusú vizes kádban;
- c) sugárzásmérés (rövid és hosszú hullámú reflex sugárzás mérése).

3. A parti állomáson:

- a) a levegő száraz és nedves hőmérsékletének mérése;
- b) a levegő páratartalmának mérése;
- c) maximum–minimum hőmérséklet mérése;
- d) a szélesség és szélirány mérése;
- e) párolgásmérés „BPI” típusú 3,0 m²-es, „A” típusú 1,0 m²-es és „GGI” típusú 0,3 m²-es felületű vizes kádakban;

- f) csapadékmérés;
- g) talajhőmérséklet mérése 2, 5, 10, 20, 50, 100 és 150 cm mélységben;
- h) látástávolság becslése;
- i) a felhőzet becslése;
- j) a napfénytartam mérése.

327 A Fertő tó vízpótlásának lehetőségei

A három mérőállomáson végzett észleléseken kívül vízállást mérünk a Rákos patakon naponta kétszer, továbbá három naponként mérjük a talajvíz állását három Fertő-parti talajkútban. A kutatás 1970-ben kezdődött, az első periódus időtartama öt év. A felsorolás szerint az észlelőhelyeken naponta 46-féle mérés, illetve észlelés történik. A kutatás azonban nem öncél, hanem a minden szempontból optimális vízszint és a szükséges vízpótlás kiszámításának eszköze. Az eddig kialakult vélemény [328](#)szerint a vízállás javasolt szintje 115,50–115,60 mAf. [17\(64\)](#) A vízhiány ennek megfelelően évi 50–80 millió köbméterre tehető. A hiányzó vízmennyiség beszerzésére vonatkozó tanulmányok négy megoldást javasolnak. A térképmelléklet

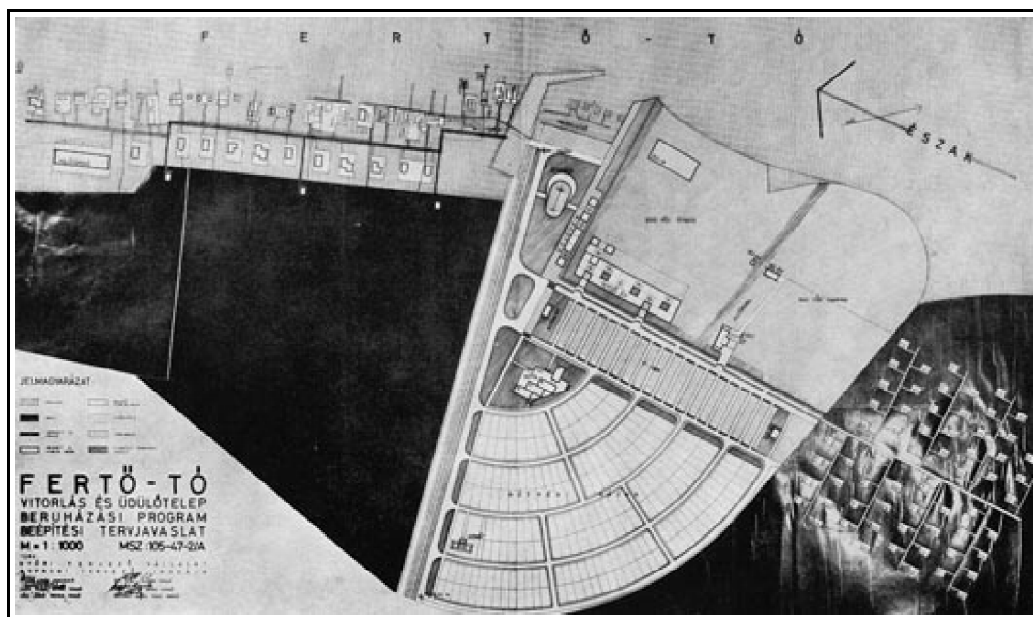
szerint az első két variáns a Duna vizét kívánja felhasználni. Nagy előnye a dunai vízkivételnek, hogy a víz korlátlanul áll rendelkezésre. Károlyi Zoltán szerint az egyik vízkivétel a rajkai zsilipnél a Mosoni-Dunaágból, a másik esetben közvetlenül a Dunából Csúny községnél történne. A tápcsatorna hossza mindkét esetben 47 km. Az első csatorna magyar és osztrák földön, a másik esetben csehszlovák, magyar és osztrák területen haladna. Az ismertetett eredeti elképzelés az újabb tervek szerint annyiban módosul, hogy a vizet a Dunakiliti magasságában épülő magyar–csehszlovák vízierőmű tározója fogja szolgáltatni. A tározó vízfelülete 50 km², vízszintje a terepnél 4–5 m-el magasabb. A lecsapolási kísérletekről szólva említés történt a Duna vízszintje és a Fertő vízállása közti kapcsolatról. E feltevés helyességét látszik bizonyítani a Hassinger féle elmélet is, amely szerint a Fertő a Duna egy holtágából keletkezett.

A Gabcsikóvó–Dunakiliti magasságában, a Duna 1842 km. szelvényében épülő erőmű, amelynek építése a tervek szerint 1978-ban megkezdődik, döntő módon fog beleszólni a Fertő vízpótlásának kérdésébe. A duzzasztott vízszint 15,60 méterrel lesz magasabb a Fertő tervezett szintjénél, a mederfenék és a tófenék közti különbség pedig kereken 7,0 m.

A mesterségesen megemelt Duna vízállása minden bizonnyal többszörösére fogja fokozni az altalajban a szivárgási sebességet. E jelenség következtében várható a Fertő vízállásának tetemes megemelkedése. Ez a vízszintváltozás oly mérvű is lehet, hogy az eddig lezárva tartott fertőszéli zsilipet meg kell majd nyitni.

A vízpótlásra előirányzott 300 millió forintos beruházás így módon szükségtelenné válik. A megtakarítással járó előnyök mellett azonban számolnunk kell a tó limnológiai sajátosságainak megváltozásával is. A víz minőségének és összetételének nagymérvű változása hatással lehet a tó faunájára és flórájára, valamint a nád struktúrájára.

A nicki duzzasztómű a Rábából történő vízkivételre nyújt lehetőséget (3. sz. variáns). Mivel a Rába vízszintje a nicki gátnál 25 m-el magasabb a Fertőénél, a már meglévő csatornák és vízfolyások felhasználásával mód nyílik a Fertő feltöltésére. Az elgondolás kivitele ellen szól az a tény, hogy a nyári hónapokban kivehető vízmennyiség nem elegendő a Fertő hiányzó vízének pótlására. A Lajtaból való feltöltés (4. sz. variáns) csak nagy költséggel volna kivitelezhető, így megvalósítása nem gazdaságos. A víz ugyanis csak mély bevágásban vagy alagúton át vezethető a Fertőbe. A megvalósítás ellen szól az a körülmény is, hogy a Lajta kis (4,0 m³/sec) és közép (9,0 m³/sec) vízhozama szintén kevésnek bizonyul, és csak az árvízi hozam 120 m³/sec) felhasználása volna célravezető.¹⁸⁽⁶⁵⁾

329 Fertő tó. Vitorlás- és üdülőtelep

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 6. A Fertő-táj fejlesztésének előzményei

6. A Fertő-táj fejlesztésének előzményei

Hosszú évek teltek a felismeréstől a cselekvésig, azaz hogy a Fertő oly értéket képvisel, amelynek kiaknázása népgazdasági, népegészségügyi és idegenforgalmi szempontból elodázhatatlan. Az eszme felvetésében és ébren tartásában jelentős szerepe volt a Magyar Hidrológiai Társaság Soproni Csoportjának. Az 1969. évi február hó 26-án tartott ankét Sopron fürdőhelyzetével foglalkozott, de határozatában kitért a Fertőre is. „A fertőrákosi vízisporttelepen az utóbbi tíz év fáradságos társadalmi munkájával az élet újra megindult. A további fejlesztéshez azonban most már hatósági beavatkozásra, rendezésre van szükség. A sürgős feladatok közé sorolandók: a bevezető földút kiépítése, az ívóvíz és villanyellátás biztosítása, szennyvízelvezetés megoldása. Strandterület és parkolóhely létesítéséhez feltöltési munkára van szükség.” Az ankét az Építőipari Tudományos Egyesület titkárát bízta meg a felterjesztendő 330határozati javaslat elkészítésével. A Fertő tónak és környékének fejlesztésével behatóan foglalkozik a nyugat-dunántúli üdülőterületek regionális rendezési terve, amelyet a Városépítési Tudományos és Tervező Intézet (VÁTTI) készített 1965-ben. E tervet az 1030/1967. (IX. 17) számú kormányhatározat jóváhagyta. Az ezt kiegészítő 2051/1967. (IX. 17) számú kormányhatározat tartalmazza a határidőket és a felelős személyek megnevezését.

Az 1030/1967 sz. kormányhatározat hatálya kiterjed Sopron város, továbbá Balf, Fertőboz, Fertőd, Fertőhomok, Fertőrákos, Fertőszéplak, Nagycenk és Sarród községek területére. Vas megyéből Kőszeg és Szombathely városokat, továbbá 12 községet érint a kormányhatározat. A rendelet szerint gondoskodni kell a területek célszerű felhasználásáról, a beruházások térbeli és időbeli összehangolásáról. Kimondja, hogy fokozott figyelmet kell fordítani az üdülés és idegenforgalom igényeinek kielégítésére, továbbá a

gyógyüdültetés és betegellátás fejlesztésére. A fejlesztéshez szükséges anyagi erőforrásokat elsősorban a jelentős településekre kell összpontosítani. Ezek: Sopron (ide értve a Fertő tavat és környékét is), Szombathely és Kőszeg.

Az egyes településeket az alábbi rendeltetésnek megfelelően kell fejleszteni:

- a) idegenforgalmi központok;
- b) jelentős műemlékekkel rendelkező települések;
- c) gyógyüdülés és betegellátás szempontjából jelentős települések;
- d) üdülés szempontjából jelentős települések.

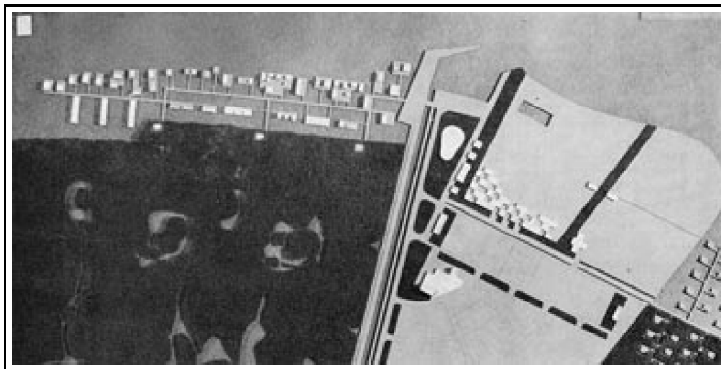
A fejlesztés keretében gondoskodni kell az igények színvonalas kielégítését biztosító létesítményekről. Ilyenek: üdülők, szállodák, gyógyászati és kulturális intézmények, közutak, parkok, parkolóhelyek, strandok, sport- és vízisporttelepek, közművek stb. A közlekedés fejlesztése terén korszerűsíteni kell a pályatesteket, gyorsabbá kell tenni Budapest–Győr–Sopron közti vasúti személyforgalom lebonyolítását. Meg kell építeni a Fertő tó körüli közút Magyarország területére eső szakaszának a terv szerinti szükséges folytatását. Gondoskodni kell Sopron–Balaton–Jugoszlávia, Sopron–Kőszeg–Szombathely és a Sopron–Győr közötti közútnak a nyugat-dunántúli üdülőterületre eső szakasza mentén a szükséges ellátó és idegenforgalmi létesítményekről. Az üdülőterületre zavaró hatású üzemeket telepíteni vagy a meglévőket fejleszteni nem szabad. Tisztítatlan ipari szennyvizeket az üdülés céljára fenntartott vizekbe bevezetni nem szabad, a már meglévő ilyen bevezetéseket meg kell szüntetni. A műemlékek feltárására és védelmére fokozott gondot kell fordítani és lehetővé kell tenni, hogy azokat az érdeklődők megismerhessék. Gondoskodni kell a Fertő táj jellegzetes növény és állatvilágának megővéséről. A kormány felhívja az érdekelt miniszterek és országos hatáskörű szervek vezetőit, továbbá Győr-Sopron és Vas megyei tanács vb. vezetőit, hogy feladatkörükben gondoskodjanak a fejlesztéssel kapcsolatos célkitűzések maradéktalan megvalósításáról.

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 7. A vízügyi fejlesztés tervei**

7. A vízügyi fejlesztés tervei¹⁹⁽⁶⁶⁾

A kormányhatározat megjelenése után nagy élénkség volt tapasztalható mind a vízügyi berkekben, mind a tervező irodákban. Azt is mondhatnánk, egy csapásra divatba jött a Fertő. Mintha most fedeztük volna fel, s nem évszázadok óta hevert volna szemünk előtt. Csaknem naponta szerepelt a sajtóban, rádióban vagy televízióban. Eme öröndetes jelenségre azok is felfigyeltek, akik eddig tudomást sem vettek róla, vagy ha igen, csak becsmérően nyilatkoztak Nyugat-Magyarország gyöngyszeméről. A Fertővel foglalkozó legújabb kori terveket részleteiben nem ismertetjük, csupán időrendi sorrendben felsoroljuk azokat. Az Északdunántúli Vízügyi Igazgatóság (ÉVIZIG) tanulmánytervben foglalkozott 1968-ban a tó déli partvidékének vízmentesítésével. A Vízkészletgazdálkodási Központ (VIKÖZ) ugyancsak 1968-ban vízgazdálkodási koncepciót készített. A Magyar Tudományos Akadémia (MTA) keretében 1968-ban megalakult a Fertő-táj Bizottság a tó és környékének kutatási és fejlesztési ³³¹feladatainak összehangolása céljából. A Városépítési Tudományos és Tervező Intézet (VÁTTI) 1972-ben elkészítette a Fertő-táj regionális tervtanulmányát. Az 1971. IX. 14-én Sopronban tartott magas szintű tanácskozáson az Országos

Vízügyi Hivatal (OVH) elnöke vállalta, hogy 1972 végére elkészítteti a Fertő tó partvonal-szabályozásának tanulmánytervét, valamint a Fertő-táj vízgazdálkodási fejlesztési tervéhez szükséges alapozó tanulmányt. A „Fertő tó partvonalának meghatározása” című tanulmánytervet az ÉVIZIG 1972-ben elkészítette, a „Fertő táj vízgazdálkodási kérdései” című alapozó tanulmányt pedig a VIKÖZ készítette el ugyanebben az évben. A „Fertő-táj vízgazdálkodási fejlesztési tervét” az OVH irányításával az ÉVIZIG és VIKÖZ 1973-ban dolgozta ki a kormányhatározatban lefektetett elvek alapján. Ez utóbbi terv egyes fejezeteit és költségigényeit az alábbiakban ismertetjük.

A vitorlás- és üdülőtelep makettje

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 7. A vízügyi fejlesztés tervei / A) Alapfejlesztés**

A) Alapfejlesztés

E fejezet elsősorban a tószabályozás kérdéseivel foglalkozik. Ide tartozik a vízpótlás, mederkotrás, partfal és kikötő építése. A kutatás folytatása és fejlesztése megkívánja tófelügyelőség felállítását, valamint Fertőrákoson hidrometeorológiai állomás és laboratórium építését. A kutatás eddigi megfigyelései mellett sor kerül az észlelőhálózat bővítésére, vízminőségi és eutrofizációs vizsgálatok bevezetésére, ásvány- és gyógyvizek feltárására. A műszaki fejlesztés keretében szükséges műszerek beszerzése, az észlelőhálózat automatizálása, valamint a nádgazdálkodás korszerűsítésének vizsgálata szintén e fejezet terhére történik. A fenntartási munkák körébe tartozik a Fertő-széli zsilip és a csatornák iszaptalanítása, valamint a kutatási létesítmények karbantartása. A tó vízpótlására előirányzott meglehetősen nagy összeg (300 millió forint) 3/4 részben osztrák érdekeltségű lévén, nem teljesen a mi költségvetésünket fogja terhelni. Az alapfejlesztésre előirányzott összeg 426,5 millió Ft.

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 7. A vízügyi fejlesztés tervei / B) Közműfejlesztés**

B) Közműfejlesztés

A Fertő-tájhoz tartozó községek és üdülők közművesítését, az ásvány-, gyógy- és hévízhasznosításhoz szükséges létesítmények megvalósítását e fejezet tartalmazza. Ide tartozik a fertőmenti regionális vízmű vízbázisának fejlesztése, a fertőrákosi vízitelep, a tóalmi strandfürdő és üdülőtelep, valamint a campingek vízellátása, 332a hegyközi termálfürdő hidegvizes kútjának fúrása és a nagycenki vízmű befejezése. A Fertő-táj községeinek csatornázása, szennyvíztisztítása és szennyvízelhelyezésének megoldása is e

fejezetben szerepel. A közműfejlesztésre előirányzott összeg 152,1 millió forintot tesz ki.

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 7. A vízügyi fejlesztés tervei / C) Kiegészítő vízgazdálkodási
fejlesztések**

C) Kiegészítő vízgazdálkodási fejlesztések

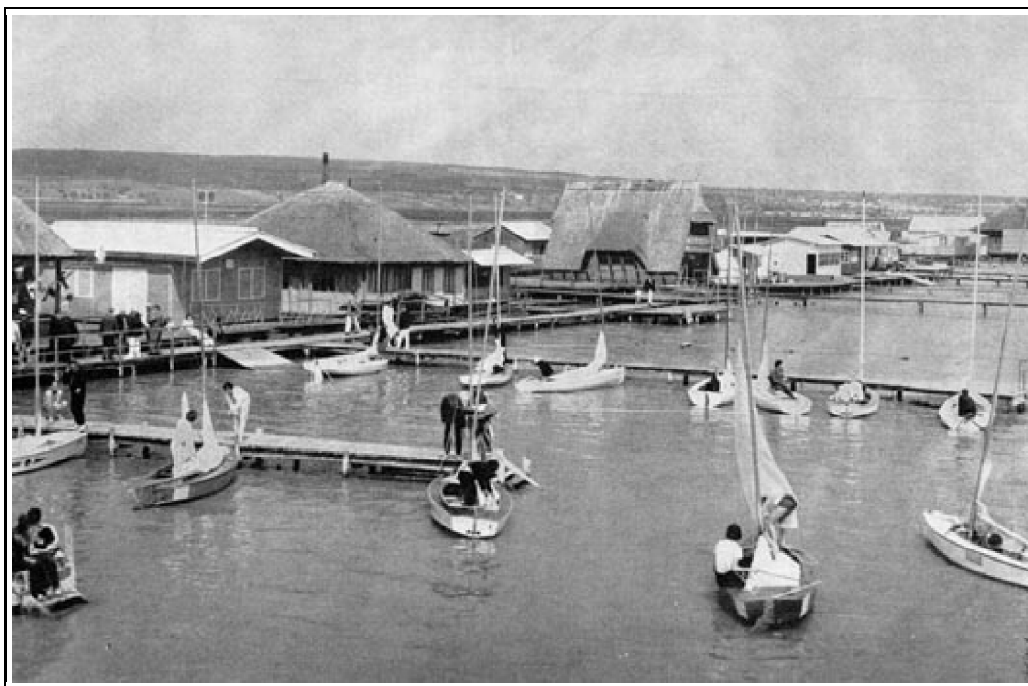
E fejezet a Fertő-táj községeinek ár- és belvízmentesítését célzó művek kiépítését irányozza elő. A vízrendezési munkák keretén belül elsősorban az Ikva árvízeinek a Fertő tóba történő megosztását, ennek érdekében az ikvatoroki duzzasztó megépítését a Hanság főcsatornán, a Fertő-széli zsilip átépítését, valamint a Hanság főcsatorna felső szakaszának bővítését foglalja magában. A felsorolt munkák közvetlenül hatással vannak a tó vízállására. Ide tartozik még a mekszikópusztai, tőzeggyári és sarródi belvízrendszerek fejlesztése, valamint egyéb, a tóba torkolló belvízcsatornák rendezése, a községek megoldatlan belterületi vízrendezései. A kiegészítő vízgazdálkodási fejlesztésekre előirányzott összeg 135,4 millió forint. A Fertő-táj vízgazdálkodási fejlesztésének összes költsége 714 millió Ft. A beruházási összeg felhasználását két ütemben irányozta elő a tervező: az 1973–1985. években 385,2 millió, 1986–2000 között 355,8 millió Ft-t. Szorosan a tóval kapcsolatos munkák – a vízpótlás kivételével – az első ütemben, tehát az 1985-ig elvégzendők közt szerepelnek.

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja**

8. A vitorlás telep beruházási programja²⁰⁽⁶⁷⁾

A fertői vízisporttelep jelenlegi kialakítása 1958 tavaszán indult meg. Egy év múlva már tíz épület állt és negyven hajóval rendelkeztek a csónakházak gazdái. A társadalmi összefogással épült vitorlástelep azonban nélkülözte a tervszerűséget és mindazon szociális, higiéniai, tűzbiztonsági követelményeket, amelyek nélkül ma már település nem tartható fenn. Az évről évre egyre növekvő igények miatt azonban nem lehetett megálljt parancsolni, s valljuk be őszintén, nem is volt, aki ezt megtegye. A Vitorlás Szövetség – mint a terület egyetlen gazdája – nem érezte magát erre hivatottnak. A telep pedig fejlődött, terjeszkedett mindenki igaz örömére és gyönyörűségére. Ma már 62 különböző rendeltetésű épületet számolhatunk a telepen és egy-egy szabad szombaton, vagy ünnepnapon 144 csónak és vitorlás siklik a vízén. Két-három ezer ember élvezi a vizet, napfényt, levegőt és boldog, hogy mindezt 13 km távolságban éri el és nem kell 150–200 km-t utaznia mindezekért. A Megyei Állami Közegészségügyi Járványügyi Felügyelőség 1969. augusztus 15-ig adott határidőt a telepen lévő hiányosságok felszámolására. Ennek ellenére a telep a régi módon üzemelt tovább, s fejlődött minden hatósági engedély és előírás betartása nélkül. A Soproni Járási Tanács VB. Építési és Közlekedési Csoportja 1968-ban használatbavételi engedélyezési eljárás lefolytatását rendelte el, ami meg is történt a szakhatóságok bevonása nélkül. Az Építési és Városfejlesztési Minisztérium elrendelte a telep beépítési tervének elkészítését, a Megyei Tanács VB. elnökhelyettese pedig a terv elkészültéig építési tilalmat rendelt el. A Győri Tervező Vállalat Soproni Irodája a megbízás alapján a beépítési tervet 1970-ben elkészítette, de átfogó fejlesztési terv ez idő tájt nem állt rendelkezésre. A Sopron Városi Tanács VB. a soproni Tervező Irodával beépítési tanulmánytervet készíttetett, amelyet 49/1971. sz. határozatával 1971. április 16-án jóváhagyott és megbízást adott a vízisporttelep fejlesztési tervének és az üdülőtérlet beruházási programjának elkészítésére. A beruházási program és beépítési

tervjavaslat 1972 májusában készült el. Munkaszáma: 105–47–2/A. A terv az 1030/1967. sz. kormányhatározattal jóváhagyott regionális rendezési terv alapján és annak figyelembevételével készült. A beruházás jellege: kis hányadban rekonstrukció, nagyobb részt új létesítmények. A beruházási program az alábbi létesítmények tervét tartalmazza:

333Élet a Fertőn

- 334a) 1500 fő részére vitorlázási lehetőséget biztosító telepet, a már meglévő rekonstrukciójával;
- b) 4272 fő befogadóképességű strandterület kialakítását;
- c) 1000 fő befogadóképességű camping létesítését;
- d) hétvégi házak építésére 210 építőtelek kialakítását;
- e) 100 ágyas idényszálló építését;
- f) 70 horgásztanya építését;
- g) 480 m² alapterületű kereskedelmi létesítmények építését;
- h) parkolóhelyek kialakítását és autóbusszmegálló létesítését.

A vitorlás- és üdülőtelep tervét a 4. sz., makettjét az 5. sz. kép ábrázolja. Az üdülőtelep kialakítására a Rákos patak jobb partjának feltöltése által kialakított terület nyújt lehetőséget. E célra felhasználásra kerül 190 000 m² nagyságú parti sáv, amelynek rendeltetés szerinti felosztása a következő:

1. Strandterület	40 000	m ²
2. Camping terület	35 000	m ²
3. Hétvégi házas terület	75 000	m ²

4. Szálló területe	3 500	m ²
5. Autóparkoló területe	21 000	m ²
6. Közterület (park, sétány stb.)	16 000	m ²
Összes területigény:	190 000	m ²

A kialakítandó terep átlagos szintje 117,30 mAf., amelynek feltöltéséhez mintegy 400 000 m³ feltöltőanyagra van szükség. A feltöltés átlagos magassága 2,10 m.

Az egyes létesítmények az alábbi létszám figyelembevételével készültek:

a) Vitorlástelep	1500 fő
b) Strand	4272 fő
c) Camping	1000 fő
d) Horgásztanyák	280 fő
e) Hétvégi házak	840 fő
f) Szálloda	200 fő
Összesen:	8092 fő, kerekén 8100 fő.

A telep egyidejű villamosenergia-igénye 556 kW. A maximális napi vízigény 573,8 m³/nap. Egy főre eső napi átlagos vízfogyasztás 68,8 liter/nap. A várható órai maximális fogyasztás 57,4 m³/ó. A napi összes szennyvízmennyiség 338 m³/nap. Órai átlag 14 m³/óra.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja / a) Vitorlástelep fejlesztése

a) Vitorlástelep fejlesztése

A mai vitorlástelep 30 vállalati és 13 magántulajdonban lévő csónakházból és mellékhelyiségekből áll (csónaktárolók, latrinák, stb.). Az egyes épületek megközelítését szolgáló mólót ki-ki saját elképzelése szerinti méretben és módon építette, aminek következménye, hogy állékonysága és padlószintje igen különböző. Állapota ma már a biztonságos közlekedést nem szolgálja. Az épületek egy része nem éri el a falusi szerszámkamra nivóját, így nem csoda, ha a tervező azok lebontását irányozta elő. A terv a jelenlegi telephelynek 1500 fő részére történő bővítését, 520 fm hosszú, vasbeton szerkezetű, új főmóló építését, 3 db, egyenként 500 fős egészségügyi blokk létesítését, valamint központi csónaktároló kialakítását irányozza elő. Az új móló bal oldalán 11 új csónakház építésére alkalmas telek kialakítására nyílik lehetőség. A nádat a tűzvédelmi sávra vonatkozó előírás betartása és a tervezett csónakházak érdekében mintegy 70 m szélességben el kell távolítani. Az új móló járószintje a maximális vízszint 335felett 1,0 m-el, 117,37 mAf. van. A móló képezi egyben a közművesítés gerincét, mert a tartókra felfüggesztve jut el a víz és az elektromos vezeték az egyes csónakházakba, valamint a közvilágítás oszlopai is itt nyernek elhelyezést. A telep igen lényeges részét képezik az egészségügyi épületek, amelyeknek megközelítése a főmólón át történik. Egy-egy épületen belül az alábbi helyiségek találhatók: gondnoki szoba, főző-mosogató, férfi és női mosdó, férfi és női WC, kukatároló. Az összes hasznos alapterülete egy-egy egészségügyi blokknak

52,24 m². A tervezett csónaktároló 38 vízijármű befogadására alkalmas. Alapterülete 682 m².

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja / b) Strandfürdő

b) Strandfürdő

Elsősorban Sopron város fürdési lehetőségét van hivatva javítani. Erre nagy szükség is van, mert a város belterületén lévő szabad fürdők vízfelülete (Tómalom nélkül) 11 862 m²-ről 2245 m²-re, az 1000 főre eső fürdőterület pedig 350 m²-ről 53 m²-re csökkent. A tervezett medence a feltöltéssel kialakított száraz parton épül. Területe 40 000 m². Nyolc pályás, 50×21 m méretű, amely versenyek tartására is alkalmas. Vízellátása a tóból történik. A tóvíz bevezetés előtt megfelelő szűrőberendezésen keresztül jut a medencébe. A fürdőpart 140×30 méteres szakaszon függőleges kiképzésű, biztosítva a felnőttek részére a nagyobb vízmélységet. A gyermekek fürdését 50 fm-es, kis lejtésű, rézsús partszakasz biztosítja. A strandhoz tartozó öltözőépület és WC beépített alapterülete 3078, illetve 97, 20 m². A strandot körülvevő szabad terület parkosított és füvesített lesz. Homokozó és gyermekjátszóter kialakításáról gondoskodás történt.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja / c) Camping

c) Camping

35 000 m² területen létesül, az üdülőterület délkeleti sarkán. Nyílt vízzel érintkező partszakasza 350 m. A fenti terület fele szabad táborhely, másik fele pedig bérelhető táborhelyek céljára fenntartott. A felvételi épület beépített alapterülete 216 m² és az alábbi helyiségekkel rendelkezik: iroda, hálókülke, öltöző, WC, terasz, két raktár, vegyes bolt. A campinghez tartozik még egy 108 m² beépített alapterületű egészségügyi épület, amelynek belső berendezése azonos a vitorlástelepnél ismertetett azonos rendeltetésű létesítménnyel.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja / d) Hétfégi telkek

d) Hétfégi telkek

Az ütemterv szerint a fejlesztés negyedik időszakában kerülhet sor a megvalósítására. Az e célra előirányzott terület nagysága 75 000 m², amely mintegy 210 építőtelek kialakítására nyújt lehetőséget. Egy-egy telek tervezett minimális mérete 50–70 négyszögöl. A feltöltés egy négyzetméterére eső költség oly nagymértékben megnöveli a telek árát, hogy annak megvétele hétfégi telek céljára nem gazdaságos.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja / e) Szálloda

e) Szálloda

Megvalósítása szintén a negyedik ütemben történik. A tervezett szálloda 100 ágyas, az e célra fenntartott terület 3500 m². Tekintettel arra, hogy megvalósítására csak tíz év múlva kerülhet sor, a tervező a terület kijelölésén és méretének meghatározásán kívül a témával nem foglalkozik.

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja / f) Horgásztanyák**

f) Horgásztanyák

A beépítési terven 70 épületet jelölt ki a tervező, annak hangsúlyozásával, hogy a további fejlesztésre korlátlan a lehetőség. Négy fős befogadóképességgel számolva, a horgásztanyák 280 fő elhelyezésére alkalmasak. A telepített WC-csoport erre a létszámra méretezett. Beépítési területe 19,50 m². A házak csak elektromos energia-ellátást kapnak. A vízellátás a főmólón elhelyezett közcsapról történik.

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja / g) Kereskedelmi
létesítmények**

336g) Kereskedelmi létesítmények

A tervezett étterem, amely rendeltetésének megfelelően központos fekvésű, egyidőben 400 fő fogadására alkalmas (200 fő a teremben, 200 a teraszon). Az étterem csak nyári üzemvitelre készül, fűtési lehetőség nélkül, de nincs különösebb akadálya a fűtési lehetőség biztosításának. Az étterem beépített alapterülete 795 m² és rendelkezik mindazon helyiségekkel, amelyeket a MOTI 27–66. szabvány előír. 36 különféle célokat szolgáló helyisége lesz az étteremnek, amelyek felsorolását mellőzzük. Hat, egyenként 9,0×9,0 m méteres épüleategység készül 486 m² alapterülettel, amelyből öt kifejezetten üzletek céljára, egy pedig az üdülőterület központi irodája lesz. A fűtési lehetőség itt sincsen biztosítva.

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 8. A vitorlás telep beruházási programja / h) Parkolóhely,
autóbuszmegálló**

h) Parkolóhely, autóbuszmegálló

A várható igénynek megfelelően 400 személygépkocsi és 10 autóbusz számára épül parkolóhely. E célra 21 000 m² terület áll rendelkezésre. Az autóbuszjáratok menetrendszerű forgalma is minden bizonnyal megnő, így szükség lesz érkező és induló állomás kiépítésére. Az utazóközönség részére egy 6,0×12,0 méteres fedett peron kialakítását irányozza elő a terv, amelynek mindkét végét üvegfal zárja le. Ezenkívül a közönség részére 18,0 m² alapterületű váróhelyiség, az autóbuszvezetők részére pedig 6,0 m²-es pihenőszoba készül. A beépített alapterület 72 m².

A költségelőirányzat az 1972-es árszinten készült, végösszege 115 813 mFt. A tervező a kivitelezést négy ütemben irányozta elő, az alábbi részletezés szerint:

I. ütem	II. ütem	III. ütem	IV. ütem	Összesen
9689 mFt	15 288 mFt	40 915 mFt	49 921 mFt	115 813 mFt

Tájékoztatásul álljon itt néhány fajlagos érték. Az egy látogatóra eső terület a vízfelület figyelmen kívül hagyásával 23,40 m²/fő, a strandterületnél 9,35 m²/fő. Az egy főre eső beruházási költség 14 300 Ft/fő. A bruttó beruházási költség az üdülőterület 1 m²-ére 610 Ft/m². A fajlagos érték számítása 8100 fő

figyelembe vételével történt.

**1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor
Alfréd: A Fertő táj múltja és jövője / 9. A mai helyzet**

9. A mai helyzet²¹⁽⁶⁸⁾

A beruházási program gyorsabb és hatékonyabb megvalósítása érdekében az eddig Fertőrákoshoz tartozó vitorlás- és üdülőterületet 1972. január 1-vel közigazgatásilag Sopronhoz csatolták. A Sopron Városi Tanács VB. 1972. évi június hó 30-án tartott tanácsülésen 66/1972. számú határozatával a beruházási programtervet 98 826 mFt összegben azzal a módosítással hagyta jóvá, hogy a hétvégi telkek kialakítására 1985-ig nem kerül sor. Az ütemezés időbeosztását és a költségelőirányzat részletezését a tanácsi határozat az alábbiak szerint hagyta jóvá:

I. ütem	II. ütem	III. ütem	IV. ütem	Összesen
1972–1974	1975–1978	1979–1982	1983–1985	1972–1985
9689 mFt	15 389 mFt	40 916 mFt	32 832 mFt	98 826 mFt.

A Fertő-táj vízgazdálkodási fejlesztési tervet az OVH Kollégiuma 1973. március 27-én tartott tárgyalásán azzal a módosítással fogadta el, hogy ki kell egészíteni az elfogadott javaslatokkal. Nemcsak a Fertő szerelmesei, de a város és a környék minden lakója nagy lelkesedéssel vette tudomásul, hogy a sok évtizedes vajúdas után belátható ³³⁷közelségbe került a Fertő kiépítésének lehetősége. A beteljesülés ugyan még hosszú évekig várat magára, de már van terv, van elképzelés a jövőt illetően. Hisszük és reméljük, hogy a nagy lelkesedés és eltökélt szándék – vizes hasonlattal élve – nem fog zátonyra futni. Erre komoly biztosítékul szolgál az a kormányhatározat, amely kimondja, hogy a fejlesztéshez szükséges anyagi erőforrásokat elsősorban a jelentős településekre kell fordítani, ide értve a Fertő tavat és környékét is. Az első ütemben, amely 1972-től 1974-ig tart az alábbi beruházások valósultak meg: Terven és ütemezésen kívül 1971–1972-ben elkészült a Fertőrákos–Fertő tó közti bekötő út 2906 m hosszban, 7,0 m koronaszélességgel. Az aszfaltburkolat 3,0 m széles. A kiviteli költség 8 420,5 mFt-t tett ki.

Az ütemtervben szereplő munkákból az alábbiak készültek el 1972-ben:

Ivóvíz nyomócső Fertőrákostól a tópartig	1 602,2 mFt
Villanykábel és transzformátor állomás	2 074,3 mFt
Mólóépítés	28,5 mFt
Tervezés, kitűzés, kerítés stb.	651,1 mFt
Összesen:	<u>4 351,1 mFt</u>

1973-ban:

Mólóépítés	262,7 mFt
Feltöltés	271,7 mFt
Egészségügyi létesítmény	598,4 mFt

Villamos energia ellátás befejezése	182,3	mFt
Útépités	519,4	mFt
Tervezés stb.	29,2	mFt
Összesen:	1 863,7	mFt

1974-ben:

Mederkotrás	2 822,3	mFt
Mólóépítés	3 081,8	mFt
Horgásztanyai út feltöltése	3 927,9	mFt
Szennyvízgyűjtő építése	290,9	mFt
Egészségügyi létesítmény befejezése	184,5	mFt
Tervezés, kitűzés, egyéb	288,4	mFt
Összesen:	9 595,8	mFt

Összesítés:

1972. évi munkák értéke	4 356,1	mFt
1973. évi munkák értéke	1 863,7	mFt
1974. évi munkák értéke	9 595,8	mFt
Összesen:	15 915,6	mFt

Az első ütem 9 689 mFt előirányzatával szemben túlteljesítés 6 126,6 mFt.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

338 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Majer Antal: A Sopron környéki erdők átalakítása és Muck Endre tevékenysége (Emlékbeszéd Sopronban, 1974. október 26-án, a Muck-émlékünnepségen)

Majer Antal: A Sopron környéki erdők átalakítása és Muck Endre tevékenysége (Emlékbeszéd Sopronban, 1974. október 26-án, a Muck-émlékünnepségen)

1. A Sopron körüli erdőkben folyó korszerű gazdálkodás kezdetének 100 éves jubileumához értünk!

100 esztendő még a hosszú távlatokban gondolkodó és dolgozó erdészkedésben is számottevő. Nagy idő az évszázadok változásainak hatásait regisztráló erdő életében is; 100 éves fái – bár évgyűrűi nemcsak nyugodt, hanem viharos évjáratokat, pangást és újra nekilendülést rögzítenek –, óriásokká terebélyesednek.

Ilyen hatalmas fák, gyökeresen átalakított erdők hirdetik ma Sopron körül *Muck Endre* erdész 100 évvel ezelőtt kezdett munkáját és félévszázados alkotó tevékenységét. 1874-ben került véglegesen Sopronba és 1925-ben bekövetkezett haláláig volt a város erdőgondnoka.

2. Működésének kezdete összeesik azzal a rohamos gazdasági és társadalmi fejlődést felmutató időszakkal, amely elsősorban Európában ébresztette rá az emberiséget arra, hogy a természet által biztosított nyersanyagok egyszeri kihasználásával nem elégedhet meg; olyan anyagok is, mint a fa, kifogyhatnak, erdeink is kimerülhetnek, termelékenységük erősen csökkenhet. Sürgető tehát a tervszerű erdőgazdálkodásra, az okszerű fatermesztésre állás!

Hazánkban ez az időszak azért is kedvező volt a hosszú megalapozást kívánó erdőgazdálkodás fejlesztésére, mert a zivataros évszázadok után 1867 valamivel nyugodtabb, viszonylag békésebb és alkotóbb korszakot eredményezett. Nem véletlen, hogy a magyar erdőgazdálkodás robbanásszerű fellendülése is ezekre az évtizedekre esik; az 1879. évi XXXI. erdőtörvény gátat vet az elszaporodó erdőirtásoknak, biztosítja okszerűség határai között az erdő fenntartását, elősegíti a kopár és futóhomokfásításokat, megindítja a korszerű üzemtervezést. De erre az időre esik az erdész-társadalmat összefogó Országos Erdészeti Egyesület megalakulása és szakfolyóiratának megindítása, az erdészeti felsőoktatás magyarrá tétele és korszerűsítése, a szervezett erdészeti kísérletügy előkészítése, erdészeti jellegű könyvek kiadása stb.

3. A soproni városi erdők a XIX. század közepén fokozottan jellemzik a korabeli állapotot és a tanulságos átalakítási munkát. Hazánkban alig akad erdő, amelynek múltját ennyire ismernénk, mint a Sopron környéki erdők történetét. *Zügn* (1938) a középkori erdők használatával, *Roth* (1924) az átalakított erdők erdőművelési vonatkozásaival, *Tamás* (1955, 1973) az erdők átalakításával, *Orsovsky-Tuskó* (1956) a fenyvesítés tapasztalataival, *Firbás* (1957, 1958) és *Csapody* (1963, 1964, 1966, 1972) a XVIII. és XIX. századi erdőgazdálkodással, *Mollayné* (1972) és *Juhász* (1973) a soproni erdők üdültetési szerepének kialakulásával foglalkoztak. Az 1870-ben készült ideiglenes és az 1885-től 20, ill. 10 évenként rendszeresen felfektetett üzemtervek már igen pontos képet adnak az erdők állapotáról és a gazdálkodás menetéről.

Muck Endre színre lépésének táján a város polgármestereinek jelentései – példának Kurcz András polgármester 1869-es „Administrations-Bericht”-jének címlapját mutatom be –, de *Sárközi* (1787) és *Müller* (1818) térképei, valamint *Oderszky* (1837), *Michlitz-Hollan* (1869) és *Pausinger-Statinszky* (1876) szakvéleményei is igen siralmas állapotról tájékoztatnak. A 20 éves vágásfordulójú sarjerdő, a „Freiwald” lassan a városi lakosság tűzifaellátását sem fedezi, a hajdani „tilos erdők” tölgy „Panholtz”-ai is eltűntek és a város épület-, hordó- és egyéb hasznofáját is messziről hozzadják. A soproni hegyvidéki erdők 1/3-a tölgy, 1/3-a gyertyán és 1/3-a lágy lombfa, elsősorban nyír, de sok a rezgőnyár és a kecskefűz is, s a mainál több a bükk. Fenyőről *Sárközi* (1787) a Várhely tetejéről, *Oderszky* (1837) a Tolvajároktól nyugatra és [339](#)a Kövesárok-környéki területeken tesznek csak említést; ezek is maggal vetett luc- és erdeifenyő-rudasok voltak. (4., 5. és 6. ábra).

Bár a felsorolt revíziók már a XIX. század elejétől sürgetik a soproni városi erdők gazdálkodásának megjavítását, szálerdővé és fenyvessé alakítását, a gyakori erdőmester-csere és a megfelelő kivitelező

szakember hiánya miatt ebből 1874-ig alig valósult meg valami.

4. Muck Endre erdész, később helyettes erdőmester, illetve erdőgondnok sokat tett azért, hogy a soproni erdők arculata és erdőgazdálkodása gyökeres és kedvező változáson menjen keresztül. „Az üzemtervben lefektetett alapelveknek a gyakorlati gazdálkodásba való átvitele képezi az elhunyt erdőgondnok erdőgazdasági tevékenységének legértékesebb eredményét. Neki köszönhetjük, hogy a várasi és ágfalvi pagony közel 4000 kh. silány gyertyán és tölgy sarjaiból gyönyörűen viruló tölgy- és fenyőerdővé átalakított erdőrészek szépítik Sopron közvetlen környékét.” Búcsú- és méltató cikkében írta 1925. január 17-én ezeket a sorokat a Sopron-megyei Hírlap.

Kurcz András polgármester 1869. évi jelentésének címlapja

340 Már a múlt század 80-as éveiben korlátozta az erdők legeltetését és az alomszedést, felemelte a

vágásfordulót 40, ill. hegyvidéken 60 évre, a sarjerdő helyett a szálerdőgazdálkodásra tért át. Valójában az első nagy fenyvesítési program megvalósítása fűződik félévszázados tevékenységéhez. Főleg a lucfenyő, majd a vörös- és erdeifenyő, kevesebb fekete-, valamint jegenyefenyő ültetésére került sor. A múlt század 80–90-es éveiben 100 kh-nál is nagyobb területen végezték el évente a rontott sarjasok helyén a fenyvesítést. Olyan évek is akadtak, (1887), amikor 186 kh. fenyvest ültettek és ápoltak.

25 éves elnyíresedett acidofil gyertyános-tölgyes a soproni Daloshegyen. (Hajdan az erdők egyharmada volt ilyen.)

Muck Endre nagy érdeme, hogy a kapitalista fahasználat rovására előtérbe merte helyezni a távlati célkitűzéseket, az erdőművelést. Az 1870-es ideiglenes üzemtervet az 1879-es erdőtörvénynek megfelelően 1885-ben végleges üzemterv követi. Létrehozásában segítkezett, s benne végleg hivatalosan is rögzítették a városi erdők átalakításának tervét és a korszerű erdőgazdálkodásra állást.

Már 1895-ben az első üzemtervi revízió során, Muck 20 éves működése után, óriási változást tapasztalhatunk. A hegyvidéki erdők 1/3-a vált mageredetűvé, a vágásforduló 40–60 éves, a gertyán aránya 27%-ra, a nyíré 23%-ra csökkent, míg a [341](#)fenyvesek területe 18%-a városi hegyvidéki erdőknek. Az 1925-ös üzemterv a maihoz közel hasonló adatokat rögzít már; 60–80 éves a vágásforduló, mindössze 14% a gyertyán és 3% a nyír, az erdők 2/3-a szálerdő lesz, és több mint 4000 ha területen a fenyvesítés eléri az 50%-os területarányt.

A hatalmas munka részleteiben is igen szakszerű megoldásokat takar. Muck Endre létesít csemetekertet, telepít későn fakadó, ill. szlavontölgyet, alkalmaz foltos és soros telepítést. Tette ezt azzal a távlati célkitűzéssel, hogy a lucfenyő-, vörösfenyő- és a tölgyesorokban a fenyők gyors növekedése segíti a gyertyán- és nyírsarjak leküzdését, a később növekedésnek induló tölgy pedig biztonságossá teszi az állományszerkezetet s alapja lehet majd a természetes felújításnak.

15 éves gyertyán-sarjas a Fáberrét környékén

Nagy gondot fordít az erdők úthálózattal való feltárására. Már 100 évvel ezelőtt érezte az erdők üdültetési rendeltetésének fontosságát és lényeges feladatainak tekintette a sétálók és turisták igényeinek kielégítését. Mindehhez egyre nagyobb lehetőséget nyújtottak az általa kialakított és kezelt, természetes lombfajokkal elegyes fenyőerdők, melyeknek szubalpesi hangulata, különleges tájészttikai értéke nemcsak a város polgárait, de az idegeneket is vonzotta és ma is vonzza. Az 1869-ben alapított [342](#)soproni Városszépítő Egyesületnek és a Dunántúli Turista Egyesületnek vezetőségi tagja volt.

5. Sokáig magam is túlzottan véltem a várasi erdőben létesített Muck-pihenő emléktáblája felírását, amely „a soproni erdők nevelőatyja”-ként öröközte meg Muck Endre nevét. Ha azonban a környező faállományokban a félévszázados gondnoki működéséhez fűződő, fent elemzett gyökeres átalakítását megismerjük, személyét valóban az itteni erdők atyjaként kell tisztelnünk. Életműve nagyszerű példa arra, hogy viszonylag kisebb területen, egy erdészeti keretében is lehet maradandót alkotni.

30 éves gyertyán-sarjas az ágfalvi úrbéresek erdejében

Ma a Sopron környéki erdők az Állami Tanulmányi Erdőgazdaság kezelésébe tartoznak. Hazánkban másutt alig található ilyen nagy erdőség, amelynek történetét okiratban rögzítetten és a természetben is tanulmányozható formában vizsgálni lehetne. Nemcsak az Erdőgazdaság és a Kísérleti Állomás, hanem az Egyetem és a Szakközépiskola is hasznosíthatja ezt a nagyszabású kísérletet, bemutathatja az oktatás során a fejlesztés meggyőző eredményeit. Meríthet erőt a Városszépítő Egyesület és a Természetbarát Szövetség az újra nekilendüléshez.

343 Mindannyian köszönettel és hálával tartozunk Muck Endrének, fáradhatatlan munkabírásnak és elmélyült szakismeretének, aki tulajdonképpen 100 évvel ezelőtt egy nagy tanulmányi erdőterület alapjait fektette le.

Eredményeinek elemzésével nekünk, utódoknak jobban is kellene élnünk; félévszázados tevékenysége igen lelkesítő, erdő- és hivatásszeretete magával ragadó, s személyisége méltán állítható példaképül a mai erdészgeneráció, a természetjárók és a városszépítők elé.

Gondosan kezelt, 72 éves gyertyános-tölgyes a házoldali erdőben

6. A soproni erdők irodalma

1. Béky Albert (szerk.): A Tanulmányi Áll. Erdőgazdaság ismertetője. Tan. Erdőgazdaság kiadása. Sopron, 1958.
2. Danszky István (szerk.): Magyarország erdőgazdasági tájainak erdőfelújítási, erdőtelepítési irányelvei és eljárásai: I. Nyugat-Dunántúl: 47. Soproni hegység erdőgazdasági táj. 42. Soproni dombvidék erdőgazdasági táj. OE Főig. Bp., 1963. 443–557.
3443. Csapody István: Sopron város erdőgazdálkodásának 100 éve (1848–1948). Kézirat. Sopron, 1955.
4. Csapody István: A soproni természetvédelem múltja, jelene és feladatai. SSz. 1956, 3–27.
5. Csapody István: Adatok a Sopron megyei erdők 18–19. századbeli állapotához. SSz. 1964, 163–165.

70 éves soros, luc-vörösfenyő és kocsányostölgy elegyítés gyertyános-tölgyes helyére a Fáberrét környékén

6. Csapody István: A Sopron megyei „Cseriföldek” erdeinek története. *Az Erdő*, 1964, 224–230.
7. Csapody István: A századforduló erdőgazdálkodása a soproni városi erdőkben. Kézirat. Sopron, 1972.
8. Csapody–Juhász–Mollayné: Sopron környéki erdők, a Tanulmányi Erdőgazdaság parkerdői. Tan. Áll. Eg. kiadványa. Sopron, 1972.
3459. Csatkai Endre: Idegenek a régi Sopronról, 1487–1841 (Scarbantia-sorozat 2. sz.). Sopron, 1938.
10. Csatkai Endre: Sopron. Bp. 1956.²
11. Csötönyi József: A Tanulmányi erdőgazdaság rövid története. Soproni Egyetem (Bánya-, Földmérő- és Erdőmérőkhallgatók DISZ szervezetének lapja). Sopron, 5. sz. (1955).

67 éves lucfenyves gyertyános-tölgyes helyén a Nagyfűzes környékén

12. Eperjessy Kálmán: Az első katonai adatfelvétel (1782–1785) országleírásainak forrásértéke. Agrártörténeti Szemle, 1961, 522–533.
13. Firbás Oszkár: A legrégebb erdészeti térkép Sopronból. SSz. 1957, 109–117.
14. Firbás Oszkár: Adalékok a soproni erdők XVIII. századbeli állapotához. SSz. 1957, 276–281.
15. Firbás Oszkár: A soproni erdők történetéből. Erdőgazdaság és Faipar, 1958, 19.
- 346 16. Hatvan Ferenc–Pötschacher Rudolf (szerk.): A Dunántúli Turista Egyesület Évkönyve. Sopron, 1928.
17. Házi Jenő: Sopron szabad királyi város története. Sopron, 1921–1943. Oklevéltár.
18. Juhász Miklós: A Sopron környéki erdők társadalmi hasznosításának elemzése és továbbfejlesztése. Doktori disszertáció. Sopron, 1973.
19. Kossow Jenő: Soproni erdők. Sopron. Útikalauz. Sopron, 1960, 100–107.
20. Majer Antal: Tanulmányút: Hidegvízvölgy-Kovácsárok. OEE közgyűlés külön kiadása. Bp., 1966.
21. Majer Antal: Tanulmányút. Az Erdő, 1966, 512–516.
22. Majer Antal: A Főiskola az erdészeti kutatás bölcsője. In: Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián. Sopron, 1969, 115–128.
23. Majer Antal: Sopron-Vadászház környékén kialakított állománynevelési kísérletek négy évtizedes

tapasztalatai. Erd. és Faip. Egy. Tudományos Közl. 1970, 1–2. sz. 129–147. old.

24. Meghalt a soproni erdők nevelőatyja. Sopron-megyei Hírlap, 1925. jan. 17.

25. Mollay Jánosné: A soproni közjóléti erdők. Az Erdő, 1972, 148–154.

26. Muck Endre (1851–1925) temetésén elhangzott búcsúztató. Soproni Városszépítő Egyesület.

27. Nagy János: Adatok Sopron vármegye erdőgazdálkodásának helyzetéről az 1945-ös földreform után. Erdészeti és Faipari tájékoztató, 1971, 177–189.

28. Orlóczy L.–Tuskó F.: A soproni hegyvidék fenyvesítésének eredményeiből. Erdőmérnöki Főiskola Közl. 1954, 41–52.

29. Poda Endre: Sopron szabad királyi város monográfiája. I–II. Forráskiadvány. Sopron, 1890.

30. Polgármesteri jelentések (1868, 1869, 1870, 1876, 1881, 1885, 1886).

31. Roth Gyula: Tanulmányút Sopron város erdejében. Erdészeti Lapok, 1924, 153–163.

32. A Soproni Városszépítő Egyesület Évkönyve. Sopron, 1929.

33. Tagányi Károly: Erdészeti Oklevéltár I–III. Bp., 1896.

34. Tamás József: A Soproni hegyvidéki erdők történelmi fejlődése, leírása stb. Kézirat. Sopron, 1955.

35. Tamás József: A soproni erdők átalakítása. Kézirat. Sopron, 1972.

36. Térképek: 1784 József korabeli katonai felvétel; 1787 Sárközi András, hegyvidék (GySml. 2. sz. térképtár 86); térképtár 89: Dudlesz; 1818 Müller Dániel József (térképtár 90. Dudlesz).

37. Thirring Gusztáv: Sopron és a Magyar Alpok. Sopron, 1911.

38. Üzemtervek (1870–1973): 1870 (ideiglenes); 1885, 1895 (revízió); 1925, 1953, 1963 (felújított); 1973.

39. Varga Gábor–Juhász Miklós: A nagycenki perek ismertetése. SSz. 1966, 124–134.

40. Varga Lajos: Sopron környéke. Útikalauz. Sopron, 1959.

41. Zügn Nándor: Soproni erdészeti régiségek. SSz. 1938, 31–51; Erdészeti Lapok 1064–79.

347 A soproni erdők jellemzőinek két évszázados változása

Időpont:	1787	1837	1869	1895	1925	1953	1963	1973
Forrásmunkák:	Sárközi térképe (Tamás 1955; Firbás 1957)	Oderszky revízió (Csapody 1966)	Michlitz– Hollan (Csapody 1972)	első üzemtervi revízió (Tamás 1955)	régi üzemterv (Tamás 1955)	új üzemtervek		
Erdőalak								
szálerdő %	10	8	5	34	68	71	73	75
sarjerdő %	90	92	95	66	32	29	27	25

Vágásforduló								
átlaga: év	20	20	20–30	40–60	60–80	82	79	83
Fafajok: %								
T		30		24	26	26	27	29
B		8		8	5	6	6	6
Gy		30		27	14	11	12	9
EK		1		1	2	2	–	1
Nyi		28		21	2	3	4	3
É		1		1	1	1	1	1
Lf		1		11	30	26	26	27
Jf		–		–	1	1	1	1
Vf		–		3	6	9	8	7
Ef		1		3	10	13	13	14
Ff		–		1	3	2	2	2
lomb		98		82	50	49	50	49
fenyő		2		18	50	51	50	51

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Fogarassy László: Lehár ezredes a Prónay-felkelők fogságában

348 Fogarassy László: Lehár ezredes a Prónay-felkelők fogságában

Castagneto herceg, budapesti olasz főmegbízott azt az ajánlatot tette 1921. szeptember 10-én a magyar kormánynak, hogy Olaszország kész lesz közvetíteni a magyarok és osztrákok közt a burgenlandi kérdésben. Hangsúlyozta, ez szigorúan bizalmas közlés, amelyet a franciák és angolok előtt is titokban kell tartani.¹⁽⁶⁹⁾ Négy nap múlva Benes csehszlovák külügyminiszter, aki az olasz lépésről mit sem tudott, szintén hasonló ajánlatot tett, ami azt jelentette, hogy a Kirchschnabl és Ágfalvánál történt események után nemcsak Róma, hanem Prága is hajlandó támogatni a magyar békeszerződés részleges módosítását. Itt arról volt szó, hogy Burgenlandot a helyi lakosság kívánságának megfelelő mértékben megosztják. A nem sokkal azelőtt nyugdíjazott báró Lehár Antal ezredes, (bár a húsvéti királyi látogatás óta persona non gratanak számított) még mindig elismerten legjobb szakértője volt a burgenlandi kérdésnek. Bethlen miniszterelnök tehát elsősorban az ő szolgálatait akarta igénybe venni, és mivel Lehár abban az időben Ischlben, zenészerző fivéréknél volt látogatóban, táviratilag hívta haza az osztrák fürdőhelyről. Lehár azonnal Budapestre utazott, ahol Bethlen fölkérte, járja be hivatalos autón a szabadcsapatok által megszállt „A-zónát” és tájékoztadjék a lakosság és a szabadcsapatok hangulatáról.²⁽⁷⁰⁾ Lehár segédtisztjével, a pinkafői születésű Oswald főhadnaggyal szeptember 14-én indult útjára.

Szeptember 17-én Bethlen olyan jelentést kapott Sopronból, Köller ezredestől, hogy Prónay emberei Lehárt és segédtisztjét Felsőőr vidékén lefogták és fogva tartják. A szombathelyi körletparancsnokság ez ügyben érintkezésbe lépett Ranzenberger Viktor századossal, az 1. csendőrtartalékszázalaj parancsnokával, aki viszont azt állította, hogy Lehár lefogatása Szentgotthárd környékén történt. Bethlen Köllernél érdeklődött,

hol tartózkodik Prónay, a trianoni határvonalon innen-e vagy túl. Arról tudott, hogy Prónay három nappal azelőtt Sopronban tartózkodott, és hogy jelen volt a felsőpulyai kivégzésnél is (Sátori hadnagy és társaién). Köller ezredes azt válaszolta, hogy három napja tudta meg a soproni rendőrkapitányságtól, hogy Prónay és más, nem nyugat-magyarországi illetőségű egyének Sopronban tartózkodnak. Mielőtt azonban intézkedhetett volna eltávolításuk ügyében, Prónay ismeretlen helyre távozott. Hírszerzők útján tudták meg, hogy Prónay Felsőpulya környékén van. Bethlen erre utasította Hegedűs altábornagyot, lépjen közbe Ranzenberger százados útján Prónaynál, hogy Lehárt bántatlanul bocsássa el. Hegedűs a megbízásnak úgy tett eleget, hogy Ferenczy alezredest Felsőörrre küldte, ahol Bethlen parancsára hivatkozva szólítsa föl Prónayt az A-zóna területéről való távozásra. 21 órakor ennek kapcsán azt is jelentette Bethlennek, hogy Lehár már szabadlábban van és Sigray autóján járt az A-zónában. A nyugat-magyarországi eseményekre vonatkozó iratanyag további tanúsága szerint Gömbös Gyula 1921. szeptember 18-án de. 10 órakor azt táviratozta „Hír Paulus Felsőőr Vasmegye” címre: az elfogott „volt ezredesnek” vegyék becsületszavát, hogy a szabadcsapatok körzetébe többé nem jön, utána pedig bántalmazás nélkül kísérik a másik zónába (az eredetiben elírásból A-zóna van írva) és bocsássák szabadon.³⁽⁷¹⁾ Bethlen szeptember 19-én újra azt táviratozta Hegedűsnek, adja tudtára Prónaynak, hogy mint orgyilkost fogja felelősségre vonni, ha Lehárnak hajszála ³⁴⁹görbülne. Hozzátette még, hogy fegyveres erő kiküldését Felsőörrre nem tanácsolja, mert ez összetűzésre vezetne Prónay csapataival.⁴⁽⁷²⁾

Prónay feljegyzései szerint a kritikus napon jelentést kapott, hogy Lehár ezredes másodmagával bejárja az A-zónát, kikérdezi a felkelőket és a parasztságot, reggel pedig Németújvárt és Szenteleket látogatta meg. Innen érkezett Felsőörrre, ahol Prónayt felkeresve, utóbbi kérdőre vonta, milyen célból tartózkodik a szabadcsapatok által megszállt területen. Lehár azt válaszolta, hogy „magasabb fórum” megbízásából cselekszik és fölmutatta azt a sürgőnyt is, amely őt Ischlből Budapestre rendelte. Prónay erre föl szólította, távozzék Burgenland területéről. Mivel Lehár ezt elutasította, letartóztatta segédtisztjével és a sofförrel együtt. „Ha valóban előre sejtem azt a katasztrófát, amit rövid időre rá az országra zúdított, nem okozott volna nekem lelkiismeretfurdalásokat, ha tényleg a másvilágra küldöm” – írja Prónay, reá nagyon jellemző módon, Lehárnak a második királypuccsban viselt szerepére célozva. Továbbiakban elmondja, hogy mind Sigray mind Gömbös telefonon interveniáltak nála Lehár szabadon bocsátása érdekében, és hogy Hegedűs altábornagy útján megkapta Bethlen üzenetét, mely szerint Lehár a kormány megbízásából utazott Nyugat-Magyarországra; ha Lehárnak baja történne, a tetteseket orgyilkosságért fogják felelősségre vonni. Azonkívül Szombathelyről Lingauer Albin nemzetgyűlési legitimista képviselő és az ugyancsak királypárti Jármay és Hudecz ezredesek személyesen utaztak Felsőörrre Lehár kiszabadítása végett, ez alkalommal váltságdíjul pénzösszeget is kínáltak neki. Csak azt érték el, hogy Prónay őket letartóztatással fenyegetve, az A-zónából kiutasította. Végül is Sigray, akinek legitimista létére mégis volt Prónayra befolyása, személyesen ment Felsőörrre, magával hozva egy hivatalos iratot, amely Lehár kiküldetését igazolta. Erre Prónay Lehárt szabadon engedte.⁵⁽⁷³⁾

Lehár ezredes Sigrayval szeptember 20-án 13 órakor érkezett be Szombathelyre, ahol a körletparancsnokságon jegyzőkönyvet vettek föl vele. Ebben hivatalos kiküldetéséről azt vallotta: az volt a feladata, hogy a nyugat-magyarországi lakosság hangulatáról informálódjék. Erre a célra a főkormánybiztosság egyik autóját bocsátották rendelkezésére. Oswald Emil főhadnaggyal és Molnár József sofförrel legelőször is Sopronba hajtatott, ahol Thurner Mihály polgármesterrel és Huber János nemzetgyűlési képviselővel tárgyalt. Vas megyei útjáról említi, hogy Felsőörrött Taby főhadnagy (a jegyzőkönyvben hibásan Tahy) durva modorban beszélt vele, amiért rendre is utasította. Ezt követően Prónay letartóztatta. Prónay állítása szerint Lehár elfogatásának és internálásának az volt az oka, hogy Lehár megsértette Hír Györgyöt és Taby főhadnagyot. Lehár ezt cáfolta, mire Prónay azt állította, hogy

Bethlen információja szerint (!) Lehár az osztrákoknak kémkedik. Lehár ezt szintén cáfolta (hiszen éppen Bethlen megbízásából járt az A-zónában!), mire Prónay azt felelte, hogy akkor ez a dolog csak félreértés. Ezután Lehár tiltakozott alaptalan letartóztatása ellen, mire Prónay azt felelte, örüljön annak, hogy ő volt itt, mert ezen a helyen sok olyan tiszt van, akik Lehár alatt szolgáltak, akiket körletparancsnoksági működése alatt bezáratott, és akik most azért bosszút álltak volna. Lehár azt felelte, hogy magától értetődő, hogy körletparancsnoki működése idején hadbíró nélkül nem dolgozhatott, és hogy nála minden jogtalan eljárás ki volt zárva. Ugyancsak említi, amikor Sigray autóval értük jött, Oswalddal együtt azt követelték, bocsássák velük együtt szabadon a sofőrt is, aki nem volt megtalálható. Prónay azt mondta, a sofőrrel még egy jegyzőkönyvet fognak fölvenni és utánuk küldik. A sofőr tényleg egy óra késéssel megérkezett Szombathelyre, szánalmas állapotban. Nagy faggatás után nagynehezen kivallotta, hogy a Prónay-főhadiszálláson bántalmazták. Az erről szóló orvosi látéletet a jegyzőkönyvvel együtt elküldték Bethlennek, amelyhez zárt borítékban még Lehár külön levelét is csatolták. A borítékon – amely szintén megmaradt az iratok közt – ez a meghagyás található: „Csak Hegedűs kegyelmes úr és a miniszterelnök 350ú tudomására.” Lehár ebben a levélben megírja, hogy amikor Felsőőrött Prónay fogságában volt, a szobájába titokban beosont egy felkelő, aki magát tartalékos főhadnagynak mondta és felindultan közölte vele: „Ezredes uram! Én négy évig voltam orosz hadifogságban. Láttam Oroszország legnagyobb fiait garázda bandák által kivégeztetni. Láttam Kolcsákot meggyilkolni. Én itt a bandák között vagyok, olyan bandák, melyek mindenre képesek. Tudom, hogy megbeszélések folytak, hogy magukat láb alól eltegyék. Én csak a lelkiismeretemet jöttem megnyugtatni ide és kérem az urakat, mondják meg, hogy miben lehetnek segítségükre.” Ekkor arra kérték, ha van rá módja, táviratozzon Bethlennek, hogy fogságban vannak. A levélben még közli, hogy a sofőrt Prónay jelenlétében hárman összeverték, és amikor a sofőr könyörgött Prónaynak, vessen véget a bántalmazásnak, ezt a választ kapta: „Ha majd ez a három kifáradt, akkor én foglak agyonütni, büdös kutya!” Többet a sofőr nem mert mondani, mert életveszélyesen megfenyegették. Sigray és Vidos is látta, hogy a sofőr teste teljesen vérrel aláfutott, helyenként tele alvadt vérrel. A két emberre való tekintettel kéri, a levelet tartsák titokban, hogy ne jusson Prónay bizalmi embereinek a kezei közé.⁶⁽⁷⁴⁾

Prónay viszont Lehár sofőrének visszatartásáról és megkínzásáról azt vallja, hogy Tabi Árpád főhadnagy önkényes akciója volt, amiről ő tudomást szerezve, azt azonnal beszüntette, és Tabyt „komolyabb viselkedésre” oktatta ki.⁷⁽⁷⁵⁾ Kommentár helyett annyit, hogy a Lehár-féle emlékiratokban a szerző konkrét tényeket sorol föl, amikor hatásköri túlkapások miatt a szombathelyi körletparancsnokság területén garázdálkodó Prónay-tiszteket letartóztatni kényszerült. Feszült viszonyuk tehát még 1919 augusztusától datálódik. Lehár hatnapos fogságáról a következőket írja: „Ich gelangte bis Oberwart. Dort wurde ich von Prónay-Leuten aus dem Auto gerissen und verhaftet. Die Ordre Bethlens wurde nicht anerkannt, denn sie wären nur Horthy, sonst niemandem verantwortlich. Zwei Tage sass ich nun mit meinem Adjutanten Oberleutnant Oswald fest. Ein ehemaliger Fähnrich meines Regiments, jetzt Mitglied der Bande, schlich zu mir. Er wartete mich, das Haus zu verlassen, obwohl die Tür offenstand. Es stehe ein Posten hinter der Türe, mich niederzuschliessen, sobald ich einen „Fluchtversuch” unternahme. Es gelang mir aber, den Grafen Sigray zu verständigen. Dieser alarmierte die Entente-Mission, die mich endlich befreite. Graf Bethlen nahm die Affaire zur Kenntnis mit dem Bemerkung, dass er – Ministerpräsident Ungarns – machtlos sei.”⁸⁽⁷⁶⁾

Hegedűs altábornagy Lehár kiszabadulásának napján azt táviratozta Bethlennek, hogy a soproni antanttábornoki misszió tagjai nagyon érdeklődtek, miért tartóztatták le a felkelők Lehárt. Úgy vélték; azért, mert karlista, mire Hegedűs azt mondta, hogy a felkelők közt mindenféle pártállású egyének vannak, így ez nem lehet oka Lehár letartóztatásának. Bethlen egyébként nagyon szerette volna Prónayt eltávolítani

az A-zónából – Prónay az ő és Belitska honvédelmi miniszter tudta és akarata nélkül jutott oda – Gömbös azonban táviratozott Prónaynak, hogy a Hegedűs által neki továbbított kiutasítási parancsot tekintse semmisnek és maradjon a helyén.⁹⁽⁷⁷⁾ Csak ezt követően írta Bethlennek, hogy jelentést kapott: Prónayt ki akarja utasítani Nyugat-Magyarországról. Kéri, hogy ilyen kérdésekben csak általa intézkedjenek, mert különben a helyzet elmérgesedik, ami további bonyodalmakhoz vezet.¹⁰⁽⁷⁸⁾

351Nem tartozik közvetlenül a Prónay–Lehár afférhez, de kiegészítésképpen meg kell említeni, hogy Prónay 1921. szeptember 23-án kinevezte a karlista gróf Erdődy Tamás őrnagyot a felkelők által megszállt nyugat-magyarországi terület csendőrségi és rendőrségi főparancsnokának. Mi készítette Prónayt arra, hogy a Lehár-incidens után egy exponált karlistát vezető szerephez juttasson, sem a feltárt levéltári anyagból, sem az irodalomból megállapítani nem lehetett. Valószínű, hogy amikor Sigray Felsőörrre érkezett Lehár kiszabadítására, ezt az alkalmat a burgenlandi helyzet megtárgyalására is felhasználták. Prónaynak szüksége volt Sigray támogatására, hogy kiküszöbölhesse Gömböst a felkelés irányításából és kielégítse személyes ambícióit. Erdődy kinevezése tehát valószínűleg barátságos gesztus volt Sigray felé, aki Bethlennel ellentétben Burgenland megosztását ellenezte.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Pröhle Jenő: Nyelvjárási adatgyűjtők

Pröhle Jenő: Nyelvjárási adatgyűjtők

Kiss Jenő a készülő Új Magyar Tájszótár kézirat cédula-archívumából közölte Föhrhencz Sándor vadosfai tájszógyűjteményét (SSz. 1974, 186–189.). A vadosfai születésű, kisbirtokos családból származó Föhrhencz Sándor (1888–1959) soproni diákévei alatt (1899–1907) szorgalommal és ambícióval élt mindazzal, aminek az iskola és akkori sokágú diákegyesületi élet teret adott. Működött a gyorsírókörben és szerkesztette a Soproni Gyorsíró című diáklapot, fuvolázott az Ének- és Zenekörben, IV. osztályos korában (következmények nélkül maradt) igazgatói megrovást kapott egy osztálylap „zug”-szerkesztéséért, szorgalmasan szavalt, pályadíjnyertes tanulmányokkal és versekkel szerepelt a Magyar Társaságban. Későbbi pályáját is hasonló, a hivatali kötelességeken túlmenő tevékenység jellemzi; Hévízgyörkön 20 évig, Aszódon 14 évig, Soroksáron 6 évig főjegyzősködött, a község fejlesztése, utak építése volt a gondja, tanfolyamokon és a Közgazdasági Egyetemen közigazgatási és szociálpolitikai előadásokat tartott.

A nyelvészet terén tett kirándulására – közvetlen dokumentumok híján is bizonyos – magyartanára, egyszersmind a Magyar Társaság tanárelnöke, *Hollósy Kálmán* adott neki útbaigazítást. Nyelvészeti érdeklődését mutatja, hogy az iskola 1901/2. tanévi értesítőjében közölt tanulmánya Riedl Szende Magyar hangtanának alapos kritikai elemzéssel jelöli ki tudománytörténeti helyét. De Föhrhencz kaphatott útmutatást három évvel idősebb földijétől, az ugyancsak vadosfai születésű *Kiss Samutól* is, akinek „A rábavidéki nyelvjárás hangtana” című pályamunkája a Magyar Társaságban 1904-ben 1 aranyat nyert. (Később nagybaráti lelkes volt.) Ez a munka fennmaradt a Magyar Társaság levéltárában és ennek kapcsán talán nem lesz haszon nélkül – mellőzve a leltárból és a jegyzőkönyvekből csak cím szerint ismert, de elkallódott dolgozatokat – felsorolni a nyelvjárási gyűjtéseket tartalmazó többi megőrződött füzetet: 1. Pölöskei Aladár: A pápavidéki nyelvjárás. 1922 (A szerző szülőhelye Lovászipatona, Veszprém m.); 2. László Jenő: Szülőföldem tájbeszéde. 1924 (A szerző szülőhelye Bodonhely, Sopron m.); 3. Rempert Ernő: Szülőföldem tájbeszéde. 1925 (A szerző szülőhelye Alsóság, Vas m.). Egyik diákból sem lett nyelvész, de különböző színvonalú, hibáktól sem mentes dolgozatukba kerülhetett olyan anyag, amely esetleg a magyar

nyelvjárások mai kutatói számára is értékes.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

352 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hiller István: Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1974. évi munkájáról

Hiller István: Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1974. évi munkájáról

1. A tudományos ismeretterjesztés elvi és gyakorlati munkáját 1974-ben egy nagyszabású esemény, illetve dokumentum határozta meg: a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1974 márciusi határozata. Ez a jelentős elvi állásfoglalás meghatározta a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat helyét, szerepét és feladatait is a magyar közművelődés társadalmi rendszerében. A soproni szervezet munkájában is érvényre kellett juttatni mindazokat a célkitűzéseket, amelyek a határozatból fakadtak. A határozat a közművelődést a pártmunka szerves részévé, politikai üggyé tette. A tudományos ismeretterjesztés soproni eredményeinek egyik alapja az volt, hogy sikerült biztosítani a szorosabb kapcsolatot a közművelődés és a tömegpolitikai munka között.

A konkrét feladatok között elsőként kell megemlítenünk azt az ideológiai követelményt, amely szerint a TIT-ben is fel kellett és kell lépni a divatok, a rosszul értelmezett korszerűsítés és a világnézeti nevelés lebecsülésének jegyében jelentkező ideológiai következtetlenségek ellen. Sopronban – mint jelentős szellemi központban – különösképpen figyelemmel kellett lennünk arra, hogy a társadalmi haladás folyamatában egyre gyorsabban növekszik a tudományok szerepe, s így fokozódnak a tudományok terjesztésével szemben támasztott igények is.

Társadalmi életünk parancsoló szükségessége a munkásosztály műveltségének emelése, a munkásműveltség megteremtése. Ebben Sopronban is volt és van még tennivaló. Sőt erre városunkban megkülönböztetett figyelmet kellett és kell fordítani, mert Sopron ma már elsősorban és mindenekelőtt *ipari jellegű város*, hiszen a Sopronban dolgozók, az itt foglalkoztatottak 75%-a munkás. Ez a tény a tudományos ismeretterjesztés munkájában tehát Sopronban a legalapvetőbb szempont volt és a jövőben is az marad.

Ez azt is jelenti, hogy a középrétegek közötti ismeretterjesztés nagyobb lehetősége helyett a nehezebb, de társadalmilag szükségesebb munkát kellett választani. A módszerekben elsősorban a célszerű munkamegosztást tartottuk fontosnak. Tudatosan törekedtünk a művelődési intézmények, könyvtárak, sajtó KISZ, MTESZ, szakszervezetek helyi szerveivel való összehangolt, egymásra épülő tevékenységének kialakítására.

Sopronban is érezhető és tapasztalható volt, hogy a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat tevékenysége iránt az igény nőtt. A növekvő igények kielégítése céljából szükséges volt az értelmiség nagyobb számban

való bekapcsolása az ismeretek terjesztésébe.

A fentiekén kívül 1974-ben mindazoknak a feladatoknak megvalósításán is fáradozott a városi szervezet, melyekről a TIT 1973. évi soproni munkájáról szoltunk, illetve amelyek áthúzódó, folyamatos tevékenységet jelentettek.¹⁽⁷⁹⁾

2. 1974-ben, illetve a legutóbbi évadban vállalatoknál, üzemeknél, intézményeknél és a TIT-klubban összesen 655 előadást tartottunk. Összehasonlítva az előző időszak adataival:

1970/71-ben: 227
1971/72-ben: 261
1972/73-ban: 275 előadást tartottunk.

353 Az 1974-ben megtartott előadások hallgatóság szerinti megoszlása:

KISZ-fiatalok részére	151
Nők részére	119
Férfiak részére	125
Nők-férfiak részére	260 előadás hangzott el.

Külön kiemeljük, hogy a 655 ismeretterjesztő előadásból 371 csak fizikai dolgozóknak szolt.

1974-ben lezárultak az ún. kísérleti komplex előadássorozatok, melyeket kizárólag fizikai dolgozóknak szerveztünk. Tapasztalatainkról részletes elemzést készítettünk.

A vállalatok szocialista brigádjainak ismételten felajánlottuk témajavaslatokkal térítésmentes előadások, sorozatok szervezését. Kezdetben a vártnál kevesebben éltek a lehetőséggel, amikor azonban híre ment, hogy a jelentkező brigádok hasznosnak ítélik az előadásokat, nagy számban érkeztek a kérések új sorozatok szervezésére. Különösen megeléknkültek a brigádok a szocialista versenymozgalom kulturális részének felkészítése időszakában. A „Száz éves a munkásmozgalom”-ban és hazánk felszabadulásának 30. évfordulójára kiírt versenyben részt vett, illetve továbbjutott brigádok figyelmét külön felhívtuk arra, hogy készséggel nyújtunk a felkészüléshez szaktanári segítséget is az előadásokon kívül. Ezt több soproni üzem igénybe vette, így a Könnyűipari Gépgyártó Vállalat, a Soproni Ruhagyár, a Soproni Selyemipar és a SOTEX szocialista brigádjai.

A közművelődés, illetve az ismeretterjesztés fehér foltjainak felszámolására tett erőfeszítéseinknek jó eredményét mutatja, hogy a tárgyidőszakban a következő vállalatok, intézmények, testületek kérték előadássorozatok szervezését első alkalommal:

Városi KISZ Bizottság (Ifjúsági Akadémia)

Határőrség (több sorozat)

Pamutipar leányszállása

Állami Gazdaság munkásszállása

ELZETT KISZ-szervezete

Kisipari Szövetkezetek Művelődési Háza

Könnyűipari Gépgyártó Vállalat

Mezőgazdasági Szakmunkásképző Intézet

Állami Gazdaság (nődolgozók részére)

AFIT KISZ-szervezete

Ingatlankezelő Vállalat

Gázgyár

Vízmű

SZOT-üdülők KISZ-szervezete

Toronyklub (Kurucdomb)

Városi KISZ-Bizottság (KISZ-brigádvezetőknek)

Könnyűipari Gépgyártó Vállalat KISZ-szervezete

Selyemipar leányszállása

MŰM Ipari Tanintézet új klubja

Építőgépgyártó Vállalat

Tanácsi Építőipari Vállalat munkásszállása

Állami Gazdaság KISZ-szervezete

Vasöntöde KISZ-szervezete

Nyomda Vállalat Soproni Üzeme

Ciklámen Ruházati KSz (két műszaknak külön-külön).

Külön kell kiemelnünk azt a jól szervezett tevékenységet, melyet a soproni Hadtudományi Munkabizottság végzett. Rendszeres előadói konferenciákon készítette fel a munkabizottság tagjait az aktuális ismeretterjesztő előadások tartására. A szép számú hadtudományi ismeretterjesztő előadáson kívül a munkabizottság az ELZETT-gyárában Hadtudományi Akadémiát szervezett.

3543. *Nyári Egyetem.* Az eddigi jó munka elismeréseként is értékelhető, hogy a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat központja 1974. június 21–27-ig a soproni szervezet közreműködésével városunkban rendezte meg a már több éve hazánkban folyó továbbképzés, ismerkedés keretében az ún. Nyári Egyetem amerikai tagozata rendezvényt. Több magyarországi város után most Sopronra esett a választás és a fenti időpontban 192 amerikai pedagógus (egyetemi tanárok, középiskolai tanárok, óvónők, lelkészek, rektorok, rektorhelyettesek, kollégiumi igazgatók stb.) nagy érdeklődéssel vett részt az alábbi programban:

Előadások:

Dr. Cziráki József tanszékvezető egy. tanár, rektor: Megnyitó előadás

Dr. Béli Ferenc tanszékvezető egy. docens, rektorhelyettes: A soproni Erdészeti és Faipari Egyetem története

Dr. Hiller István egyetemi könyvtárigazgató: Sopron város története

Dr. Csikós Nagy Béla államtitkár, az Országos Árhivatal elnöke: A magyar gazdasági élet

Dr. Vonsik Gyula a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat főtitkára: Magyarország társadalmi és kulturális élete

Dr. Ballér Endre a Művelődésügyi Minisztérium csoportvezetője: A magyar nevelésügy általános struktúrája

Dr. Ballér Endre: A magyar oktatásügy hatékonysága

Butykay István főiskolai docens: Társadalmi szervezetek Magyarországon

Lukin László zenepedagógus, vezető tanár: A magyar népdal

Dr. Sipőczy Győző, az Oktatási Minisztérium munkatársa: A magyar felsőoktatás és annak hatékonysága

Konzultációk:

Neveléstudományi kutatások. Előadó: Dr. Kádár Györgyné adjunktus.

Felügyelet és tanulmányi munka. Vitavezető: Kaján László igazgató.

A Pedagógus Szakszervezetek munkája. Előadó: Dr. Voksán Gyula a Pedagógus Szakszervezet főtitkára.

Egyéb programok: A vendégek rendszeresen részt vettek magyar nyelvleckéken, megismerkedtek Sopronnal, egész napos kirándulás során megismerkedtek Zánkával, a magyar úttörő-várossal, gyárlátogatásokon ismerkedtek üzeink életével. Látogatást tettek a Soproni Óvónőképző Intézetben, a Petőfi Sándor Általános Iskolában, az Erdészeti és Egészségügyi Szakiskolákban, a József Attila Gimnáziumban. Az egyetemen a gyűjteményekről, a tanszékek és a könyvtár munkájáról tájékozódhattak.

A vendégek azóta számos elismerő levélben köszönték meg a vendéglátást és sok szeretettel emlékeztek soproni tartózkodásukról.

1974. július 8–23 között rendeztük meg a XVIII. Soproni Nyári Egyetem „hagyományos tagozatát”-t.

A résztvevők megoszlása: 20 magyar, 1 jugoszláv, 32 NDK, 33 lengyel. Összesen 86 fő.

Előadások:

Dr. Cziráki József rektor: Megnyitó.

Dr. Madas András miniszterhelyettes: Az ember és környezetének védelme

Dr. Cziráki József rektor: A nemes faanyaggyártás

Dr. Rakonczay Zoltán, az Országos Természetvédelmi Hivatal elnöke: Tájvédelem, természetvédelem Magyarországon

Dr. Keresztesi Béla, az Erdészeti Tudományos Intézet főigazgatója: A magyar erdőgazdálkodás

Dr. Béli Ferenc rektorhelyettes: Az erdészeti és faipari oktatás helyzete ma

Dr. Bezzegh László tanszékvezető egyetemi tanár, Kossuth-díjas: Az erdők és növények fontossága környezetünk védelmében.

Firbás Oszkár erdőmérnök-tanár: A soproni hegyvidék vízgazdálkodása mint a környezetvédelem része

355 Dr. Speer Norbert, az ERDÉRT vezérigazgatója: A fa mint nyersanyag a világgazdaságban

Dr. Horánszky András egyetemi docens: A magyar flóra védett ritkaságai

Dr. Berczik Árpád, a Magyar Dunakutató Állomás vezetője: Biológusok összefogása a Duna védelmében

Dr. Tóth István tanszékvezető (Mosonmagyaróvár): A Szigetköz élővilága. (Az előadás Mosonmagyaróvárott hangzott el!)

Dr. Pankotai Gábor tanszékvezető egy. tanár, dékán: Széldöntéssel katasztrófák az erdőben

Dr. Hiller István, az Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárának igazgatója: A szocialista Magyarország három évtizede

Winkler Gábor építészmérnök, osztályvezető: Sopron, a műemlékváros.

Egyéb programok:

A vendégek városnézésen, múzeumlátogatásokon és szórakoztató rendezvényeken is részt vettek. Meglátogatták az egyetem tanszékeit, könyvtárát, a Tanulmányi Állami Erdőgazdaság és az Erdészeti Szakközépiskola tanulmányi objektumait.

Kirándulások:

1. Nagycenk–Fertőd
2. Győr–Pannonhalma–Zirc–Veszprém–Balatonfüred–Tihany–Zánka–Hévíz
3. Fertő környéke–Tómalom
4. Lébény–Mosonmagyaróvár–Szigetköz

Gyárlátogatások:

1. SOTEX
2. Selyemipar
3. Sörgyár
4. Ruhagyár

5. Vasöntöde

6. Pamutipar

4. *Soproni Szabadegyetem.* A Soproni Szabadegyetemet 1974-ben tizenkilencszer rendezte meg nagy látogatottsággal a városi szervezet. Egy-egy előadáson általában 300 fő jelent meg.

Az előadások:

Dr. Vonsik Gyula, a TIT főtitkára: Tudományos-technikai forradalom – műveltség

Dr. Mollay Károly tanszékvezető egyetemi docens, a Soproni Szemle szerkesztője: A soproni helytörténetírás problémái

Dr. Kubinszky Mihály egyetemi docens: Búcsú a gőzmozdonytól. Technikai és kultúrtörténeti áttekintés

Dr. Bezzegh László tanszékvezető egyetemi tanár, Kossuth-díjas: Kutatások a levegőből és az űrből. Különleges fényképezési eljárások a kutatások szolgálatában

Dr. Balogh János akadémikus, egyetemi tanár: Expedícióval a Föld körül

Dr. Vargha Balázs tudományos főmunkatárs: Csokonai modernsége

Dr. Hortobágyi Tibor egyetemi tanár: Az élő szervezetek világegyenletéről

Dr. Pais István egyetemi tanár: A korszerű kémiai elméletekről

Rockenbauer Pál, a TV tudományos munkatársa: Korallszigetek és működő vulkánok (Tahiti, Tuamotu szigetek, Hawaii)

Dr. Majer Antal tanszékvezető egy. tanár: Az erdő poézise

5. *Kiállítások:*

1974 áprilisában nagyszabású kiállítást rendeztünk a Festőteremben Soproni Stöckert Károly szobrászművész és Szarka Árpád festőművész munkáiból. Június–júliusban a TIT-klubban népművészeti kiállításon mutattuk be a megye alkotóinak 356 munkáit vásárlási lehetőséggel kiegészítve. A kiállítást a Nyári Egyetem mindkét tagozatának hallgatói is meglátogatták. Október–novemberben a Műszaki Hetek keretében a MTSZ soproni szervezetével közösen kiállítást rendeztünk a szovjet–magyar tudományos kapcsolatok fejlődéséről.

6. *Nyelviskola.*

1974-ben 15 nyelviskolai tanulócsoport indult a következő felosztásban:

német	5 kezdő	2 haladó
angol	1 kezdő	2 haladó
francia	1 kezdő	1 haladó
olasz	1 kezdő	1 haladó
orosz	– kezdő	1 haladó

A hallgatóság meghaladta a 220 főt. Ebben az évben sem változott a sok évi gyakorlat, év vége felé erős a lemorzsolódás. Nagyobb propagandát fejtettünk ki az orosz nyelv tanulása érdekében, ezúttal eredményesebben, mint korábban. Régi erőfeszítéseink, hogy több kihelyezett üzemi, intézményi nyelvcsoporthoz csatlakozzunk, csak részben sikerült; négy üzemben indultak meg kihelyezett tagozatok. A létszám ezekkel együtt 1974 végére 302 főre emelkedett.

7. A Kis Matematikusok Baráti Körének és a Kis Fizikusok Baráti Körének 128 általános iskolás tagja volt, 9 osztállyal. A Csillagászati Szakkör 30 résztvevővel működött. Az egyetem közreműködésével szervezett laboránsképző tanfolyamnak 25 hallgatója volt. Rendszeresen folytak a Szakoktatói Tanfolyam előadásai. Az egyetemisták 24 fővel, az óvónőképző hallgatói 16 fővel vettek részt.

8. Egyéb rendezvények

A *Közüti Közlekedési Szabadegyetem* a Városi és Járási Rendőrkapitánysággal közös szervezésben az eddigi legsikerültebb volt. 1973-ban is nagy számú résztvevővel folyt, 1974-ben az érdeklődők száma megkétszereződött: 167 fő vett részt. A hallgatók részvételét ellenőriztük és ettől tettük függővé a Rendőrkapitánysággal közösen kiállított 1 évre és névre szóló igazolvány átadását.

Széchenyi István halálának 114. évfordulóján „Széchenyi emlékezete” címmel nagyszabású ünnepséget rendeztünk a Nyugatdunántúli Intéző Bizottsággal és a Széchenyi István Emlékmúzeummal közösen Nagycenken.

A Magyar Nyelv Ünnepi Hete keretében Vargha Balázs tartott előadást nagy sikerrel.

Az Ünnepi Könyvhét keretében író-olvasó találkozót rendeztünk, ahhoz kapcsolódott az új könyvek bemutatása is a TIT-klubban. Meghívott vendégünk Rácz Olivér szlovákiai magyar író volt.

A Győr-Sopron Ebenfurti Vasút megbízásából 16 előadásból álló idegenvezetői tanfolyamot szerveztünk a TIT-klubban. A tanfolyamon résztvevők budapesti vizsgabizottság előtt letett sikeres vizsga esetén idegenvezetői igazolványt szerezhetnek.

A Pamutipar megbízásából 91 órás munkavezetői tanfolyamot szerveztünk.

Az AFIT-tal közös szervezésben műszaki továbbképző tanfolyamot indítottunk a Budapesti Műszaki Egyetem előadóival. A 12 alkalommal tartott 4–4 órás előadások az AFIT-ban illetve a TIT-klubban bonyolódtak.

Több közös rendezvényünk volt a MTESZ soproni szervezetével, közülük külön kiemeljük a szovjet–magyar műszaki kapcsolatok ünnepségeit, tudományos előadásait.

3579. A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat városi szervezetének munkacsoportjai 1974-ben:

Irodalmi, nyelvi, pedagógiai, művészeti	32 fő
Hadtudományi	8 fő
Biológiai, földrajzi, matematikai, fizikai, kémiai	35 fő
Egészségügyi	25 fő
Történelmi, közgazdasági	16 fő

Nemzetközi, filozófiai, jogi	11 fő
Műszaki	15 fő
Összesen	142 fő
Pártoló tagjaink (akik előadásokat nem vállalnak)	45 fő
Egyetemista (ővónőképzős hallg.) tagjaink	28 fő
Tagjaink összlétszáma	215 fő

Három tiszteleti tagunk van: Dr. Tárczy-Hornoch Antal akadémikus, egyetemi tanár; Dr. Vendel Miklós akadémikus, egyetemi tanár és Dr. Gyulay Zoltán egyetemi tanár, a központi Bányászati Múzeum igazgatója.

Elnökségünk tagjainak száma 12.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

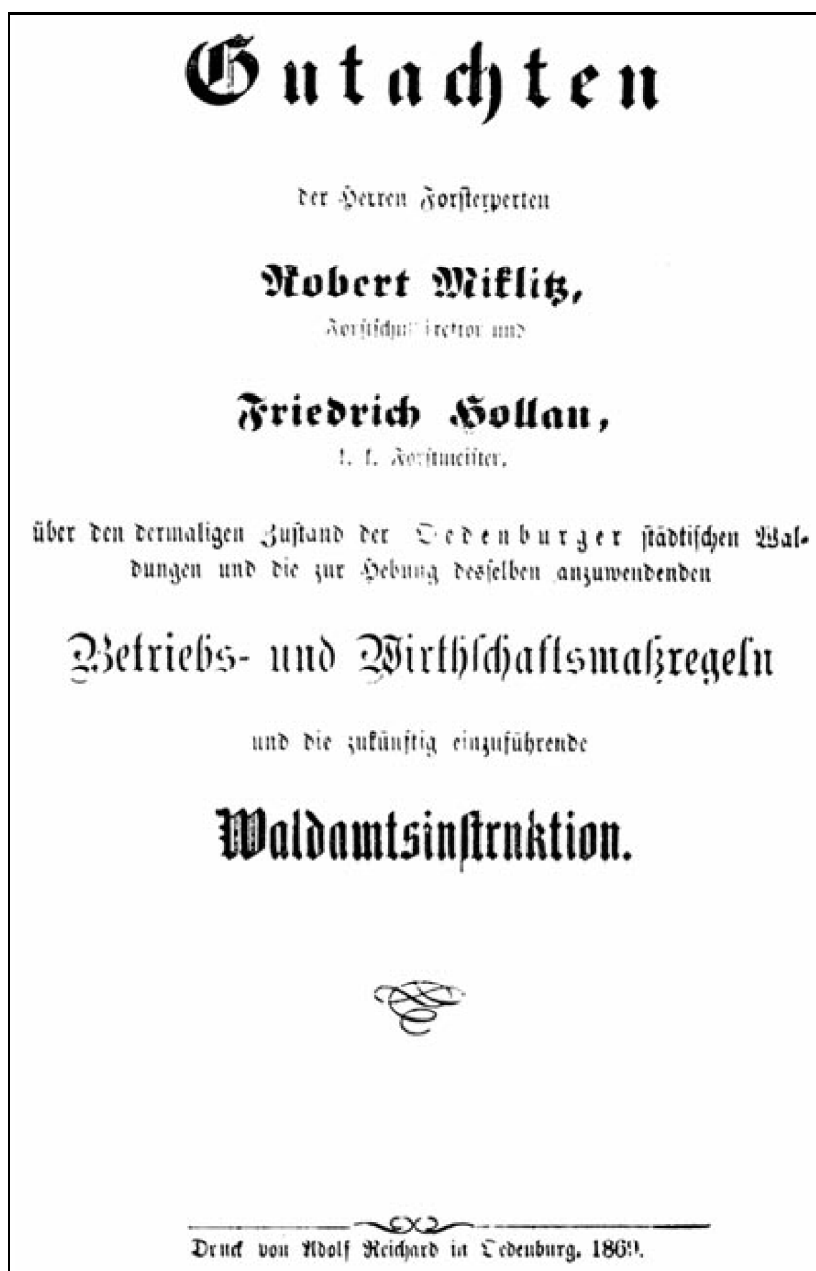
MEGEMLÉKEZÉSEK

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Csapody István: Muck Endre élete (1851–1925) és működése

Csapody István: Muck Endre élete (1851–1925) és működése¹⁽⁸⁰⁾

1. Sopron – IV. Lászlónak 1277. évi oklevele óta – szabad királyi város, a 20. század derekáig nagyjából azon a 12–13 000 kh erdőterületen gazdálkodott, amely a 16. század közepéig birtokaként összeszerveződött²⁽⁸¹⁾ – s csaknem ugyanabban a szervezeti formában, ahogyan az már a középkorban, más szabad királyi városokhoz, így Pozsonyhoz, Kőszeghez, Kassához, Debrecenhez hasonlóan kialakult.³⁽⁸²⁾ Ez utóbbi azt jelentette, hogy a városi önkormányzat élén az évenként április 24-én, Szt. György napján újraválasztott polgármester és a városbíró álltak, akik a melléjük rendelt 12 tanácsúrral (Ratherren) a belső tanácsot alkották. Ez a belső tanács vitte a város ügyeit, fontosabb esetekben kikérve a 24 tagból álló külső tanácsnak (Vierundzwanziger) állásfoglalását is. Az erdészeti ügyekkel külön erdészeti bizottmány foglalkozott; elnöke a 12 belső tanácsúr egyike, általában a városi aljegyző volt, az alelnöki tisztelet valamelyik befolyásos, vagyonos soproni polgár látta el, jegyzője pedig az évről évre újraválasztott erdőmester volt. Idővel bebizonyosodott, hogy az évenkénti újraválasztás a hosszabb termelési ciklussal dolgozó erdőgazdálkodás esetében nem gyümölcsöző, s ezért az erdőmesteri állás betöltését később kinevezéshez kötötték. Ilyen, már kinevezett erdőmesterek (Waldmeister) voltak 1868-ig Rinaldi János, 1868-tól 1873-ig Friedrich Hlavacek, 1873-tól 1883-ig Scherffel Róbert, 1883-tól 1888-ig Bisell Gyula, 1888-tól 1908-ig Kellner György, majd Zügn Nándor és Tamás ³⁵⁸József.⁴⁽⁸³⁾ Az erdőmester mellett a 19. században egy I. osztályú, egy II. osztályú és egy III. osztályú erdész működött, a védszolgálatot 3 I. osztályú, 4 II. osztályú és 5 III. osztályú erdőőr látta el; az erdészeti személyzet tehát összesen 16 főből

állott.

[359](#)Az első, nyomtatásban megjelent szakvélemény Sopron város erdőgazdálkodásáról

2. Az erdőmesterek szakképzettségüknek és a város mindenkori pénzügyi helyzetének megfelelően gazdálkodtak, működésükről az erdészeti bizottságnak tartoztak beszámolni. A városi törvényhatóság e jelentéseket évről évre tudomásul vette, de szabályosan ismétlődő időszakonként, az üzemtervszerű városi erdőgazdálkodás megindulásáig (1886), felülvizsgálatnak vetette alá. Ilyen átfogó revíziós vizsgálatot jelentett Oderszky János visegrádi erdőmesternek 1837-ben megtartott 3 hónapos vizsgálata,[5\(84\)](#) majd Robert Micklitz és Friedrich Hollan „Waldamtsinstruktion”-ja, ill. „Gutachten”-ja 1869-ben, még később

Pausinger János és Slatinszky Adolf jelentése 1876-ban. Ha ezeket a jelentéseket időrendi sorrendbe rakjuk, kitűnik belőlük, hogy Sopron város kiegyezés utáni rohamos fejlődése, a polgáriasodás és vagyonosodás, a növekvő iparifa-igény és a tartalmas erdőgazdálkodás iránti törekvés új eljárások bevezetését, új elgondolások valóra váltását sürgette. Mindez az erdészeti létszám és a szakszemélyzet tekintetében is a korábbinál nagyobb követelményeket támasztott s így érthető, hogy amikor F. Hlavacek városi erdőmester 1873. ápr. 30-án erdőtanácsosi minőségben a minisztériumba távozott, a város a megüresedett állásra pályázatot hirdetett. A pályázatot a Budapesti Közlönyben, a Wiener Landwirtschaftliche Zeitung-ban és az Industrie- und Gewerbe-Zeitung in Wien c. lapban tették közzé. Ez utóbbiban 1873. ápr. 30-án az alábbi szöveg látott napvilágot: „Bei der Commune der kön. Freistadt Oedenburg ist die Stelle des Forstmeisters, dem die instruktionsmässige und rationelle Bewirtschaftung von 12 000 Joch Waldungen obliegt, erledigt. Mit diesem Amte ist ein Jahresgehalt von 1800 Ft. ö. W. und 8 Klafter harte Scheiter verbunden. Bewerber haben ihre mit den Nachweisen über die absolvirten Studien an einer forstlichen Lehranstalt, über die erfolgte Ablegung der Staatsprüfung für den selbständigen Forstverwaltungsdienst und über die bisherige praktische Verwendung zu belegenden Gesuche bis längstens 10. Juni l. J. an die Commune der k. Freistadt Oedenburg einzureichen. Die Kenntniss der ungarischen Sprache ist wünschenswerth.”⁶⁽⁸⁵⁾ A pályázatot a Budapestről érkező Scherffel Róbert magyar királyi főerdész nyerte el 1873. aug. 13-án, s első teendőinek egyike volt előterjesztést tenni a városi tanácsnak ugyancsak pályázat kiírására egy „Forstamtadjunkt” és egy „Revierforstadjunkt” állásra.⁷⁽⁸⁶⁾ A város a javaslatot elfogadta, ugyanúgy járt el, mint korábban Scherffel esetében tette, s a beérkezett pályázatokat 1874. március 14-én már ki is értékelte. Az értékelés szerint mindkét állásra 4–4 jelölt jöhetett számításba, mégpedig a magasabb rangú Forstamtadjunkt-ra: Andreas Muck Csehországból, Johann Rijacek a csehországi gróf Condehove ronspergi uradalmából, Ernst Röckl leutersbachi erdész és Theodor Wokrzahl Morvaországból.⁸⁽⁸⁷⁾ Az alacsonyabb rangú Revierforstadjunkt állásra Braunschweighból Teodor Münch, a csehországi Hohenmauth-ból Ludwig Schütz, Kismartonból Franz Schlemmer és a csehországi Rudolf Storzzal jöttek számításba.⁹⁽⁸⁸⁾ A felsoroltak közül az első tisztségre, amelyet főerdészinek lehetne fordítani, Scherffel Rijacek-et ajánlotta, a másodikra pedig Muck Andrást, amennyiben az az eggyel alacsonyabb kategóriájú állást „elfogadni kész volna” – ha pedig nem, akkor Schütz-ot, ideiglenesen, egy évi próbaidőre.¹⁰⁽⁸⁹⁾ Mire a városi tanács 1874. márc. 24-én a javaslatot elfogadta, Muck Andrástól is kedvező válasz érkezett, s a 22 éves Rijacek-kel egyidőben, annak beosztottjaként, Muck aug. 22-én egy évi próbaidőre Sopron város szolgálatába lépett, megtéve ezzel az első lépést ahhoz a ³⁶⁰korszakos tevékenységéhez, amely személyiségének jelentős jegyeit hagyva hegyvidéki erdeink, centenáris ünneplésének okát szolgáltatja.

3. Ki volt hát ez az inkább alacsony, mint középtermetű, pörge bajszot viselő, magyaros küllemű, de magyarul egy szót sem beszélő, 22 éves pályakezdő, 100 esztendő távolából? Életrajzi adatai annyit árulnak el róla, hogy a magát általában Andreas-nak valló, magyar nyelvű fogalmazványokon és a későbbi városi nyilvántartásban azonban Endre néven szereplő Muck a csehországi Cheb városka (németül Eger) melletti Hennersdorfban született 1851. május 14-én.¹¹⁽⁹⁰⁾ A város a bajorországi Fichtel hegységben eredő s ott Eger néven futó Ohre folyó teraszos jobb partján, a német határtól 5 km-nyire épült. Úgy tűnik, ősei már régen ennek az erdős tájnak lakói lehettek, mert hasonló nevű édesapja és anyja, Magdalena Werner egyaránt Egerben születtek s haltak is meg, 1865-ben, ill. 1863-ban. A fiatal Muck elemi iskolai tanulmányait a mai NDK területén fekvő Weisswasser (Alsó Lausitz tartomány) erdészeti szakiskolában folytatta, s képesítését igen jó eredménnyel szerezte meg, mint ahogyan azt a pályázatához csatolt iskolai minősítése Sopron város levéltárában mutatja. Minthogy csehül és németül jól beszélt, nehezen olvasható, gótbetűs írása kalligrafikusan szép, koncepciója pedig jó volt, a csehországi Valdstein (Waldstein, Wallenstein) uradalomban végzés után hamar elhelyezkedett. Itt 9 hónapig erdőrendezőként működött, majd

a Karlsbad (ma: Karlovy Vary) melletti Werscheditz-uradalomban kapott Forstamtassistent elnevezésű beosztást. Innen pályázott Sopronba, fentebb említett körülmények között, igen nagy szerencsével, mert még próbaideje le sem járt, amikor annak a Rijaceknek helyére léphetett, akit 1875-ben fegyelmi után már el is bocsátottak, s aki az eredetileg megpályázott beosztástól elűtötte.

Muck Endre évi illetménye ekkor 350 Ft volt, de 460 Ft-ra emelkedett és e mellé még természetbeni lakást és 2 erdei méter kemény-dorong tűzifa járandóságot kapott. Mindez elegendőnek bizonyult a házasodáshoz, mert 1875. május 1-én feleségül vette Sopronban Wanderer Teréz és Varga Mátyás lajoskomáromi lakosok Anna nevű, 1847. dec. 28-án született, evangélikus vallású leányát. Házasságukból 1882. márc. 22-én született egyetlen gyermekük, ifjabb Muck Endre.

4. Kísérjük azonban tovább figyelemmel most az idősebb Muck Endre hivatali pályájának főbb állomásait!

A Rijacek távozásával megüresedett főerdészi állást Muck ideiglenesen látta el, végleges betöltésére a városi tanács (1875) június 9-én pályázatot írt ki.¹²⁽⁹¹⁾ Az erdészeti bizottság a pályázók közül Greiner János Esterházy hitbizományi erdészt támogatta, azzal az indoklással, hogy Lankota Adolf városi erdészsegéd nem jöhet szóba, Muck pedig a földmérési munkálatokkal van elfoglalva. Az a körülmény azonban, hogy ennek ellenére a polgármester Muckot tartotta máris az állás betöltésére egyedül érdemesnek, arra vall, hogy egy év alatt jó munkájával már kivívta feletteseinek elismerését.¹³⁽⁹²⁾ A véglegesítést el is nyerte, de csak azután, hogy az állás betöltésének törvényes feltételeként honosítását, azaz magyar állampolgárságát megszerezte (1887) és az erdészeti államvizsgát – szakképesítésének amolyan nosztrifikálását – letette. Tovább emelkedik a ranglétrán 1881 áprilisában, amikor az idegbetegsége miatt nyugdíjaztatását kérő Scherffel Róbert erdőmester átmeneti helyettesítésével bízzák meg¹⁴⁽⁹³⁾, s az erdészeti bizottság jegyzője lesz. Ekkor már főerdészi cím illeti meg és illetményéhez 1 Ft 50 krajcár napidíj járul. A helyét 1882. X. 22-én elfoglaló új erdőmester, Bisell Gyula¹⁵⁽⁹⁴⁾ azután erdőgondnokká nevezi ki. Mint erdőgondnok 1886-ban elkészíti a város erdeinek első üzemtervét (az 1879:31 tc. által előírt, rendszeres erdőgazdálkodás ³⁶¹biztosítékeként), amelyért feletteseitől 100 Ft jutalmat kap.¹⁶⁽⁹⁵⁾ Amikor Bisell Gy. lemond állásáról, 1887. okt. 1-től 1888. márc. 1-ig, Kellner György új erdőmester megérkezéséig a legfőbb erdészeti teendők ellátása ismét reá hárul.¹⁷⁽⁹⁶⁾ Bár szakképzettsége magasán a többiek fölé emeli, szakképesítése révén a hivatali ranglétrán ennél magasabbra nem emelkedhetett (csupán illetményei nőttek¹⁸⁽⁹⁷⁾ s becsülete polgártársai szemében), 1924-ben történő nyugalomba vonulásáig, 35 éven keresztül erdőgondnokként háttérbe szorított minden felettest és beosztottat egyaránt, s személye valósággal megtestesítette Sopron város egész erdőgazdálkodását.

Muck Endre (1851–1925)

5. Szorosan vett erdészeti tevékenységével, a hegyvidéki erdők arculatának megváltoztatására irányuló céltudatos törekvéseivel, a fenyvesítés külhoni divatjának hazai adottságaink közé történő megfontolt átplántálásával, a tartalmos erdőgazdálkodás útkereső elgondolásaival s mindenekelőtt – mert ez a legfontosabb – az erdő szenvedélyes szeretetével külön tanulmány volna hivatott foglalkozni.¹⁹⁽⁹⁸⁾

362a) Csak utalásképpen érdemes e helyütt megemlíteni, hogy a Hollan–Miklitz-féle szakvéleményben már világosan megfogalmazott fenyvesítésnek következetes végrehajtója és meggyőződéses propagálója volt. Nyilván saját tapasztalatai is arra készítették, hogy elsősorban erdeifenyővel és luccal – német, morva és cseh minták után indulva – a Soproni-hegység eredetileg lombos erdő táját az addiginál nagyobb mérvű fenyőelegytéssel gazdagítsa. Így 1881-ben 90 kh (Tövisűveg, Házhegy, Várhely, Kecsepatak)²⁰⁽⁹⁹⁾, 1887-ben a soproni pagonyban 186,16 kh, a várasi pagonyban 255,14 kh, összesen tehát 670,04 kh területet (beleértve a pótlást is) fenyvesített.²¹⁽¹⁰⁰⁾ A későbbi években nem állapítható meg, milyen nagyságú területet ültetett be lombcsemetével és mennyit fenyővel, csak a felhasznált csemeteszámból következtethetünk arra, hogy a súlypont változatlanul a fenyőkre esett. Így pl. 1888-ban 218,1 kh új erdő és 395,45 kh pótlás kivitelezésénél a felhasznált 12 000 db lombcsemetével és a 78 mérő makkal szemben 793 900 db fenyőcsemetét²²⁽¹⁰¹⁾, következő évben 251,35 kh új erdő és 352,52 kh pótlásnál 436 000 db lomblevelű csemetével és 211 mérő tölgyekkel szemben 809 240 db fenyőcsemetét²⁵⁽¹⁰²⁾ használtak fel. 1909-ben 176,6 kh erdősítésére és 65,6 kh pótlására összesen 550 000 db csemetét és 10 kg jegenyefenyő magot (!) fordítottak. E csemeteszámból 452 000 db (262 000 luc, 127 000 erdei- és feketefenyő, 63 000 db vörösfenyő) a fenyőkre jutott.²⁴⁽¹⁰³⁾ 1910-ben 229 000 db lucot, 94 000 db erdei- ill. feketefenyőt, 6000 db jegenyefenyőt ültettek el és 80 kg jegenyefenyő magot (!) vetettek a 165 000 db lombcsemetével szemben.²⁵⁽¹⁰⁴⁾

b) Muck Endre a fenyők erőteljes felkarolása mellett jó érzékkel alkalmazta a kocsányos tölgy (*Quercus Robur* L.) későn fakadó változatát (var. *tardiflora* CZERN.), ill. ennek egyik alakját, a szlávón tölgyet (f. *slavonica* GÁYER) is. Kísérleti próbálkozásait az idő igazolta; a Récényi út mellett és a Nyíres alatt napjainkban is reményteljesen fejlődő állományok tanúskodnak bátor kezdeményezésének igaza mellett.

c) Az erdőtelepítés-felújítás módszerében a soronként váltakozó elegytés mellett kötelezte el legszívesebben

magát. A lucot kocsánytalan tölgygel, azt pedig hol erdeifenyővel, hol vörösfenyővel váltogatva próbálta helyes empiriával kitapogatni a termőhelyek ökológiai tűréshatárait.

d) Az állományok kezelése és a vágások irányítása tekintetében Mucknak elévülhetetlen érdeme az alacsony vágásfordulónak 40, majd 60 évre történő felemelése, a nagy vágásterületek mellőzése, a sarjerdőknek szálerdővel való felváltása.

6. Muck szoros értelmében vett erdészeti működése mellett igen számottevőek voltak tevékenységének azok a területei is, amelyeket ma az erdők közjóléti szerepe, az erdők sokoldalú hasznosítása fogalmi körébe utalunk, s amely ma is teljes egészében a Soproni Városszépítő Egyesület programja lehet.

Ő ugyanis nemcsak erdész volt, hanem szűkebb pátriájáért szívvel hevülő közéleti ember, aki hosszú évtizedek alatt egyetlen egyesületből, egyetlen testületből sem hiányzott. Amikor még nem volt divat az erdők fatermesztést szolgáló rendeltetésén kívül más irányú hasznáról beszélni, ő már ösztönösen e célok megvalósítása érdekében cselekedett, s így elérte, hogy Sopron város 7000 kh hegyvidéki erdeje már az első világháborút megelőzően az ország egyik legjobban feltárt, legkulturáltabb üdülőerdeje lett.

Legkiterjedtebb társadalmi tevékenységét a mai Városszépítő Egyesület jogelődjében, az 1869-ben szerveződött Soproni Városszépítő Egyesületben fejtette ki, 1899-től haláláig, mint annak bizottsági és választmányi tagja. De alapító, majd választmányi tagja volt az 1903-ban alakult Dunántúli Turista Egyesületnek is, sőt utóbb ennek [363](#) az egyesületnek építési- és útjelzési bizottságát vezette. A két társadalmi tömörülésben képességének, szorgalmának és cselekvőkészségének legjavát nyújtotta. S anélkül, hogy bárki másnak jelentős érdemét csökkenteni kívánnánk, megállapíthatjuk, hogy fontos szerepet töltött be a hegyvidéki erdők úttal való feltárásában. Így 1886-ban út épült az Alom-hegyre, 1890-es évek elején a Hétfükkfa és a Várhely között, 1893-ban összekötötték a Várist a Lövdéval és a Harkai fennsíkkal, a 90-es évek második felében 2 km hosszúságú utat vezettek a Várisról a Károlymagaslatra és 1,3 km hosszúságú utat a Daloshegyről a Kecsepatak völgyébe. A Daloshegy páholyát ekkor vették körül védőkorláttal és építettek gloriettet az Ultrán (1900), majd 1909-ben kilátót a Vashegyen és a várisi köfjő tetején. 1903-ban Muck keze nyomán készült el és jelent meg 1:11 500 méretarányban, a nyéki határig és a Köves-árokig [364](#) bezárólag első útjelzős soproni térképünk, s a jelzett utak Soprontól Kaboldig és a Rozália-hegységig vezettek. A dombvidéki erdőterületen nagyrészt Muck hozzáértését dicséri a Pihenőkeresztől Balfig vezető gyalogút és a Csalánkertig érő kocsút elkészülte, a tóalmi út helyreállítása (1886) és a fertői Halászcserda verandás bővítése (1889). A jelzett turistautak összességükben 1900-ig 40 km-t, 1903-ban 91 km-t, 1906-ban 335 km-t, az első világháború végére 408 km-t tettek ki, s nyilván kortársai elismeréséről árulkodik, hogy 1906-ban a Nyíresen emelt kilátót (3. sz. kép) róla nevezték el Muck-kilátónak; [26\(105\)](#) „a soproni erdők nevelő atyjának” emlékére pedig halála után, 1926–27-ben emlékpádot emelt (4. sz. kép) a hálás utókor.

A Muck Endre emlékére 1906-ban a Nyíresen felállított egykori kilátó

Fenti két, hatékonyan működő társadalmi szervezeten kívül Muck tagja volt a város Lövér-Bizottságának is. Ez a bizottság az Alsó- és Felső-Lövérek egysége, levegős, kertes településjellegén örködött s minden bizonnyal napjaink elrettentő blokkház-erdeit sohasem engedte volna a város tüdejét jelentő zöld övezetben felépíteni. A Lövér-Bizottságban betöltött szerepét tükrözi Hajnal Endre bizottsági elnöknek 1908-ban Muck Endre erdőgondnokhoz intézett levele, mely szerint: „fáradtságot nem ismerő buzgalmaért” elismerését fejezi ki és „tisztelettel kéri, hogy a nyaraló telep ügyeit és fejlődését a jövőben is szívéen hordja.”²⁷⁽¹⁰⁶⁾

Sopronban, 1900-ban az Állatvédő Egyesület helybeli csoportja, a Soproni Madárvédő Egyesület alakult. Muck ennek is tagjai sorába lép, s Krump Miklós elnök 1911. 365. ápr. 11-én kelt soraiból arról értesülünk, hogy a Harkai fennsíkon megrendezett, Herman Ottó kezdeményezésére 1906-tól minden évben országosan megtartott Madarak és Fák Napja lebonyolításában eredményesen közreműködött. (Nyilván, más években is, erről azonban dokumentum nem maradt fenn.) Szerepet játszott természetesen Sopron város és környéke korai természetvédelmi mozgalmában, természeti értékeink utókorra hagyományozó védelmi törekvéseiben, nem hiányzott sem a jótékonyági rendezvények előkészítő bizottságaiból, sem a szabályrendeleteket fogalmazó, közügyekben kezdeményező törvényhatósági bizottságokból.

Így vált egész élete cselekvő munkává, így azonosult Muck Endre élete működésével. Nem véletlen ezért, hogy centenáriumát nem születéséhez vagy halálához, hanem hivatalba lépéséhez igazítottuk, ezzel is jelezve, hogy nem egy ember előtt, hanem egy életmű előtt kívánunk tisztelegni. Az életmű előtt, amelynek legnagyobb tanulsága a közösségért fáradhatatlan munkálkodás, a tettekben megvalósult gondolat, a szavak zenéjénél mindenkor maradandóbb alkotó munka.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Pröhle Jenő: Végh Ferenc (1905–1974)

Pröhle Jenő: Végh Ferenc (1905–1974)

Győrött született, tanulmányai (Győr: bencés gimnázium, tanítóképző intézet; Budapest: Gyógypedagógiai Főiskola) befejeztével 1928-ban került városunkba az akkor városi és vármegyei Siketnéma Intézet „segélydjás” tanáraként. Hivatása körében a beszédhibák javítására szolgáló tanfolyamokon működött és a város sok társadalmi szervezetének volt önzetlenül tevékenykedő, történetét nem ismerő munkása. Mikor 1946-ban az intézet vezetésével bízták meg, az iskola – épülete háborús romokban – egy magánlakás szobáiban, majd a kurucdombi általános iskola albérletében tengődött. Eleinte külföldi, később az 1948-ban történt államosítás után állami támogatással, elsősorban mégis Végh Ferenc szívós, céltudatos munkája eredményeképpen az intézet nemcsak újjáépült, hanem a gyógypedagógia korszerű fejlődésével is lépést tartott.

Igazgatósága idején az intézet gazdasági kerttel bővült; a tanulók létszáma 105-ről 120-ra, a tanári testületé 13-ról 15-re, a gyermekfelügyelőké 3-ról 7-re, a technikai személyzeté 8-ról 14-re emelkedett. A növendékek hallásmaradványának jobb érvényesülése végett az ötvenes évek végén – országosan csak 1–2 helyen folyó kísérletképpen – hangerősítő készülékeket szereltek fel két osztályteremben, s ezek használata a növendékek hangerejét növelte, beszédritmusukat javította. Ma ez a módszer korszerűsített eszközökkel

általános használatban van. Végh Ferenc helyes elgondolás szerint törekedett arra is, hogy a siket növendékek intézeti zártságát feloldja és kiépítse kapcsolatukat a halló tanulókkal. Ezt a törekvését az úttörő mozgalom keretében főleg a sportban sikerült megvalósítania. Az ötvenes években tevőleges részt vett a siketek új tantervének kialakításában, az új tankönyvek szerkesztésében és bírálatában.

Nyugalomba vonulásakor, 1966-ban, a munkáját elismert színvonalon végző együtttest hagyott el, melynek légkörét az Ő közvetlen egyénisége melegítette családiassá.

Napjainkban sokasodik azoknak száma, akiknek az újjáépítés körüli kisebb-nagyobb érdemeit a krónikák (és a kitüntetési listák) számontartják. Végh Ferenc becsülettel végzett munkáját a szakma a fentieknél részletesebben fogja feljegyezni, de e sorokkal Reá emlékezve kevésbé a „mit tett?”, inkább a „ki és hogyan tette?” kérdésre kísérlünk meg válaszolni, ha mondatainkban egybefonódik is az ember, a munkája és magatartásrendszere.

A hanguktól-hallásuktól megfosztott gyermekek felé áradó szeretetét, megértő türelmét talán nem is kell említünk. József Attila szava: „dolgozni csak pontosan, szépen, ahogy a csillag megy az égen” közhellyé vált, Végh Ferenc azon ritka emberek [366](#) sorába tartozik, akiknek zajtalan, felsőbbbségre nem sandító munkájában e közhely magas szinten valósult meg.

Szépen élt, élvezett mindent, ami szép, ez volt életének külső és belső mozgatója. (Milyen kár, hogy „életművész” szavunkat a használat lezüllesztette.) Múzeumszerűen berendezett, stílbútorokkal ékes szobákban lakott, szép képek és könyvek vették körül. Lelkesen figyelte, miként szépül és fejlődik városunk a háborús rombolás után, szenvedéllyel háborgott, amikor a városkép rontását volt kénytelen észrevenni. Tanítványainak tankönyvet írt földrajzról és természetrajzról, de nem maradt az elméletnél. Konyha- és virágoskertjét ápolt és járta a soproni erdőket, hallgatta a cinkék szavát, kedvenc virága volt a primula. Csillogó szemmel beszélt arról, ha egy szépen foglalt forrásra bukkant vagy egy szép kilátópontot fedezett föl. Mint turista, hazánk és Európa számos táján fordult meg, emlékében hozva haza a meghódított szépségeket. Mennyire örült, ha például Eger fejlődésének lehetett tanúja.

Egy ünnepélyes alkalommal idézte Cházár Andrásnak, a siketnémák ügye első magyar apostolának szép szavát: „boldog a boldogtalanok boldogítója”. Mikor ezt idézte, Végh Ferenc magára is gondolhatott, hiszen nyugalomba vonulásakor férfias-szemérmesen így vallott: „Nagyon örülök, hogy 38 évet ebben a patinás városban és ebben a jónevű intézetben tölthettem. Idegenként jöttem és mindkettőt szívembe zárva a magaménak érzem és éreztem.”

Végh Ferenc nem születése, hanem élete jogán a virtuális Sopron elsőszámú közpolgára. Aki a „civis soproniensis” lelki arcélét akarja megrajzolni, Róla mintázza meg.

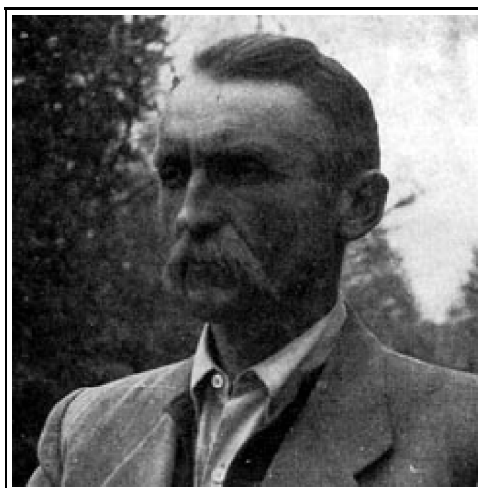
És aki javát akarja Sopronnak (vagy bármi más városnak vagy közösségnek), kívánjon sok olyan polgárt magának, amilyen Végh Ferenc Sopronnak (fájdalom, már csak) volt. [1\(107\)](#)

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Csaba József: Solymosy László (1909–1975)

**367 Csaba József: Solymosy László
(1909–1975)**

Megdöbbenéssel vettük a szomorú hírt, hogy *dr. Solymosy László*, a neves zoológus 1975. február 26-án a soproni kórházban elhalálozott. A Dunántúl, de főleg Sopron környéke faunájának egyik legkiválóbb kutatója volt. Zalaegerszegen született 1909. április 27-én. Már gyermek korában kitűnt természetszeretettel, az élővilág iránti érdeklődésével. Az ornitológiai ismeretek elsajátításában a Madártani Intézet későbbi igazgatója, Csörgény Titusz volt a tanítómestere. Alig 8 éves, amikor együtt jár vele a fonyódi Nagyberekben, mely akkor még mintegy 40 000 holdas ősmocsár volt. Éveken át közös madártani megfigyeléseket végeztek még Lengyeltóti vidékén, később 1945-ig Egervár, Nagylozs, Újkér, a Fertő és a Balaton környékén. Már kisdíák korában Csörgény megszerezte neki Chernel István: „Magyarország Madarai különös tekintettel gazdasági jelentőségökre”. c. klasszikus köteteit, úgyszintén a Madártani Intézet addig megjelent „Aquila” c. évkönyveit. Csörgénytől tanulta meg a madártömést is, amiben ő kiváló volt. Mesterére emlékezve a következőket írta egyik levelében: „Az Öregúr lebilincselően tudta az emberekbe oltani a madárszeretetet. Hosszú együttlétünk alatt is igazi lelkesedéssel tartott előadásai, elbeszélései, tudományos fejtegetései elválaszthatatlanná tettek az amúgy is szeretett ornitológiától. Csörgéyre mindig hálával gondolok, s felejthetetlenek maradnak számomra az együtt töltött idők.” Solymosy dr.-ra nagy hatással volt még az európai híru Vönöczky Schenk Jakab ornitológus is.

Első tanulmányai: „*Magyarország gémvilága*” (1926), és „*A madárvédelem*” (1927) voltak. Ezeket a soproni Magyar Társaság pályázatára írta. A vörösnnyakú vöcsökről, a galléros tűzokról, a fekete gólyáról, a havasi csókáról, a pehelyrécéről, a fülespacsirtáról stb. szóló igen értékes faunisztikai megfigyeléseit az *Aquila*-ban és *A Természet* 368c. folyóiratban publikálta. Egyéb jelentős madártani tanulmányai közül említést érdemelnek: „*Beiträge zur Kenntnis der Raubvogel-Fauna von Nagylozs/Kom. Sopron.*” (Fragmenta Faunistica Hungarica, Tom. III. Fasc. 2, 1940) című írása, úgyszintén „*A madárlép szövettani szerkezete*” c. bölcsészdoktori értekezése (Budapest, 1933). Ebben a könyvében 65 madárfaj lépének szövettani szerkezetére vonatkozó vizsgálatai eredményét összegezte. Ismertette benne kutatása módszerét, a megvizsgált madarak lépének alakját, nagyságát, szövettani szerkezetét; foglalkozott a lép tokjával, a lépreticulummal, a Malpighi-féle testrészekkel, a Schweigger-Seidel-féle hajszálér-burokkal, a lép érrendszerével, a lépben található vérelemekkel, a mellékléppel, a lép működésével és élettani szerepével. Szakembereink különösen nagyra értékelik azt a megállapítást, hogy a sima izomelemek is tartalmazó léptok vastagsága fajonként állandó, viszont, hogy a Malpighi-féle testecskék alakja és nagysága a fajok keretén belül is változó és hogy a szerző az egerészölyvben melléklépet is talált. Sólymosy ezzel a munkával Greschik Jenő mellé, hazánk legkiválóbb hisztológusai sorába lépett. Amikor 1934-ben a fiatal kutató „*Adatok a harkályok lépének szövettani szerkezetéhez*” c. előadását az Állattani Szakosztályban megtartotta, az elnöklő Zimmermann Ágoston legnagyobb elismerését fejezte ki az előadónak értékes megállapításaiért. Ebben a tanulmányában hét hazai harkályfaj lépének vizsgálata alapján kimutatta, hogy e madarak a kúszó és kopácsoló életmóddal erős munkát végeznek, s ezért a lép az erős vérkeringés folytán fokozottabb fékező hatás kifejlesztésére is szolgál, így a léptoknak jól kifejlett izomzata van, amely a vérkeringést szabályozza. Kutatásaira hamarosan külföldön is felfigyeltek s egymás után jelentek meg ott is hasonló témájú tanulmányai, mint pl. a „*Histologie der Vogelmilz*” (VIII. Ornith. Congr. Oxford, 1934), „*Beiträge zur Histologie der Spechte*” (Compte-rendus du XII-e Congrès International de Zoologie, Lissabon, 1935), „*Von der Nebenmilz der Vögel*” (Compte-rendus du IX-e Congr. Ornith. Int., Rouen, 1938).

Sólymosy László nemcsak a madártan, de a zoológia más területén is végzett tudományos kutatásokat. Ilyen vonatkozású írásai közül megemlíthető az „*Angaben zur Insectivora-, Chiroptera- und Rodenfauna des Komitates Sopron*” (Fragmenta Faunistica Hungarica, Tom. II., 1939), és a „*Cerambycidák Egervár környékéről*” (Folia Etomologica Hung. VI. Fasc. 3–4) c. közleménye. Sokoldalú érdeklődése kiterjedt a

néprajzra is. Így pl. pompás tanulmányt írt „*Adatok a nyomórúd lekötésének módozataihoz*” (Néprajzi Múzeum Értesítője, XXXI, 1939) címmel, amely kiváló etnografusra vall.

1926-tól rendes megfigyelője, majd 1939 óta rendkívüli tagja a *Magyar Madártani Intézetnek*, ugyancsak tagja volt a *Magyar Madártani Egyesületnek* és a *Német Ornithologiai Társaságnak* (DDOG) is.

Elkedvetlenítő hatással volt rá az a körülmény, hogy a háborús események során elpusztult teljes tudományos anyaga: 800 példányból álló madárgyűjteménye, csonttani gyűjteménye, tojáskollekciója számos értékes ritkasággal; úgyszintén a csaknem teljes faunát felölelő bogár-, sáska-, poloska-, pók-, légy- és lepkegyűjteménye. Megsemmisült a teljes tudományos irattára, összes madártani feljegyzése, számos sajtó alá rendezett dolgozata, közte 600 oldalas magántanári disszertációja. Továbbá 20 000 db mikroszkópi metszete is. Tönkrementek 25 éven át folytatott terjedelmes madárgyűrzési jegyzetei, adatai és ezek kapcsán készített munkái.

Újabban már keveset publikált, ami értékes gyűjteményének és kéziratának pusztulásával, valamint azzal magyarázható, hogy kenyérkereső foglalkozása az újkéri mezőgazdasági termelészövetkezetben immár évek óta minden idejét lekötötte. Ezért örömmel értesültünk a közelmúltban történt nyugdíjba vonulásáról, arra számítva, hogy most már teljes odaadással folytathatja tudományos tevékenységét. Sajnos, ebben megakadályozta váratlanul bekövetkezett halála.

A végtelenül szerény, de igen nagy tudású természetbúvár emlékét kegyelettel őrzik szűkebb hazájában, Sopronban és annak környékén élő tisztelői, valamint országszerte a magyar ornitológusok.

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Fábján Lajos: Kisházi Ödön 1909–1975

369 Fábján Lajos: Kisházi Ödön 1909–1975

A századfordulón született Budapesten. Tízéves korában már dolgoznia kellett, hogy segítse családját. Apja korán elhunyt, munkás volt ő is, édesanyja és nevelőapja is. A szerszámesztergályos szakmát tanulta ki. Alig múlt 16 éves és már tagja volt a vasas szakszervezetnek, 22 éves korában lépett be a Magyar Szociáldemokrata Pártba, nincs még 30 éves, amikor a Vas- és Fémmunkások Szövetsége a központi vezetőség tagjává választotta. Nagyon nehéz időkben, a Horthy-korszak rendőrterrorjának idején is következetesen képviselte munkástársai érdekeit a tőkésekkel szemben. A felszabadulás után jelentős szerepet vállalt a közéletben. 1948-ig a vasas szakszervezet főtitkárhelyettese, a Szakszervezeti Tanács elnöke volt, tagja a Szociáldemokrata Párt központi vezetőségének, majd 1952-ig különböző gazdasági tisztségeket töltött be és tagja volt az MDP Központi Vezetőségének és Politikai Bizottságának. A személyi kultusz idején koholt vádak alapján elítélték. 1955-ben rehabilitálták. A Szakszervezetek Országos Tanácsa főtitkárhelyettesévé választotta. 1957-ben nevezték ki munkaügyi miniszterré és ezt a tisztséget töltötte be 1963-ban történt nyugalomba vonulásáig. Ugyanebben az évben a Népköztársaság Elnöki Tanácsa elnökhelyettesévé választották és 1975. április 22-én bekövetkezett haláláig töltötte be ezt a magas állami méltóságot. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottságának 1962-től volt tagja, 1958-tól volt országgyűlési képviselő, tagja volt a SZOT elnökségének, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának és – ami hozzánk, soproniakhoz különösen közel hozta – a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság az Ő elnökletével működött 1962. január 5-én történt megalakulásától. „A Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság életre hívása

újabb lépést jelent Győr-Sopron és Vas megyék idegenforgalmi kulturáltságának fejlődésében” – mondotta a Fertődön tartott alakuló ülés székfoglalójában. Meghatározta a főbb feladatokat is: a soproni belváros háborús rongáltságának megszüntetése, az üdültetés kiszélesítése, a környék szépítése-csinosítása.¹⁽¹⁰⁸⁾ A Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság elnökeként ezután gyakran fordult meg Sopronban. Szinte minden évben itt, a lövéri SZOT-üdülőben töltötte szabadságát, de fáradhatatlan természetéből adódóan azokat a napokat-heteket is rendszeres munkával, a terület adottságaival, a gondokkal, problémákkal való ismerkedéssel. A fertődi ³⁷⁰műemlékegyüttes helyreállítása és idegenforgalmi hasznosítása, a belvárosi műemlék-helyreállítások,²⁽¹⁰⁹⁾ a határövezeti kötöttségek feloldása és a vízumkönnyítések, valamint a balfi gyógyfürdő újjáépítése,³⁽¹¹⁰⁾ a 84. sz. Sopron–Balatonederics közti út kiépítése,⁴⁽¹¹¹⁾ a Fertő-táj fejlesztése,⁵⁽¹¹²⁾ a Fenyves-szálló építése és Sopron vendéglátóipari fejlesztése,⁶⁽¹¹³⁾ Sopron autóbusszellátottságának javítása⁷⁽¹¹⁴⁾ érdekében kifejtett fáradozásai mellett a vezetése alatt álló Intéző Bizottság rendszeresen foglalkozott a nyugat-dunántúli üdülőterület regionális fejlesztésének átfogó terveivel.⁸⁽¹¹⁵⁾ Többszörös egyeztetést követően – melyeknek személyszerint Ő is részese volt – 1967. szeptember 17-én Kisházi Ödön jelenlétében tárgyalta meg a Forradalmi Munkás Paraszt Kormány a nyugat-dunántúli üdülőterület regionális rendezési tervét. Az 1.030/1967. IX. 17. Korm. sz. határozat, valamint az azt kiegészítő 2.051/1967. IX. 17. Korm. sz. határozat a fejlődés új távlatait nyitotta meg Nyugat-Dunántúlról és azon belül Sopron és környéke számára.⁹⁽¹¹⁶⁾ A fertőrákosi kőfejtő közetmechanikai biztonsági munkái, a Fertő-parti út helyreállítása, a nagycenki Széchenyi kastély műemléki rekonstrukciója mellett olyan kérdések is foglalkoztatták, mint a soproni Lövérek gyógyhellyé nyilvánítása, és ennek érdekében az Állami Szanatórium bővítése, a Szabadság körúton új üdülők (Vegyész-üdülő, KPVD SZ-üdülő) építése.¹⁰⁽¹¹⁷⁾ Rendszeresen figyelemmel kísérte az Ő hathatós segítségével életre hívott MTA Fertő-táj Bizottságának¹¹⁽¹¹⁸⁾ munkáját, részt vett annak ülésein, sokat fáradozott annak érdekében, hogy ez a soproniak számára is „titokzatosnak” tűnő tó valóban közkinccsé válhasson. Ismételten tájékozódott a műemlékhelyreállítások helyzetéről, közbenjárt, egyeztetett, segített annak érdekében, hogy Sopron patinás emlékei megóvást, méltó megbecsülést nyerjenek.¹²⁽¹¹⁹⁾ Örömmel állapította meg a Fertődön, 1972. június 16-án tartott jubileumi ülésen: „Lelkesítő feladat volt a három megye¹³⁽¹²⁰⁾ idegenforgalmi értékeinek gondozásán munkálkodni. Úgy érzem, nem voltak hiábanvalók erőfeszítéseink: szélesebb körben hódított teret az idegenforgalmi szemlélet, szépültek, csinosodtak a városok, a falvak. Gyorsabb lett, javult a közlekedés, kiépült egy szerény fogadóbázis és kibontakoztak a fejlődés szélesebb távlatai. Ma már ez a festői szépségű nyugati határvidék minden megkötöttség, korlátozás nélkül felkereshető és valóban közkinccsé vált.”¹⁴⁽¹²¹⁾ A Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság elnöke volt, így került közelebb Sopronhoz, lelkes Sopron-baráttá vált, akit érdekelt a város élete, fejlődése, gondjai, örömei. Elsők között lépett be az újjászervezett Soproni Városszépítő Egyesület tagjai sorába. Szíves segítőkészséggel foglalkozott a város ügyes-bajos dolgaival. Megismerte, megszerette Sopront...

Sopron város Tanácsa 1970. október 28-i ülésén a „PRO URBE SOPRON” emlékérmét adományozta Kisházi Ödönnnek, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa helyettes [371](#)elnökének: „E magas állami funkció betöltése során, mint a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság elnöke városunk fejlesztéséért kiemelkedő tevékenységet fejtett ki. Hathatós segítségadásával városunk fejlesztéséért e magas beosztásban is sokat tesz, hisz gyakori vendége városunknak, akinek jószándékú segítségéért ezúton kívánjuk elismerésünket kifejezni. A soproni törekvések támogatásával hozzájárult a Hild János-érem odaítéléséhez.”[15\(122\)](#)

Nagybeteg volt már, de osztályához mindvégig hűséges, emberséges munkásszáve utolsó dobbanásáig féltő gonddal figyelte a közélet eseményeit. Március 27-én a Kútvölgyi úti kórházban beszéltem Vele utoljára.[16\(123\)](#) A Párt XI. Kongresszusáról szöött, mely távollétében a Központi Bizottság tagjai sorába választotta: „Szép feladatok várnak az idegenforgalomra, jobb lesz az élet, egyre többen és többet üdülhetnek, kirándulhatnak az emberek és Sopron látogatóinak a száma is tovább emelkedik” – mondotta, majd hozzátette: „persze ennek érdekében még jobban, és többet kell dolgoznunk.” Április 21-én ismét fel akartam keresni, de akkor már a gyógyíthatatlan kór pusztító fájdalmaitól a jótékony önkívület ragadta magához, majd egy nappal később a déli órákban csendesén elhunyt. Április 28-án Budapesten, a Mező Imre úti temető Munkásmozgalmi Panteonjában nagy részvét mellett helyezték örök nyugalomra.[17\(124\)](#)

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmái a két világháború között (1919–1945).

Hiller István: A soproni egyetemi hallgatók mozgalmái a két világháború között (1919–1945). Sopron, 1975, 218 lap

(A Soproni Szemle kiadványai. Új sorozat 8. sz.)

A Sopron várossá nyilvánításának hétszázados jubileumára készült kiadvány a „Fejezetek a soproni egyetem történetéből” alcímet viseli, tehát egyetemtörténetet ígér. Valójában jelentősége túlnő a saját maga által megszabott műfaji kereteken. Nemcsak olyan értelemben, hogy a fejezetek végül is szinte hézagtalan összefüggő egyetemtörténétté sűrűsödnek, hanem abban az értelemben is, hogy e tanulmány témájánál fogva élesen mutatja azokat a „varratokat”, amelyekeken keresztül a helytörténet az országos, ez pedig az európai történetbe kapcsolódik, lehetővé téve így egy történeti folyamat sokoldalú, az általános, különös és egyedi vonások egységében történő ábrázolását.

Ami az olvasót elsősorban megragadja, az a dokumentáció bősége, mondhatnám szinte teljessége. A könyv feltár minden, témája szempontjából fontos forrást: hazai és külföldi sajtó- és folyóiratanyagot, monografikus feldolgozást és visszaemlékezést, dokumentumkiadványt és szinte a teljességet kimerítő gazdagsággal a levéltári anyagot, az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Irattárának anyagát. Feldolgozását [372](#) szélesen és mélyen ágyazza, olyannyira, hogy könyvét a rokon témákkal foglalkozók is forrásként használhatják. Jellemző példa erre, amikor a soproni ifjúságnak a népszavazási tevékenységével kapcsolatban sűrű másfél oldalon keresztül közli a soproni népszavazás irodalmát (213–214. l. 222. jegyzet). Külön érdeme a jegyzetanyagnak, hogy a különböző forrásanyagot nemcsak közli, hanem kritikailag is megrostálja, értékeli, úgyhogy nem csupán a források részadataival, de maguknak a forrásoknak jellegével, értékével is tisztába jön az olvasó. A jegyzet máskor néhány jellemző szóval egész kis portrét kerekít, mint pl. Zadraveczi tábori püspök esetében (210. l. 175. jegyzet).

A könyvben Sopron város és Nyugat-Magyarország története zárja magába az egyetem történetét. A soproni egyetem elődjét, a Mária Terézia által 1770-ben alapított selmeci bányászati, majd erdészeti főiskolát az első világháború vihara sodorta a Felvidékről Nyugat-Magyarországra. A város és a főiskola találkozása a baljóslatú előjelek ellenére is szerencsésnek bizonyult: a főiskola a városban otthonra talált, a város pedig a főiskolában ismert, európai hírű intézményt kapott, amely Sopront egyetemi várossá emelte. Történt ez olyan tragikus helyzetben, amikor a város hinterlandja, a mai Burgenland elvesztésének tudatában keservesen kereste helyét a nap alatt. Új hivatását az egyetem segítségével az ipari mellett a tudományos fejlődésben találta meg. Az egyetemi város gravitációja vonzotta Sopronba a különböző országos jelentőségű tudományos és kutatóintézeteket. Az egyetem és a város fejlődése tehát 1918 végétől egészen napjainkig párhuzamosan haladt.

Ennek a fejlődésnek 1919–1945 közé eső szakaszait világítja meg a tanulmány. Ha a Selmezbányáról Sopronba költözött hallgatók azt hitték, hogy sikerül elhúzódnia a történelem vihara elől, ebben a feltételezésükben alaposan csalódnia kellett; hiszen Sopronban a városi, a nyugat-magyarországi, az országos, sőt a nemzetközi politika nem kisebb viharzónájába kerültek. Milyen volt a Sopronba átlátható és ott mihamar gyökeret vert új közösség? A tanulmány sokoldalú, elmélyült szociológiai, politikai és ideológiai jellemzést ad róla. A hallgatóság szociális összetétele demokratikusabb volt az országos – különösen a fővárosi – átlagnál: túlnyomó többségét értelmiségiek és munkások, parasztok leszármazottai alkották. (Az utóbbiak aránya az erdészeti karon 22,2, a bányászati pedig 34,9% volt). Hasonló összetételű lehetett – nem közöl származási statisztikát a könyv – a tanári kar is: liberális demokrata állásfoglalása – magas tudományos szintjéről itt nem beszélve – erre enged következtetni. Másképp nehezen lehetne megérteni azt az összhangot, amely a hallgatóság és a tanári kar magatartásában olyan következetesen érvényesült mind a forradalmi, mind az ellenforradalmi időkben. Ez a társadalmi bázis és politikai magatartás magyarázza, hogy a soproni hallgatóság soraiban az ellenforradalmi

irányzatok mindig kisebbséget alkottak (37. l.). Nem jöttek létre önálló karhatalmi alakulatok (67. l.) sem, és a különböző szélsőjobboldali szervezetek, bajtársi egyesületek (MOVE, ÉME, Turul stb.) sohasem tudták megtörni a nagy múltú s általában pozitívan működő Ifjúsági Kör monopóliumát (10–12. l.).

A tanulmány aprólékosan pontos képet ad a soproni ifjúság ideológiai arculatáról is. A legfeltűnőbb színfolt ezen a hazafias és a nacionalista vonások keveredése. A hallgatóság heves gyűlöletet érez az igazságtalan, rabló, imperialista trianoni békeszerződés iránt, de ezzel nem tud igazi demokratikus alternatívát szembeszegni. Így igaz hazafisága nacionalizmusba, sovinizmusba süllyed (73–74, 76, 78, 90, 105, 133. lap). A megoldást nem egy nemzeti demokratikus Magyarország létrehozásában látja, hanem Nagy-Magyarország visszaállításában. Ez a hamis meggyőződés sodorja a nyugat-magyarországi felkelésbe, a királypuccs idején a király táborába, majd a soproni népszavazás céljában nem, de módszereiben annál inkább kifogásolható küzdelmeibe. Az 1920-as évek elején elkövetett nacionalista bűneit azonban ez az ifjúság a későbbi évtizedekben, különösen a második világháború éveiben nagyrészt levezekelte náci- és Volksbund-ellenes fellépéseivel, amelyek mögött nemzeti demokratikus program állott.

Ami az ideológiának szociális, politikai elemeit illeti, a szerző nagy mértéktartásról tesz tanúságot, amikor hangsúlyozza: a főiskolásoknak a Tanácsköztársaság melletti [373](#) állásfoglalását, aktív fegyveres fellépését éppoly kevésbé lehet ideológiailag teljes mértékben tudatosnak, a szocialista meggyőződés félreérthetetlen bizonyítékának tekinteni, mint az ellenforradalmi korszak kommunistaellenes frazeológiájának feltűnését (97. l.) harcos antikommunizmusnak. A könyv elmélyülten foglalkozik az antiszemitizmus soproni jelentkezésével, ill. inkább: kísértetével. Megállapítja, hogy az antiszemita kilengések Sopronban sosem vertek olyan nagy hullámot, mint más vidéki vagy különösen a fővárosi egyetemeken. Ennek okát a tanulmány a hallgatóság demokratikus összetételében és a tanári kar szabadelvű politikai meggyőződésében jelöli meg, és elveti azt a felfogást, mintha az antiszemita mozgalmak hiányának oka egyszerűen a zsidó hallgatók hiánya lenne. „Az igazság az, – írja –, hogy mindig és minden időszakban voltak zsidók a főiskolai hallgatók között, még az üldözés éveiben is” (166. l.). Ez kétségtelenül igaz. A mennyiségi szempontot azonban véleményünk szerint mégsem lehet teljesen kihagyni az okok láncolatából. A könyvben közölt statisztikai adatok szerint a zsidó hallgatók száma a soproni főiskolán az 1920-as évek közepéig sohasem haladta meg az ötöt akkor, amikor a hallgatóság összlétszáma legalább negyedfélszáz volt (165. l.). Ez az 5 fő a hallgatóságnak még másfél százalékát sem teszi ki (1,4%). Ezzel szemben az ugyancsak Felvidékről menekült és Pesten ideiglenes otthonra találó pozsonyi egyetemen az 1920/21. tanév első felében a hallgatóságnak majdnem a fele, szám szerint 192 fő zsidó származású volt. Az eltérő számbeli viszonyok egész természetesen más kifutó pályát adtak az antiszemita mozgalmaknak Sopronban és Pesten anélkül, hogy jellegüket alapvetően megváltoztatták volna. Az igazságtalanság igazságtalanság akkor is, ha csupán kevés embert sújt. Hogy az üldözöttek mennyire üldözőik fölé magasodtak, és a hazából való József Attila-i számkivetettségnek milyen sikoltóan őszinte hangján tudtak megszólalni, erre vonatkozólag a könyv egy páratlanul szép dokumentumot idéz, egy Sopronból elüldözött zsidó hallgató édesapjának a rektorhoz intézett 1924. évi levelét (171–172. l.).

A könyv gazdagítja, finomítja, olykor helyesbíti ismereteinket mind az egyetem, mind a város, mind az ország történetére vonatkozólag. Meggyőzően ábrázolja azt a folyamatot, melynek során az ifjúság szociális és politikai szempontú passzivitását (Selmecbányán) egyre erősödő aktivitás váltja fel Sopronban. A későbbi ellenforradalmi korszak jó és rossz szándékú ferdítéseivel szemben kimutatja, hogy a soproni főiskolai ifjúság teljesen önként, minden kényszertől mentesen állt be a Vörös Hadseregbe, és vett részt pl. a nagycenki ellenforradalmi felkelés leverésében. A forradalom katonai ereje óvatosságra, a kivárási taktika alkalmazására kényszerítette az ellenforradalom fegyveres erőit, úgyhogy Sopronban nem fegyveres harccal

– mint korábban állították –, hanem harc nélkül ment végbe a hatalomátvétel (23–28. l.).

A Vörös Hadseregbe önként léptek be a hallgatók, az ellenforradalom viszont katonai behívóval kényszerítette őket karhatalmi alakulataiba (67. l.), bár a szolgálatban a továbbiakban szerepet játszottak az anyagi előnyök, a diáknyomorból való menekülés vágya. A tanulmány tanulságos képet rajzol a diáknyomorról, elsősorban szubjektív megnyilatkozások tükrében (63–66. l.). Erősíteni lehetett volna a színeket az objektív tényekkel, az élelmiszerhiánnyal, drágasággal, jövedelmhiánnyal, hiszen az erre vonatkozó adatok rendelkezésére álltak a szerzőnek (207. l. 101. jegyzet). A fehérterrornak az igazolási és fegyelmi eljárás során alkalmazott módszerei általában megbuktak a hallgatók és tanárok szolidaritásán és az 1920. évi tavaszi főiskolai sztrájkban kibontakozó ellenállásán. Ez magyarázza a főiskolai terror viszonylag enyhe, nagyobb áldozatokat nem követelő lefolyását, ami valóban egyedülálló jelenség.

A könyv érdekes, általános történeti szempontból is jelentős fejezeteket szentel a főiskolásoknak a nyugat-magyarországi felkelésben, második királypuccsban és soproni népszavazásban való részvételének. Ennek motivációs bázisát a nacionalizmussal keveredett hazafias felháborodásban jelöli meg a könyv. Bár a nacionalizmus kétségkívül tényleg és zsákutcába vitte a hazafias szándékú mozgalmat, ez utóbbinak mégis volt annyi ereje, hogy távol tartsa a hallgatókat a szélsőjobboldali különítményektől és az ezek által elkövetett atrocitásoktól. Ez a magatartás nyilatkozott meg a főiskolásoknak Héjassal való szembenállásában és a karlista Ostenburghoz való csatlakozásában [374](#)(78, 80, 82, 95. l.), ami a két rossz közül mégis a „kisebbik rosszat” jelentette. Negatív következménye természetesen ennek a választásnak is volt, hiszen belesodorta a hallgatókat a második királypuccsba, amelyben ők valóban csak a statisztika szerepét játszották (104–112. l.).

A soproni népszavazás osztrák és magyar részről annyit vitatott kérdésében a könyv helyes elvi álláspontot foglal el, és ezt az események kusza rengetegében sem téveszti szem elől. Először is valóságos értékére szállítja le a bandavezérek hengegését, miszerint az ő felkelésüknek lenne köszönhető Sopronnak és környékének megmaradása Magyarországnál. Ez utóbbi sokkal inkább a nagyhatalmi érdeellentétek folyománya és a közép-európai befolyásra törekvő olasz politika taktikai sikere volt. A szerző nem tagadja a népszavazás előkészítése és végrehajtása körüli szabálytalanságokat magyar, de osztrák részről (Ödenburger Heimatdienst) sem, és témáját illető részletességgel tárgyalja a főiskolások – erőszaktól sem mentes – rendfenntartó, szervező és propagandatevékenységét a népszavazás idején (113–125. l.), valamint ennek eltérő megítélését a szakirodalomban egészen napjainkig (127–140. l.). A – hangsúlyozzuk – mindkét részről elkövetett szabálytalanságok ellenére a szerző azon a véleményen van, hogy a népszavazás lényegében helyesen tükrözte Sopronnak és környékének akaratnyilvánítását. Így ír: „A valóságban Nyugat-Magyarország ezen urbanizált központjában (ti. Sopronban *B. B.*) a magyar befolyás – amelyik a történelmi tradíciók erős kohéziós érzésére is tudott támaszkodni – erősebbnek bizonyult az ellentábornál. Ez a magyarázata, hogy a vidéken – ahol egyébként a szabadcsapatok terrorja nem volt kisebb, sőt – az Ausztriához való csatlakozás hívei kaptak többséget. Meg lehet állapítani, hogy Sopronban erősebb volt a magyar pozíció” (139. l.). A népszavazás eredményét tehát nem a terror determinálta – különben a vidék hogy szavazhatott volna túlnyomórészt Ausztriára –, hanem a terrornál egy sokkalta nagyobb erő, az asszimiláció, amely magyarosította a városi német polgárságot, de megtorpant a paraszti tömegek előtt. Így végső soron nemcsak Magyarország, hanem Ausztria számára is elfogadható és meggyőző lehetett a népszavazás eredménye. Ennek ellenére sem következett be olyan gyorsan és teljesen az osztrák–magyar határon a „kölcsonös fegyvernyugvás” és jószomszédság, mint ahogy ezt könyvünk – egy másik műre hivatkozva – állítja (139–140. l.). Még a határkérdés sem zárult le 1922. január elsejére (149. l.), hanem csak 1922 szeptemberére, amikor a Népszövetség Tanácsa a trianoni békeszerződés, a

velencei jegyzőkönyvek és a Határmegállapító Bizottság 1922. évi döntése alapján szentesítette az új osztrák–magyar határvonalat. De nem tűnt el a burgenlandi kérdés mint kétoldali revíziós probléma sem a diplomácia, sem a közvélemény szintjéről egészen 1945-ig, sőt még azon is túl 1947-ig, a párizsi békeszerződésig, mint ezt az osztrák–magyar kapcsolatok diplomáciai aktái bizonyítják.

A soproni egyetemi hallgatóknak a népszavazást követő mozgalmával kevesebb, de nem kevésbé érdekes fejezet foglalkozik. Tanúságuk szerint az ifjúság és a rendőrség között – legalábbis az 1920-as évek közepéig – meglehetősen feszült volt a viszony, és napirenden voltak az összetűzések. Ezeknek alapvető oka nyilván az új helyzetbe való beilleszkedés nehézségei voltak, amelyeket fokozott az ifjúságnak régi selmeci szokásaihoz való ragaszkodása, színezett egyfelől az ifjúságnak a nyugat-magyarországi felkelésben és a soproni népszavazásban vitt szerepéből táplálkozó kiváltság-tudata, másfelől azonban szociális összetételéből következő demokratikusabb beállítottsága is. Nem volt mélyebb politikai motívuma a hallgatóság és a Szociáldemokrata Párt 1923. jún. 3-i soproni összeütközésének sem a város szociáldemokrata – később kommunista – képviselőjének, dr. Hébelt Edének beszámoló gyűlése alkalmából. Az egészet inkább Kittel Ferenc párttitkár taktikátlan fellépése váltotta ki, amit szükségtelenül felduzzasztott az incidensben részes Farkas István szociáldemokrata képviselő interpellációja. Az egyetemeket időnként lökészerűen elárasztó antiszemita hullám 1920–1933 között a soproni egyetemet sem kerülte el, de szemmel látható ezeknek a megmozdulásoknak külső eredete, másodlagos jellege és mindebből következőleg enyhe lefolyása a többi egyetemen dühöngő antiszemita terrorhoz képest.

375A soproni egyetemi ifjúság két világháború közti mozgalmainak legpozitívabb része egyes hallgatók részvétele a kommunista diákmozgalomban, ami főként kommunista sajtóanyag terjesztésében nyilvánult meg (159–161. l.), továbbá az egész ifjúság szervezett ellenállása a nyilasokkal, nációkkal és főként a Volksbunddal szemben. A Volksbund-ellenes mozgalom megnyilvánulási formái a következők voltak: a volksbundista hallgatók bojkottálása és ezúton az egyetemről való eltávolítása, ami ellen a német követség hiába tiltakozott, majd az Ifjúsági Kör szervezésében utcai felvonulások és tüntető ünnepségek az országzászlónál, különösen 1942 márciusának első felében, aztán a kurucdombi munkáscsoport és az ún. olaj-estek szociális és politikai tevékenysége és nem utolsósorban a Soproni Magyar Szövetség változatos és találékony aktivitása. Az antifasizmus ugyan nem jutott el a fegyveres ellenállásig, de állandóan motiválta a soproni egyetemi hallgatók és tanárok magatartását, sőt halálos áldozatokat is követelt soraikból, a két Ferenczi-testvér (János és Sándor), Neumann János, Csaszlava Jenőné és Faulwetter Ernő személyében. Nagyon egyetértünk a szerzőnek azzal a felhívásával, hogy mielőbb részletesen fel kell dolgozni a soproni egyetemi ifjúság antifasiszta harcának történetét, folytatva ezzel a háború utáni dicséretreméltó, de sajnos félbemaradt kezdeményezést (189. l.). Egy ilyen feldolgozásnak haszna nem csupán a soproni egyetemi ifjúság mélyebb megismerése lenne, hanem egyben a hazai magyar–német kapcsolatok objektívabb szemlélete is. Ez előreláthatólag megszabadítana bennünket az olyan, a történeti valóság megismerését és a népek kiengesztelődését, barátságát egyaránt gátló téves egyenlősítéstől, mint németség = fasizmus, Volksbund = magyarországi németség. A soproni egyetemi hallgatók, úgy látszik, még a második világháború tragikus éveiben sem estek bele a csapdába – aligha függetlenül a soproni német környezet hatásától –, amikor kiüldözték ugyan egyetemükről a fasiszta mentalitású, magyarellenes volksbundista hallgatókat, de ugyanakkor befogadták, sőt elbujtatták az üldözött demokratikus érzelmű, magyarbarát német biológus adjunktust, dr. Hermann Reisingert (184–187. l.).

A könyv értékét fokozzák a gondosan összeválogatott, jelentős részben először közölt fényképek, plakát-, nyomtatványképek, iratfakszimilék, az esztétikus külső, nemkülönben a gondos nyomdász munka, amelynek igazán csak néhány szépséghibája akad (pl. a sarok összekeveredésében: 13., 149., 197. l.). A

nyugat-magyarországi kérdés irodalmában egy újabb alapvető mű született.

Bellér Béla

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Bellér Béla: Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása.

Bellér Béla: Az ellenforradalom nemzetiségi politikájának kialakulása. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 290 lap

Bellér Béla a magyarországi nemzetiségi kérdés, ennek keretében pedig a német kisebbség történetének egyik legjobb szakértője. Most megjelent könyvének gerince is az ellenforradalmi korszak első éveinek német kérdése, amely egyúttal sikeresen megvédett kandidátusi értekezésének tárgya volt.

A szerző munkája bevezetésében összefoglalja a Magyar Népköztársaság és a Tanácsköztársaság nemzetiségi politikáját, több új adattal és meglátással. Talán a Peidl-kormány eseményeit is ide kellett volna iktatni, hiszen a Berinkey-kormánynál is még erősebben balra állott.

Az első fejezet „A keresztény kurzus nemzetiségi politikája (1919–1920)”. A magyar forradalmak katonai, kül- és belpolitikai és nem utolsósorban gazdasági bukása lényegében az őszirózsás forradalom előtti rendszer restaurációját hozta magával, amely azonban nem ignorálhatta a megváltozott idők sem. Meghagyta a Peidl-kormány által újra felállított Nemzetiségi Minisztériumot, betöltve azt dr. Bleyer Jakabbal, aki a budapesti tudományegyetem német tanszékének vezető tanára volt. Az ő érdeme a 4044/1919 M. E. sz. rendelet, amely a nemzetiségi kérdésnek nyilvánvalóan korszerűbb megoldása lett volna, mint a kiegyezés után kiadott nemzetiségi 376törvény, föltéve, ha be is tartják. A román megszálló hatóságok azonban nemcsak ennek, hanem a Friedrich-kormány más rendeleteinek a kinyomtatását is megvétózták, ezért nem jelenhettek meg idejében a Budapesti Közlönyben. Ebben a fejezetben van szó a szlovák, ruszin és német (ennek keretében külön a burgenlandi) kérdéstről is. Bleyer miniszter leköszönésével zárul a fejezet.

A második fejezet címe „A keresztény kurzus nemzetiségi politikájának felszámolása (1921–1922)”. Az ellenforradalmi kormány csalódott abban a feltevésében, hogy a trianoni békeszerződés előbb-utóbb a breszt-litovszki és a bukaresti béke sorsára jut és területeket szerez vissza. A nemzetiségi minisztériumra nem volt olyan életbevágóan szüksége és visszatért a magyarosító politikájához. De egyetlen nemzetiségi származású embernek sem vették el kisajátítás címén vagy más ürüggyel a vagyonát és a rendszer nem volt sovínisztább, mint a francia demokrácia a bretonokkal és baszkokkal szemben. Bleyer távozása után a nemzetiségi miniszter teendőit a mindenkorai külügyminiszter vette át (legutoljára gróf Bánffy Miklós töltötte be ezt a funkciót), a felszámolás kapcsán pedig hatáskörét részben a külügyminisztérium, részben pedig a miniszterelnökség hatáskörébe utalták. Ebben a fejezetben van szó Burgenland Ausztriához csatolásáról és a soproni népszavazásról is, sok új, eddig nem publikált akta felhasználásával.

Az utolsó fejezet „A bethleni konszolidáció nemzetiségi politikájának kialakulása (1923–1924).” A szerző itt már nem foglalkozik a ruszin kérdéssel, de a lengyelországi szlovák emigráció történetének lezárása után teljesen a hazai németiség és a Bethlen-kormány nemzetiségi jogalkotása felé fordul, majd a Volksbildungsverein (Magyarországi Német Népművelődési Egyesület) szervezésének kezdeteit ismerteti.

Ez elé egyes alsóbb hatóságok sovínisza magatartása gördített akadályokat.

Az olvasó a „Kitekintés” alapján tájékozódhat a magyarországi nemzetiségek 1924–1938 közti történetéről. E korszak feldolgozására nyilván a szerző volna a leghivatottabb. Valamivel többet kellene foglalkoznia a szlovák és a délszláv kisebbségekkel is. Nemcsak a szlovák szeparatista emigráció érdekel minket, hanem pl. az is, miért bukott meg Békéscsabán a Romániához csatolást vagy Baranya–Bácskában az ottani németek közt a burkolt szerb annexiót népszerűsítő propaganda.

A könyvben szereplő számos történelmi személy közül legkiemelkedőbb dr. Bleyer Jakab alakja: német részről többé-kevésbé renegátnak, magyar nacionalisták pedig – részben – nagynémetnek tartották. Azok közé a hazai németek közé tartozott, akik Burgenlandot meg akarták menteni. Élete vége felé Bajcsy-Zsilinszky támadta. Ennek feldolgozása nagyon érdekes téma volna. Mindenesetre tiszteletre méltóbb személyiség, mint a másik oldalra átnyergelt Rudolf Brandsch (magyargyűlölő erdélyi szász, a medgyesi határozat értelmi szerzője, 1931-ben Romániában kisebbségi alminiszter), akinek a német birodalmi Külügyi Hivatalhoz intézett, 1919. június 12-én kelt jelentése a nyugat-magyarországi kérdéstről jellemző rá nézve (lásd Wulff Schmidt–Wulffen: *Das Deutschland und die deutsche Politik 1918–1921*, *Österreichische Osthefte* 1969, 5, 271–272; Iorga „jó romának” nevezte Brandschot, az erdélyi szász Volksrat viszont az összes szász népi szervezetből kizárta...).

A szerző által felhasznált források közül C. A. Macartney „Hungary and her successors 1919–1937” c. munkára kívánok reflektálni azzal, hogy én a soproni népszavazás értékelésében Macartneytől függetlenül jutottam hasonló megállapításokra. Macartney nem egyoldalúan magyarbarát, de tárgyilagosabb, mint Seton Watson (Scotus Viator) és Wickham Steed.

Fogarassy László

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Kókay György: A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772–1849.

377 Kókay György: A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772–1849.
Akadémiai Kiadó, Budapest, 1975, 925 lap
(A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 2
. Szerkesztik Vargha Kálmán és V. Windisch Éva)

1972-ben jelent meg a nagy jelentőségű vállalkozás első kötete, (a SSz. 1973-as évfolyamában ismertettük) és már előttünk fekszik az új rész, terjedelemben is egyharmaddal vastagabb az első résznél.

A kötet szerkesztője Kókay György irodalomtörténész; a bevezető jelzi, hogy „Az általános rész kialakításához Szauder József nyújtott jelentős szakmai segítséget.” Az anyaggyűjtésben, előkészítésben több mint tíz munkatárs vett részt, külön fontosnak tartjuk a névmutatót szerkesztő Szondi Béla nevének kiemelését. Még nem hívjuk a kézikönyvet szerkesztője szerint, bár ez valószínűleg a használat során bekövetkezik – „majd megnézem a Kókayban” – máris biztos, hogy gyakran forgatott kézikönyvvel ajándékozott meg mindnyájunkat az Akadémiai Kiadó. Külön jelentősége van e kötetnek a Soproni Szemle olvasói, szerzői számára, hiszen segít számba venni az eddig elvégzett munkát, és figyelmeztet számos vonatkozásban a feladatokra is. A kötet használói előtt kirajzolódik, milyen előmunkákat végeztek el

Sopron és a Soproni Szemle szakírói, és mi az elvégzendő munka, ha valaha össze akarjuk állítani Sopron irodalomtörténeti fejlődésképét. A már említett bevezető tájékoztat arról, hogy a második kötet felépítésében eltér az elsőtől. Először megtudjuk, hogy a kötet az irodalomtudomány és nem a kor irodalmának bibliográfiája. Nem terjed ki a nem tudományos igénnyel készült kiadásokra, és mellőzi a kéziratos források és tanulmányok számbavételét. Ez általában helyes elv, de nem lett volna haszontalan a kor íróit gyakran említő Ribay György kéziratát, historia litteraria-adatgyűjtését megemlíteni (Evangélikus Levéltár) vagy Toldy Ferenc írói életrajzi anyaggyűjtését (Akadémiai Könyvtár-Kézirattára).

Sokszorosán igazolható a kötet álláspontja, amivel felveszi az általános részbe a korra vonatkozó művelődéstörténeti és publicisztikai irodalmat. Az 1772-től egyre élénkebbé váló magyar irodalmi élet is jobban közelíthető meg azáltal, hogy a kötet feldolgozza az egykorú cikkeket, publikációkat. Ha csökkentett mértékben, de ez a kötet is rendszerint felveszi a Regnum Hungariae területén működött egykorú, nem magyar nyelvű írókat is. Ez Sopron vonatkozásában feltétlenül indokolt, hiszen így helyet kap a kötetben Bredeczky Sámuel, és a következő kötetben kell címszót kapnia az itt csak egy adattal, Petőfi-fordítóként szereplő Kolbenheyer Mórnak.

Az Általános rész alfejezetben foglalja össze a segédkönyvek, összefoglaló munkák jegyzékét, az irodalom elvi és elméleti kérdéseit, újabb alfejezet pedig az irodalmi műfajok, kifejezőeszközök elméletét és történetét. E fejezetben szerepel pl. Mollay Károly tanulmánya Bors Sámuel magyar nyelvpályázatáról 1825-ből. Azonban különösen gazdag soproni, Sopron megyei vonatkozásban a következő két alfejezet, így figyelemre méltó a 4. Az irodalmi folyamat története alfejezet memoárok és naplók címszáva, az egyes városok és tájak az irodalomban címszónak Sopron fejezete is van. Itt kellett volna megadni az 1925-ben megjelent Civitas fidelissima kiadvány Berecz Dezső tollából írt kis fejezetét, Sopron a magyar irodalomtörténetben (106–114), mely vázlatos összefoglalás ugyan, és a részleteket jobban ismerjük már, de teljesebb rövid összefoglalásunk azóta sincs. (Ez is mutatja, hogy 50 év múltán el kell készülnie a város irodalmi múltját, életét összefogó történeti vázlatnak!)

Leggazdagabb a mi szempontunkból az 5. fejezet. Az irodalmi élet és keretei alfejezet, ez kitér Sopron irodalmi életére, a Magyar Társaság történetére, beszél a helyi nyomdákról, színházügyről, a város könyvtáiról. A színház-történeti címszónál természetesen szerepel Eszterháza (Fertőd), a nyomdatörténetinél pedig természetesen Kismarton is. A kölcsönkönyvtárak, olvasókabinetek címszó említi Németi Mihály olvasókabinetjét Sopronban (Mindenek Gyűjtemény 1790), nincs szó azonban [378](#)Pfundtner Mihály XVIII. századvégi olvasókabinetjéről, sem a soproni Casino-egylet 1843-as könyvtárjegyzékéről, az utóbbi címlapját Gantner Antal A Régi Sopron c. könyve is közli. Ez az egyébként nem szereplő könyv számos fontos művelődéstörténeti adatot foglal össze. Hiába kerestük Csatai Endre fontos cikkét a korai soproni naptárakról (SSz. 1939, 93), amely rövid, de adatban gazdag írás. Feladatainkra figyelmeztet, hogy a soproni nyomdászat múltjában oly fontos Siess-családról nem áll még rendelkezésünkre elemző tanulmány. Az irodalmi élet és keretei alfejezetben pedig hiába keresnénk a Sopronban 1779–1787 között megjelent „Wochenschrift für die Liebhaber der Geschichte” c. folyóiratot az elemzett folyóiratok, hírlapok jegyzékében, mert eddig ennek feldolgozására még nem került sor.

Fontos lenne figyelmet fordítani a jozefinista időszak soproni cenzorára, Fodor Jánosra, az ő listáival ugyanis bizonyára bővülne a korszak soproni könyvkiadásának jegyzéke.

A bibliográfia személyi részéről elmondhatjuk, hogy rendkívül gondos, a soproni vonatkozások nagymértékben követhetők.

Csatkai Endre szétágazó munkásságát minden területén követi a bibliográfia, számos írással szerepel színháztörténet és nyomdatörténet vonatkozásában is, az egyes írók soproni kapcsolatainak feldolgozásában pedig úttörő része van. Mindez jól lemérhető, azonban nem utal bibliográfiánk arra, hogy Csatkai Endre és László Ernő egyazon személy, az utóbbi név alatt is 3 tétel szerepel. (Az álnévre vö. Környei: Csatkai Endre irodalmi munkássága SSz. 1971, 66, 145)

Számos soproni vonatkozásban fontos író kapott önálló címszót. Így pl. Bors Sámuel (nevével Mollay Károly két tanulmánya szerepel) vagy Bredeczky Sámuel, akiről az utolsó tanulmány, Leitner József írása 1938-ban jelent meg a Soproni Szemlében. Gamauf Teofil nem kapott önálló címszót. Egyszer Kis Jánosról szóló feljegyzéseivel szerepel, majd közli a bibliográfia Fried István írása címét, Toldy Ferenc feljegyzéseit Gamaufról. Hiányzik viszont Hamar Gyula: Régi soproni tudósok című írása, mely azt igazolja, hogy Gamauf valóban „hangyaszorgalommal kutatót” és a Denkwürdige Begebenheiten egy kötete, melyben a soproni tudósoknak ez az összeállítása van, véletlenül Sopronban maradt. Hiányzik Hamar másik kis cikke is Gamauf földrajzkönyvéről de valójában ideillik Literáti Nemes Sámuel rablóhadjárata tanulmányom is (SSz. 1969, 84), mely a tudóshagyaték Sopronból történt elkerülését vázolja, és Gamauf munkamódszeréről szól az Ismeretlen soproni operaelőadás színlapja 1811-ből c. írásom, utóbbi megjelenése időpontja miatt sem kerülhetett sorra (SSz. 1972, 245). A bibliográfia 771. lapján viszont nincs Gamaufról cikk, talán Berczik Árpád Toldy és Gervinus(!) írása tévesztette meg a mutató szerkesztőjét.

Annyi kétségtelen, hogy egy teljes Gamauf pályakép összeállításának feladatával szembe kell nézni, másrészt bizonyos írások ilyen címszó alá történő felvétele már csak egy annotált bibliográfiának lehetne a feladata.

Azt szeretnénk, hogy a Soproni Szemle teljes anyagát elemző, annotált bibliográfia dolgozza fel. Ez egy folyóirat harminc évfolyamának esetében nemcsak elképzelhető, hanem szükséges is. László Ernő, azaz Csatkai Endre folyóiratunk 1966. évfolyamában jelentette meg A „franciás” iskola tagjai és Sopron című írását. E címet bibliográfiánk nem veszi fel, viszont mennyivel többet jelent, ha azt is tudjuk, hogy e cím foglalja össze Barsay Ábrahám és Harka, Ányos és a soproni erdők témát, továbbá szól Báróczy Sándor és Bessenyei György soproni útjairól. Említi a tanulmány Harsányi Sámuel, D’Arnaud Érzékeny meséi fordítóját, aki „ez iskola egyik igen szerény tagja” – mondja Csatkai. Bár a testőrírók jelentős része szerepel kézikönyvünkben, Harsányi nem kap önálló címszót, pedig Szinnyey életrajzgyűjteménye (IV. 480) összefoglalja legfontosabb adatait. A hajlékony nyelvű, jó stílusú fordítás ismeretében megkockáztatjuk, hogy az igen szerény tag minősítésnél szerzőnk többet érdemel.

Az annotálás szükségességét további példák sorával igazolhatjuk, említhetjük Emresz Károly tanulmányát az egykori evangélikus líceum neves diákjairól (SSz. 1969, 250), az anyag igazán annotálva válik érzékelhetővé.

Bő irodalmat ad bibliográfiánk a Soproni Magyar Társaságról, viszont feladatainkra figyelmeztet, hogy az egyik alapítóról, Németh Lászlóról utoljára a Tudományos 379 Gyűjtemény 1826-os évfolyamában írtak; Potyondi Lászlóról, Hrabovszky Istvánról és Halasy Mihályról viszont ennyi sem áll rendelkezésre. Ugyanígy keveset tudunk Zigány Jánosról (1772–1809), aki Berecz Dezső említett tanulmánya szerint útirajzokkal tűnt fel.

Petz Lipótról, a múlt századi német nyelvű soproni íróról, műfordítóról is szívesen látnánk több adatot. Bibliográfiánk a Fáy András fejezetben idézi Pukánszkyne tanulmányát kettőjük levélváltásáról. A Reclam

Universum sorozatban sokáig Petz fordításban jelentek meg Shakespeare-fordítások, Sopron többnyelvű irodalma vonatkozásában Petz munkássága fontos jelenség! Artner Terézia kapcsán legfrisebb publikációként Pausz Gabriella 1917. évi disszertációját említi az irodalom fejezet, számunkra fontos Csatkai 1940. évi írása, mely a költőnő harkai dialektusban írt versét említi, továbbá kapcsolatát Weigl József operaszerzővel és Beethovennel (SSz. 1940, 383).

Sopron színházi élete címszónál feltétlenül hiányoljuk Vatter (Vértes) Ilona Sopron német nyelvű színjátszásáról szóló munkájának elhagyását. Itt lenne helye Berecz Dezső Sopron színházi gyűjteménye írásának is (SSz. 1944, 97). A cím szerint kevésbé fontosnak látszó írás fontos tények sorát foglalja össze, összegyűjtötték színháztörténeti kiállításra a színház ősenek 1769. évi alaprajzát, az 1841-es épület ábrázolását, a Városi Múzeum pedig átengedte korai színlapgyűjteményét, így egy 1810. évi, selyemre nyomott színlapot is, Berecz Ábel gyűjteményéből Blaha Lujza arcképét, leveleit kívánták kiállítani. Az egykori közlemény olvasója már aggódna a háború során esetleg elkallódott anyagért, Pröhle Jenő írásából (A Berzsényi Gimnázium iskolatörténeti kiállítása. SSz. 1958, 367) kiderül, hogy a korai előadások színlapjai megvannak, ezen a kiállításon láthatók. Utóbbi írásnak az Iskolatörténet címszónál lenne a helye (250. l.). A színháztörténet címszónál kellett volna helyet kapnia a népi színjáték kérdésének is (vö. A burgenlandi német népi színjátékok kérdéséhez. Mollay Károly említett írása 1941-ben merész kiállást jelentett a német szellemi Gleichschaltung igényével szemben! SSz. 1941. 63). Gruber József versgyűjteménye a kétes hitelű – valójában csupán Petőfi nevével fémjelzett – verssel elsősorban mint jelenség érdekes, a szabadságharc bukása után visszavárt költő nevére verset írnak (egyben a gyűjtemény legalább annyira jellemző azért is, mert rögzíti a múlt század verskedvelő fiataljának ismereteit az összemásolt gyűjtemény anyagával). Így a Petőfi címszó egyéb versekről rovatában kellett volna helyet kapnia Csatkai: Állítólagos Petőfi forradalmi vers c. publikációnak (SSz. 1959, 144).

Meggondolásra késztet bibliográfiánk az irodalomtörténet és az útirajz viszonylatában. Úgy vélem, számos útirajz csupán topográfiai értékével leválasztható az irodalom kategóriájáról, mások azonban idetartoznak a kvalitás jogán, pl. Ludwigh Sámuel: Reise in Ungarn im Jahre 1831 (SSz. 1958, 333). Ugyanígy ide tartozik Guzmics Izidor naplója (ItK. 1903) számos soproni vonatkozásával.

Összegezi bibliográfiánk a magyar és világirodalmi kapcsolatok eddigi eredményeit is. Schiller vonatkozásában említi bibliográfiánk Lakfalvi Ede levelét a költőhöz (288. l.) az 1793-ban Sopronban levelét író Lakfalvit Thier László Lakos Jánossal tartotta azonosnak (250. l.), összeállította a kérdés könyvészetét is. A szlovák–magyar kapcsolatok alfejezetben szerepel Fried István tanulmánya (SSz. 1967, 55), a tanulmány annotált bontása egy sor újabb névre vet fényt, Lohner János jogászra, Pelcz János XVIII. századi történészre stb. Bár saját korszakával, tanulmányi időszakával foglalkozik Jurkovicz Milos írása: A soproni tanintézet szlovák diákjai (SSz. 1967, 357) említi korábbi kapcsolatokat is Hajnóczy Dánieltől kezdve, felsorolva a XIX. század első felének felső-magyarországi származású soproni tanárait is. Ide illik tehát ez a tanulmány is, ha meghatározását az említettek szlovák származásáról bizonyos fokig korai nemzeti tudat visszavetítésének érzem.

Szólnunk kell az azonos nevű szerzők megkülönböztetésének kérdéséről. Ez néha még egyértelműnek látszó esetekben sem egyszerű. A névmutató megkülönbözteti a XIX. századi Szabó Józsefeket, és a soproni Borgátai Szabó Józsefet. Az a szerző, aki A dicső magyar nyelv őskorú régisége c. munkát írta (Az irodalmi műfajok – nyelv címszónál találjuk e munkát) valóban a mi szerzőnk. A Soproni Szemle 1941. évi 380. tanulmánya óta tudjuk, hogy „minden könyve Sopronban jelent meg,” így pl. késői munkája A magyar nyelv keleti emlékei II. kötete 1862-ben. Szerzőnk 96 éves korában, 1885-ben halt meg. Viszont neki tulajdonítja bibliográfiánk az Emich Gusztávval együtt írt füzetkét A könyvnyomtatás története

Magyarországon címmel, a Vasárnapi Újságban 1867-ben megjelent írást a Landerer családról (184. l.), a Gutenberg 1866. évfolyamában megjelent cikksorozatot a pozsonyi nyomdákrol. Ez a szerző foglalkozott a Gutenbergben a cenzura történetével. 1866-ban. Az utóbbi szerző érdeklődése nyomdatörténeti, viszont a soproni (Borgátai) Szabó József Széchenyi Istvánhoz írt levelet a magyar nyelv rokonsága ügyében (Csatkai Endre publikálta a Magyar Nyelvben, 1952-ben.) A két téma kutatója aligha azonos személy, a nyomdatörténész 1874-ben halt meg (Szinyey, XIII, 224). Az átnézett kiadványok jegyzékében szerepel a Pressburger Zeitung, de soproni napilapra, pl. az Oedenburger Zeitungra, vagy a Soproni Hírlapra nem akadunk. Így természetesen nem vehette figyelembe az anyaggyűjtés a csak napilapokban megjelent anyagot. Pl. Csatkai írását Nagycenki kulisszák egy Kazinczy-novellában (Soproni Hírlap, 1938. november 12). Bár a soproni napilapok kizárólagos figyelmen kívül hagyása nem következetes, ugyancsak Csatkai Endrétől, ugyancsak a Soproni Hírlap 1938-as évfolyamából idézi bibliográfiánk a Régi soproni nyomdák c. írást. (Soproni Hírlap 1938. június 1.). Azt természetesen nem tudjuk eldönteni, hogy az anyaggyűjtés során fel nem sorolt periodikák átnézésére is sor került, vagy az adat átvétele másodlagos.

J. Hajdu Helga, az Országos Széchényi Könyvtár kézirattárának egykori vezetője 1957-ben és 1958-ban gondos összeállítást jelentetett meg a Soproni Szemlében Soproni vonatkozású német kéziratok az Országos Széchényi Könyvtárban címmel. Írása (melyet bibliográfiánk nem idéz) jó példa arra, hogy hogyan kell egy város többnyelvű irodalmát summázni.

A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772–1849-ig kötetében szinte minden számottevő soproni vonatkozású magyar adalékot megtaláltam, a német anyagból is számosat említ. Alapos, gondos számbavételét forgathatjuk a felvilágosodás és a reformkorszak irodalmának, tudományos irodalmunknak mindenképp nagy nyeresége. Ha a recenzen valamit kérhetne, az csak a kézirat későbbi lezárása lehet, most az anyaggyűjtés jórészt 1970-nél zárult.

Kovács József László

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Bodolay Géza: Petőfi diáktársaságai.

Bodolay Géza: Petőfi diáktársaságai. Budapest, Kozmosz könyvek, 1973, 272 lap

Az 1973-as emlékévként jelentős Petőfi-szakirodalmi könyvtermést hozott. Az új Petőfi-irodalom jeles darabja a Kozmosz könyvek között (a 14–18 évesek sorozatában) megjelent Bodolay-kötet.

A szerzőre jellemző tárgyának biztos és alapos ismerete. Ez érthető, hiszen ő a szerzője a tíz évvel korábban megjelent monográfiának (Irodalmi diáktársaságok), mely a kezdetektől, 1785-től 1848-ig tárgyalja a mozgalom történetét (SSz. 1964, 190).

Bodolay új könyve azt a folyamatot kívánja igazolni, melyben a magyar iskolák diáktársaságai voltak részben a reformkor, az 1848–49-es szabadságharc előkészítő szellemi műhelyei, a hazafiság iskolái. Itt született a Fiatal Magyarország.

Ez a szándék magyarázza a könyv kettős karakterét: vázolja a reformkor társaságait és követi Petőfi életútját. Mivel Petőfi 1842 után menthetetlenül kinő az önképzőkörök világából, a szerző most már arra

figyel, hol találkozik Petőfi későbbi életében a költői pálya a diáktársaságok kis világával.

Petőfi életútja könyvünkben az aszódi algimnáziumból kanyarodik Selmec felé, ahol egy szlovák nacionalista tanára képében jelentkező „sorsharag” töri meg szinte tragikusan a szépen induló életpályát. Lichard Dániel türelmetlensége ismert tény, [381](#)de ki tudna ma már a rossz pedagógusról és valójában rossz szlovák hazafiról Petőfi ellen elkövetett pedagógiai merénylete nélkül?

Találkozott a költő keserves soproni katonáskodása, tartózkodása során a soproni Magyar Társasággal. Egykor barátok (pl. sárszentlőrinci iskolatársa, Sass István vagy Nagy Imre, a későbbi tudós történész) tartották benne a lelket, könyveket kapott, s a magát 18 évesre korosító kamasz meg-megpihenhetett a Hosszú sori (ma Rákóczi utcai) diáktanyán.

Az említett kettős szándék jegyében mutatja be Bodolay „A nagy múltú társaság” jó összefoglalásban a Magyar Társaságot, és Petőfi Sopronba érkezése címén beszámol a Magyar Társaság első félszázados ünnepségéről. Ugyanakkor hiába kerestük a bogarasnak tartott Schätzel Mihály ügyvéd alakját, aki szintén emberként viselkedett a postaház előtti örhelyen Horatiust olvasó bakával (vö. Csatkai: Petőfi Sopronban), jóllehet a szerző sok mindent elmond érdekes könyve soproni részében.

Egy fontos soproni vonatkozással azonban Bodolay is adósunk marad. Annak megemlékezésével, amit Csatkai Endre 1955-ben mondott el Dienes Andrásnak arról, „Miért nem vették fel Petőfit a soproni iskolába?”:

„A költő maga emlékezik meg arról később, hogy már jóval a soproni katonáskodás után megkísérelte, hogy Sopronban tanulhasson, de nem adja bővebb magyarázatát annak, hogy ez miért nem sikerült.

Egyszer Ruhmann Jenővel, a soproni líceum igazgatójával beszéltem erről a kérdésről, aki akkor azt mondta, hogy neki tudomása van arról, miért nem vették fel Petőfit a soproni iskolába. A líceum, mondta Ruhmann Jenő, attól tartott, hogy ez az obsitos meg fogja bontani az iskolai fegyelmet és ezért elutasította a jelentkező költőt.

Hogy ezt Ruhmann – aki azóta meghalt – a régi tanároktól származó emlékezősekből tudta, vagy pedig talált erre névze valamiféle feljegyzést a régi naplókban, azt nem tudom” (Dienes András: A legendák Petőfije Bp., 1957, 83).

Bármilyen legyen az igazság, igaz-e, igazolható-e, okmányokkal, vagy legyen akár Petőfi-legenda, itt az eredeti forrásokat kellene kézbe venni. Felvételi jegyzékeket, ha vannak ilyenek, és a 40-es évek elejének megmaradt iskolai okmányait. Nem lenne szégyen, ha a líceum akkori tanárai nem ismerték fel a kopott ruhás ex-bakában, a tanulmányait megszakító diákban a későbbi zsenit, az obsitos Petrovicsban Petőfit, a zsenit. Azonban Petőfi kapcsán minden fontos.

Az út tehát Pápa felé kanyarodik. Petőfi otthonra találásának bemutatása tehát indokolt, de azt is bemutatja Bodolay, hogyan nőtt Petőfi a „serdülő képzőtársaság” és zsebkönyve, a Tavasz fölé. Pozsony kapcsán már nehezen kapcsolható Petőfi neve és a képzőtársaság, Delhányi Zsigmondnak és állítólag másnak segített magyar versek készítésében, Bodolay azonban beszámol a pozsonyi társaság betiltásáról is, Németh Sándor tanárelnökről stb. Itt és néhány későbbi társaság bemutatásánál (Eperjes, Késmárk, Losonc) inkább Diáktársaságok Petőfi korában cím lenne a pontosabb. Persze itt sem érdektelen, hogy a 40-es évek fiatalsága hogyan kereste a kapcsolatot a most már országos híró költővel.

A könyv szerzőjének szándéka – a Fiatal Magyarország fiataljainak bemutatása – ezekben a fejezetekben is maradéktalanul megvalósul. A könyv utolsó fejezete (Emléktáblák) azt is meggyőzően bizonyítja, hogy ez a

nemzedék példaképe, Petőfi szellemében életét is tudta adni azokért a gondolatokért, melyeket jó néhányan Petőfitől tanultak. Ide kívánczik Pröhle Jenő szép tanulmánya: Petőfi költészete és szelleme a soproni evangélikus líceumban a kiegyezésig (SSz. 1974, 97–126), amelyet Bodolay természetesen még nem használhatott fel.

A Petőfi világával ismerkedő tehát hasznos, olvasmányos, tudományos építésű könyvet kapott a kezébe. A kötet képanyaga is jól idézi vissza a költő korát. A Bodolay új könyvével megismerkedő olvasó pedig remélhetőleg továbbra is érdeklődő figyelemmel fogja kísérni a Petőfi-szakirodalom további alkotásait. Ez részben a szerző érdeme is, mert könyvével érdeklődést kelt Petőfi világa iránt.

Kovács József László

1975. XXIX. ÉVFOLYAM 4. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Die Nachkriegszeit 1918–1922. Kämpfe, Staaten und Armeen nach dem Ersten Weltkrieg.

382 Die Nachkriegszeit 1918–1922. Kämpfe, Staaten und Armeen nach dem Ersten Weltkrieg.

Verlag Carl Ueberreuter, Wien 1973, 448 lap + 95 kép és vázlat

A bécsi „Truppendienst-Taschenbücher” c. kiadványsorozat 22. kötete gyanánt egy munkaközösség nemcsak katonatisztek, hanem történészek számára is igen jól használható tanulmánygyűjteményt adott ki az első világháborút követő forrongó időszak katonai történelméről. Egyenes folytatása a „Der erste Weltkrieg” c. munkának (ez Anton Wagner ezredes tollából). A „Die Nachkriegszeit 1918–1922” szerkesztése és összeállítása arra vall, hogy a „Truppendienst” folyóirat munkaközössége és az Osztrák Hadtörténeti Bizottság okult a szárazajtai Incze Kálmán ezredes feldolgozásainak hibáiból (Háborúk a nagy háború után. Bp., 1938, 2 kötet). A tanulmányok szerzői között három magyar történész is van, két budapesti (Kun József, Borus József) és egy bécsi lakos (Gogolák Lajos).

Kurt Peball bevezető tanulmányában tájékoztatást nyújt az 1919/1920. évi párizsi békeszerződésekről. Ezután „A világháború utáni harcok”, „Új államok” és „Új hadseregek” c. fejezetek következnek, mindegyikben több tanulmány van. Az I. részben Erwin Steinböck három tanulmányt is publikált: az 1918/1919. évi karinthiai, az 1921. évi burgenlandi (nyugat-magyarországi) gerillaharcokról, végül az 1919–1922. évi görög–török háborúról is. Kun József a magyar Vörös Hadsereg 1919. évi hadjáratairól, Walter Hummelberger a szlovákiai (felvidéki) és tescheni 1918/1919. évi katonai eseményekről ír, tehát részben ugyanazt a témát dolgozzák fel. Hummelberger nyelvismerete révén a cseh forrásokat is tudta használni. A németországi polgárháború és a német haderő baltikumi harcainak feldolgozására Adolf Gaspari brigadéros vállalkozott, Borus József pedig az orosz polgárháború és a szovjet elleni intervenciós hadjárat történetét írta meg.

A II. fejezetben foglalkozik Ludwig Jedlicka az Osztrák Köztársasággal, Gogolák Lajos Magyarországgal, Steinböck pedig a Jugoszláv (akkor még Szerb–Horvát–Szlovén) Királysággal és a Lengyel Köztársasággal.

A III. fejezetben Steinböck külön tanulmányban foglalkozik mind a Volksswehrrel, mind pedig a belőle alakult Bundesheerrel, Gaspari brigadéros a német Reichswehr, W. Hummelberger a csehszlovák hadsereg,

Borus József pedig a szovjet haderő kialakulásáról ír.

Kiegészítő jellegű tanulmány Ulrich Schöndorferé az első világháború utáni flottaegyezményekről. Johann Ch. Almayer-Beck udvari tanácsos zárszavával fejeződik be a könyv.

A magyar olvasót érdekelni fogja Steinböck „Die Angliederung des Burgenlandes 1921” c. tanulmánya (113–144). A szerző, sajnos, nem tud magyarul (Rothziegel Leó halálának helyét is hibásan, „Varos bécz”-nek írja „Vámospércs” helyett.) Így került el figyelmét e sorok írójának budapesti levéltári adatokra is támaszkodó, az osztrák történészek közt eléggé ismert tanulmánya is. Egyébként eléggé Siegmund Knaus tábornok munkájának nyomdokain halad, de vannak új meglátásai és adatai is. Míg az osztrák haderőre és csendőrségre vonatkozó adatai jók és pontosak, addig a magyarokra vonatkozó közléseit óvatosan, kritikával kell fogadni. Ahol újat mond, azt dokumentálnia is kellett volna (pl. a 118. oldalon közli, hogy a magyar felkelők 12 löveggel, néhány páncélautóval és egy páncélvonattal is rendelkeztek, de ezekből csak a tüzéség és az is csak egyszer került bevetésre. Én csak aknavetőkről tudok, de nem tartom kizártnak, hogy Felsőőrött lövegek is voltak elrejtve). Ugyancsak tudni szeretném, honnan veszi azt, hogy 1921. december 12-én a magyar felkelők Sopronban hat olasz katonát meggyilkoltak (142). Ha ez valóban megtörtént volna, Ferrario tábornok nyilván elhalasztotta volna a népszavazást az osztrákok által javasolt terminusra. 383Prónay nem volt Lajtabánság államfője, illetve bán, hanem a szabadcsapatok fővezére és a lajtabánsági kormány hadügyi előadója, Ranzenberger csendőrzászlóalja sem csatlakozott az októberi királypuccs idején a karlista csapatokhoz, mint azt Steinböck jóhiszeműen írja. Ezt a tanulmányt a zsebkönyv második kiadása esetén magyarul olvasó osztrák történésszel újra kell lektoráltatni, vagy magyarul író szerzővel konzultáltatni.

Fogarassy László

E számunk munkatársai:

Dr. Entz Géza, az Országos Műemléki Felügyelőség tud. osztályvezetője, Budapest;

Dr. Kelényi Ferenc szakcsoportvezető intézeti tanár, Sopron, Óvónőképző Intézet;

Zádor Alfréd ny. főmérnök Sopron, Szent György u. 12.

Dr. Majer Antal egy. tanár, Sopron, EFE;

Dr. Fogarassy László könyvtáros, 811 00 Bratislava-Petrzalka, Iskerníková 17;

Prőhle Jenő ny. gimn. tanár-könyvtáros, Sopron, Mező u. 20;

Dr. Hiller István egy. könyvtárigazgató, Sopron, EFE;

Dr. Csapody István tud. osztályvezető, Sopron, Tanulmányi Állami Erdőgazdaság;

Csaba József ornithologus, 9919 Csákánydoroszló;

Fábján Lajos, a Nyugat-dunántúli Intéző Bizottság titkára, Sopron, Vörösmarty u. 9;

Dr. Bellér Béla gimn. igazgatóhelyettes, történész, 1064 Bp., Rózsa F. u. 80;

Dr. Kovács József László tud. kutató, Ráckeve, Kossuth u. 78.

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Entz, Geysa: Drei Jahrzehnte Denkmalschutz in Ödenburg

Kelényi, Franz: Die Ödenburger Bildungsanstalt für Kindergärtnerinnen (1945–1975) II. Teil.

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Zádor, Alfred: Vergangenheit und Zukunft des Gebietes um den Neusiedlersee

Kleine Mitteilungen

Majer, Anton: Umgestaltung der Ödenburger Waldungen und die Tätigkeit von Andreas Muck

Fogarassy, Ladislaus: Oberst Lehár in der Gefangenschaft der Prónay-Freischärler

Próhly, Jenő: Studenten als Aufzeichner von Mundartwörtern

Kulturelles Leben in Ödenburg

Hiller, Stefan: Bericht über die Tätigkeit der Ödenburger Zweigstelle der Gesellschaft zur Verbreitung wissenschaftlicher Kenntnisse im Jahre 1974

Nekrologe

Csapody, Stefan: Leben und Tätigkeit des Forstverwalters Andreas Muck (1851–1925)

Próhly, Jenő: Der Pädagoge Franz Végh (1905–1974)

Csaba, Josef: Der Ornithologe Ladislaus Solymosy (1909–1975)

Fábján, Ludwig: Edmund Kisházi (1900–1975), Vorsitzender der Kommission zur Förderung West-Transdanubiens

Bücherschau

Bellér, Béla: Hiller, Stefan: Bewegungen der Ödenburger Studenten zwischen den beiden Weltkriegen (1919–1945). Ödenburg, 1975 (ung.)

Fogarassy, Ladislaus: Bellér, Béla: Die Nationalitätenpolitik der Konterrevolution. Budapest, 1975 (ung.)

Kovács, Josef Ladislaus: Kókay, Georg: Bibliographie der ungarischen Literaturgeschichte 1772–1849. Budapest, 1975 (ung.)

Kovács, Josef Ladislaus: Bodolay, Geysa: Petőfi und die Studentenzirkel. Budapest, 1973 (ung.)

Fogarassy, Ladislaus: Die Nachkriegszeit 1918–1922. Kämpfe, Staaten und Armeen nach dem Ersten Weltkrieg. Wien, 1973.

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Hermann i. m. 410.

2 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 584/1950–51.

3 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 654/1950–51.

4 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 584/1950–51-hez csatolva.

5 (Megjegyzés - Popup)

Szám nélküli iratcsomó. SÓI it.

6 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 409–410.

7 (Megjegyzés - Popup)

Értelemszerűen az egyéves óvónőképző szaktanfolyamra is vonatkoztatható.

8 (Megjegyzés - Popup)

Szám nélküli jkv. SÓI it.

9 (Megjegyzés - Popup)

Füle Sándor: Anyagszolgáltatás a pedagógia oktatói számára. PTI. 1956, 22. sz. 132.

10 (Megjegyzés - Popup)

SSz. 1964, 154–163.

11 (Megjegyzés - Popup)

MM 34.270/1960. III.

12 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 164/1964.

13 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Sopron megyei Nyomdavállalat, Sopron.

14 (Megjegyzés - Popup)

E két tantárgy alapján történő felvételiztetés rendjét csak az 1963/64. tanévtől kezdve vezette be az MM 35.820/1962. VI. sz. rendelete. SÓI it. 1010/1962.

15 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 678/1960.

16 (Megjegyzés - Popup)

MM 35.402/1960. III.

17 (Megjegyzés - Popup)

MM 35.357/1961. III.

18 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 412/1961.

19 (Megjegyzés - Popup)

MM 34.782/1961. III.

20 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 513/1961.

21 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 590/1961.

22 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 90/1962.

23 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 642/1962.

24 (Megjegyzés - Popup)

MM 35.668/1962. VI.

25 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 600/1963.

26 (Megjegyzés - Popup)

MM 63.768/1963. VI.

27 (Megjegyzés - Popup)

MM 48.600/1964. VI.

28 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 271/1965.

29 (Megjegyzés - Popup)

Csatkai Endre (L. E. szignóval) ismerteti: SSz. 1965, 288.

30 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 749/1965.

31 (Megjegyzés - Popup)

MM 50.110/1965.

32 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 416/1966.

33 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 575/1966.

34 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 410/1967.

35 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 122/1968.

36 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 460/1968.

37 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 17/1969.

38 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 52/1969.

39 (Megjegyzés - Popup)

VIII. kötet, 227–326.

40 (Megjegyzés - Popup)

Nekrológiát lásd a SSz. 1970, 382 és a Magyar Óvónőképző Intézetek Neveléstudományi Közleményei IX. köt. (1972), 5–6.

41 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 10/1971.

42 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it 72/1971.

43 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 128/1971.

44 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 130/1971.

45 (Megjegyzés - Popup)

Bevezetésre került 1973. szeptember 1-től a 117/1973. (M. K. 9) MM sz. utasítással.

46 (Megjegyzés - Popup)

MM 36.094/1972. VI.

47 (Megjegyzés - Popup)

SÓI it. 425/1972.

SÓI it. 406/1973.

48 (Megjegyzés - Popup)

Varga Lajos: A Fertő tó limnológiai sajátosságai. Hidrológiai Tájékoztató (különlenyomat) 1962, 128.

49 (Megjegyzés - Popup)

Megbízható feljegyzések szerint 1721-ben, 1892-ben és 1929-ben fagyott le fenéig (Varga i. h.)

50 (Megjegyzés - Popup)

Tomek Ödön: Történelmi helyek és műemlékek Sopronban. Sopron, 1902; Stessel József: Néhány történeti adat Sopron és Moson vármegyékről. Századok, 1897, 30, 31, 35.

51 (Megjegyzés - Popup)

A szerző feljegyzése.

52 (Megjegyzés - Popup)

Heinz Löffler: Der Neusiedlersee. Wien–München–Zürich, 1974, 14–5. Sabaria ma Szombathely, Scarabantia ma Sopron.

53 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy György: Böngészet Sopron Megye ismeretéhez, 1830–1847, 11, (Kézirat a GySmL. 2. sz.-ban).

54 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i. m. 12.

55 (Megjegyzés - Popup)

Tomek i. m. 38–39.

56 (Megjegyzés - Popup)

Tomek i. m. 39.

57 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i. m. 13.

58 (Megjegyzés - Popup)

Tomek i. m. 40. Vö. még Thiring Gusztáv: A Fertő és vidéke. Földr. Közl. 1886, 243.

59 (Megjegyzés - Popup)

Varga i. m. 127. A Fertő-zúg északi részének kavicsmezőiből évente mintegy 200 millió m³ talajvíz jut a tóba. Olyan időkben, amikor a Dunától átitatott kavicsmezőkből a víz néhány évig elmarad, a Fertő víztartalmának jó része elpárolog és teljesen kiszáradhat, amire a történelem folyamán számos példát ismerünk. Kovács Lajos: A Fertő földtani kialakulása. Hidrológiai Tájékoztató (Különlenyomat) 1962, 122.

60 (Megjegyzés - Popup)

Tomek i. m. 41.

61 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Stessel i. h. 30.

62 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy i. m. 22.

63 (Megjegyzés - Popup)

Pichler János: A Fertő tó és környékének fejlesztése és tudományos kutatása. Budapest, 1969, 8–9 (Kézirat); vö. még SSz. 1972, 90–115.

64 (Megjegyzés - Popup)

Országos Vízügyi Hivatal: Fertő-táj vízgazdálkodás-fejlesztési terve. Kézirat. 1973, 29.

65 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 30–31.

66 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 29–46.

67 (Megjegyzés - Popup)

Győri Tervező Vállalat Soproni Tervező Irodája: Beruházási program a Fertő tavi vitorlás és üdülőttelep fejlesztéséhez. Kézirat, 1972 (Műszaki leírás 1–17).

68 (Megjegyzés - Popup)

A Beruházási Iroda, Városi Tanács VB. Tervosztálya és a Közúti Építő Vállalat adatai

69 (Megjegyzés - Popup)

Iratok az ellenforradalom történetéhez, II. kötet, Bp., 1956, 206.

70 (Megjegyzés - Popup)

Anton Lehar: Erinnerungen. Gegenrevolution und Restaurationsversuche in Ungarn 1918–1921. Wien 1973, 219.

71 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár, Miniszterelnökség iratai, 1387/1921. Köller azt is közli, hogy az esetről jelentést kapott gróf Sigray Antal főkörmánybiztos is Iváncra (ott volt a birtoka). A Gömbös-féle távirat aláírása „Jákfai” (a felkelésben használt álneve). A távirat végén még utasítás van a postaellenőr részére, hogy a továbbításnál ne tüntessék föl a távirat állami jellegét és hogy hol lett föladvá.

72 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott.

73 (Megjegyzés - Popup)

Prónay Pál naplója (kézirat) III, 52–57. A Lehar-ügy utóhangja gyanánt Rakovszky István képviselő 1921. szeptember 23-án éles hangú interpellációt nyújtott be a nemzetgyűlésen, Prónay megrendszabályozását követelve, aminek a hatására óriási parlamenti vihar keletkezett.

74 (Megjegyzés - Popup)

OL ME, idézett iratok. Szombathelyi Körletparancsnokság 921–2/N–1921. A Lehár ezredessel fölvetett jegyzőkönyv írásánál rajta és segédtisztjén kívül jelen voltak Horváth László tábornok és Ghyczy József vkt. őrnagy. A külön borítékban volt levélen Lehár ezredes és Horváth tábornok aláírása.

75 (Megjegyzés - Popup)

Prónay III. 64–65.

76 (Megjegyzés - Popup)

Lehár 219. A német nyelvű idézetből tehát az derül ki, hogy a Lehár iránt jóindulatot tanúsító felkelőtiszt eredetileg a szombathelyi 83. gyalogezredben mint zászlós szolgált. Nem lehetett tehát Prónay-különítményes, hanem közéjük keveredett burgenlandi (felsőőri) lakos.

77 (Megjegyzés - Popup)

Prónay-napló III. 35; Feltámadás Legfelsőbb Vezetősége 66/hdm, sz. 1921. szept. 21.

78 (Megjegyzés - Popup)

OL. ME. idézett iratok. Ugyanebben a levélben kéri, utasítsák Belitska honvédelmi minisztert, bocsássa rendelkezésére azt a konzervanyagot, polgári és jelenleg katonai jelleggel nem bíró ruhákat, amelyeket pénzbeli kiadásainak csökkentésére kért.

79 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Hiller István: Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1973. évi munkájáról. SSz. 1974, 77–83.

80 (Megjegyzés - Popup)

A hasonló című előadás – rövidítve – a Soproni Városszépítő Egyesület és az Orsz. Erdészeti Egyesület által, Muck Endre soproni működése megkezdésének 100 éves fordulója alkalmával, 1974. okt. 26-án megrendezett Muck-emlékünnepeken hangzott el.

81 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Csapody István: Sopron város (és volt úrbéres községei) egykori erdeinek története (XIII–XIX. sz.): Orsz. Erd. Egyesület Erdészettörténeti Szakoszt. Közleményei, 1968/1969), 3–4, p. 3–15; továbbá Csapody L.: Sopron város erdőbirtokának kialakulása és középkori gazdálkodásának nyomai. Bp., 1975 (sajtó alatt)

82 (Megjegyzés - Popup)

Zügn Nándor: Soproni erdészeti régiségek. SSz. 1938, 31–51.

83 (Megjegyzés - Popup)

Csapody István: Sopron város erdeinek története Oderszky János jelentésétől (1837) Muck András

működésének (1874) megkezdéséig. SSz. 1966, 320–330.

84 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XI. Nr. 4028. Protokoll 1.

85 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XXV. 17 616.

86 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XXV. 177 887.

87 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XXV. 177 887.

88 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XXV. 17 616.

89 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XXV. 177 887.

90 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XXV. 18 321.

91 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XXV. 18 321.

92 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: fasc. XXV. 21 131; 2833/386.

93 (Megjegyzés - Popup)

Polgármesteri jelentés 1881-ből, 11, 16.

94 (Megjegyzés - Popup)

Bisell Gyula 1842-ben, Bécsben született, apja B. Ferenc (szül.: Eszterháza, 1806), anyja Praxa Anna (szül. Sasvár, 1818) volt. 1874-ben, Újpesten nősült, feleségül véve Szekrényessy József leányát. Soproni folyamodványa idején a devecseri uradalom főerdészi tisztét töltötte be. Beszélt magyaron kívül németül és franciául.

95 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Tisztviselők állandó illetményeinek számfejtő könyve. V.

96 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri jelentés 1887, 4.

97 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz. Tisztviselők állandó ill. számfejtő könyve, VIII. Eszerint: 1910/11-ben mint erdőgondnoknak törzsfizetése havi 208 korona 33 fillér, évente 2500 K, továbbá 390 K korpótlék, 520 K úti- és napi átalány, 36 erdei őrméter I. osztályú kemény dorongfa (= 324 K értékben) és természetbeni lakás (a Várison) volt. 1912-ben fizetése 3600 K-ra nőtt, de úti átalánya elmaradt. 1914-ben Zügn Nándor 1200 K lótartási díját is neki utalták ki.

98 (Megjegyzés - Popup)

Ezt részben már megtette Majer Antal „A Sopron környéki erdők átalakítása és Muck Endre tevékenysége” c. előadásában, amely Majer saját dolgozata alapjául szolgáló, hasonló című előadásával együtt 1974. okt. 26-án, a Soproni Városszépítő Egyesület Muck-emléknapján hangzott el (vö. SSz. 1975, 338–347).

99 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri jelentés, 1881, 26.

100 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri jelentés, 1887, 88.

101 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri jelentés, 1888, 80.

102 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri jelentés, 1889, 85.

103 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri jelentés, 1909, 67.

104 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. sz.: Polgármesteri jelentés, 1910, 67.

105 (Megjegyzés - Popup)

Muck E. városszépítő és turista tevékenységét Csatkai Endre: A Soproni Városszépítő Egyesület Évkönyve, 1869–1929. Sopron, 1929. című munkájából, ill. Hatvan Ferenc–Pötschacher Rudolf: A Dunántúli Turista Egyesület Emlékkönyve, 1903–1928. Sopron, 1928. c. munka alapján jellemeztem.

106 (Megjegyzés - Popup)

A dokumentum, továbbá a soron következő Krump-levél megtekintéséért s közléséért dr. Mollay Jánosné

Madas Gabriellának mondok köszönetet, aki Muck Endre unokájaként az örökül hagyott hegyvidéki erdőket is hivatalból kezeli.

107 (Megjegyzés - Popup)

Az intézet fejlődésére vonatkozó adatokat Harsányi Csaba igazgató szíves közlésének köszönöm. V. F. idézett sorait az intézet Vendégekönyv címet viselő, inkább az intézeti napló jellegét mutató könyvébe visszatekintésül és búcsúzóul írt bejegyzéséből vettük. Könyve: Tankönyv a süketek tanintézetei V. osztálya számára. Budapest, Tankönyvkiadó, (1960.) Társ szerzővel. Ebben V. F. munkája: Földrajz, 120–188.; Élettelen természet, 189–226. lap.

108 (Megjegyzés - Popup)

A Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság (NyIB) ülésének jegyzőkönyve. Fertőd 1962. I. 5.

109 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Bozsok 1962. V. 22.

110 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Sopron 1963. VI. 26.

111 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Kőszeg 1963. XI. 20.

112 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Mosonmagyaróvár 1964. VII. 2.

113 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Szombathely 1964. X. 27.

114 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Sárvár 1965. V. 19.

115 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Sopron 1966. IV. 13.

116 (Megjegyzés - Popup)

Az 1.030/1967. IX. 17. Korm sz. határozat előírja, hogy Nyugat-Dunántúl fejlesztése során fokozott figyelmet kell fordítani az üdülés és idegenforgalom terén egyre növekvő igények kielégítésére, továbbá a gyógyüdültetés és betegellátás fejlesztésére. A fejlesztéshez szükséges anyagi erőforrásokat elsősorban a szerepkörük szempontjából jelentős, kiemelt településekre kell összpontosítani. Ezek: Sopron (ideértve a Fertő tavat és környékét is), Szombathely és Kőszeg (MK. 1967. évf. 63. sz.).

117 (Megjegyzés - Popup)

A Vegyészüdülő 180, a KPVDSZ üdülő pedig 634 vendég elhelyezését biztosítja.

118 (Megjegyzés - Popup)

A MTA Fertő-táj Bizottságának megalakítására a 2.051/1967. IX. 17. Korm. sz. határozat értelmében került sor (1967. évi Határozatok Tára). Az említett ülés: Budapest 1974. XI. 27.

119 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Egervár 1969. VII. 28; Szombathely 1971. VIII. 5.

120 (Megjegyzés - Popup)

A Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság eredetileg Győr-Sopron és Vas megyék összehangolt idegenforgalmi fejlesztésének elősegítésére alakult. Zala megye 1969-ben csatlakozott a NYIB-hoz.

121 (Megjegyzés - Popup)

A NYIB ülésének jegyzőkönyve. Fertőd 1972. VI. 16.

122 (Megjegyzés - Popup)

Sopron város tanácsülési jegyzőkönyve. 1970. X. 28.

123 (Megjegyzés - Popup)

Ekkor adták át neki Fertőrákos község jubileumi díszalbumát („KISHÁZI ÖDÖN elvtársnak, az Elnöki Tanács helyettes elnökének, a Nyugat-Dunántúli Intéző Bizottság elnökének, Hazánk felszabadulása 30. évfordulója alkalmából FERTŐRÁKOS Községi Tanács Végrehajtó-bizottságától”).

124 (Megjegyzés - Popup)

A MSZMP Központi Bizottsága, az Elnöki Tanács és az Országgyűlés nevében Sarlós István, az MSZMP Politikai Bizottságának tagja, a Hazafias Népfront Országos Tanácsának főtitkára búcsúztatta. A Szakszervezetek Országos Tanácsa, a vasas szakszervezet, a régi harcostársak és a gyászoló család képviselőiben Földvári Aladár, a SZOT elnöke mondott búcsúztatót.